

BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ ÜZERİNE	66	DEMİR ÖZLÜ
AYDINLIK VE KARANLIK/KARİKATÜR	72	TAN ORAL
BASKI ALTINA ALINMAK İSTENEN		
BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ	73	ORHAN APAYDIN
DESEN	76	OĞUZ MAKAL
HALK ANA / ŞİİR	77	C. A. KANSU
MUTLULUK BENİM ŞİRİN'İMDİR /		
ŞİİR	79	HASAN HÜSEYİN
İŞTE GETİRDİKLERİM, HERYENİ		
ŞİİR / ŞİİRLER	80	M. KARABULUT
ANLAT BANA / ŞİİR	81	YIANNIS RITSOS
KEKLİK ETİ / HİKÂYE	82	FAKİR BAYKURT
KAN / HİKÂYE	88	HAKKI ÖZKAN
ERKEK RAİF / HİKÂYE	90	REMZİ İNANÇ
DAĞLARA KAR YAĞDI / HİKÂYE	93	NECATİ GÜNGÖR
ÖĞRETMEN / HİKÂYE	96	İBRAM ERDEM
ŞU DAĞIN ARDINDAKİ / HİKÂYE	98	CAFER ÖZKAN
ÖZGÜRLÜK VE KURTULUŞ		
SAVAŞÇISI BİR OZAN	101	TEKİN SÖNMEZ
KÜÇÜK MEMURDA TARİHSEL GELİŞİM	110	ŞÜKRAN KURDAKUL
NICOLAS GUILLEN İLE BİRLİKTE	112	Ö. F. TOPRAK
EYUBOĞLU'NUN DÜŞÜNCE		
YAŞAMIMIZDAKİ YERİ	115	ZÜHTÜ BAYAR
BİNGOĞALAR EFSANESİ VE		
YAŞAR KEMAL'DE EFSANE MOTİFİ	117	MEHMET VEYSEL
ANKARA'DAN ARADA BİR	120	BEDRETTİN CÖMERT
«GÜNEY»İN İNSANLARI	122	Ş. YÜCELGİL
KÜÇÜK ADAMIN HAYAT FELSEFESİ	124	NECATİ GÜNGÖR
«ÖTE YAKADAKİ CENNET»	125	CELAL ÖZCAN
HİZMET GÖREN KÖY	126	ALİ GÜNGÖR

sahibi ve yayın yönetmeni; tekin sönmez/sorumlusu; mehmet s. yardım / teknik sorumlu; selim uluak/yazışma ve havale adresi; p.k. 118 sirkeci-ist / yönetim yeri; ankara cad. güncer han no. 45-15 cağaloğlu. / dizgi ve baskı; murat matbaacılık koll. şti. / yılhçı; 50 lira/asya, avrupa, ortadoğu ülkeleri için yıllık; 80 deniz aşırı ülkeler için 125 liradır. / yayınlanmayan yazılar 2 liralık pul karşılığı geri gönderilir/son baskı tarihi 1 şubat 1973

basın özgürlüğü üzerine

Batılı demokrasilerin, sadece, halkın seçimlerde serbestçe kanaatını, vereceği oylarla, açıklamasından ibaret olmadığı durmaksızın ileri sürülmüştür. Seçimlerle halk siyasal eğilimlerini açıklamaktadır. Ardından, alınan sonuçlarla, yasama organı kurulmakta, yasama organı da yurdu yöneten yürütme organını doğurmaktadır. Sosyal ve ekonomik politikayı, toplumun sosyal ve ekonomik gelişimini -bunun içinde bireyin gelişimini- bu organların, kendi politik görüşleri içinde çalışmaları belirlemektedir. Çağdaş batılı demokrasilerde, yasama ve yürütme organlarının dışında, onlardan bütünüyle bağımsız, kendine özgü ölçüler içinde çalışan yargı gücü, onun yanında da bağımsız, özerk birçok toplumsal kuruluş yer almaktadır. Bütün bu kuruluşların varlığı ve bağımsızlıkları batılı -dengeci- demokrasinin varlığı ile doğru orantılıdır.

Basın da, bu bağımsız kuruluşlardan biridir. Basının, demokrasilerde, öteki güçlerin yanında dördüncü güç olduğu söylenir durur. Bununla, toplumsal kamu oyununun oluşturulması kastediliyorsa, basın dördüncü güç değil, birinci güçtür. Gene bununla, toplumsal ilerlemeye etki eden güçler kastediliyorsa, basının toplumsal ilerlemeyi etkileyen güçlerin birinci derecede yansıdığı bir kurum olması gerekir. Üretim güçleri ile üretim ilişkilerindeki toplumsal dinamizmi yaratan özneler, onların toplumlarla birlikte ilerlemeyi sağlamak üzere çalışan intellektüel güçlerin sorunları birinci derecede basında yansımaktadır.

Batılı demokrasilerde en önemli sorun, toplumsal kamu oyununun oluşması ise ve seçimler sadece oluşan toplumsal kamu oyununun somut ve sayısal bir ifadesi ise, toplumsal kamu oyunu oluşturan güçlerin başında basın gelir. Bir bakıma demokrasi demek basın özgürlüğü demektir. Bu hem toplumsal değişimin seçimlere yansiyebilmesi bakımından böyledir, hem de basın özgürlüğü demokrasiye bağlı birçok özgürlüğü de içine alır: demokrasilerde temel özgürlük olan düşünme, kanaat edinme özgürlüğünü de; basın özgürlüğü, düşünme ve kanaat özgürlüğünün ayrılmaz bir parçasıdır, çünkü düşüncenin varolabilmesinin zorunlu sonucu ifade edebilmek'tir, düşünce, sadece akıldan geçer değildir, düşünce, akıldan geçip ifade edilenlerdir, nihayet düşünce akıldan geçenlerin sistemleştirilip anlatılmasıdır. İşte basın özgürlüğü, düşünce özgürlüğünün en geniş kapsamlı parçasıdır.

Batılı demokrasilerde, bireyler bu yollarla özgürce kanaat edinmekte, bu kanaatlarını da seçimlerde ifade etmektedirler. Hiç olmazsa batılı demokrasi bu ilkelere dayanmaktadır. Ancak bu biçimde, devlet gücünün kaynağını halktan (millî iradeden) aldığı savı öne sürülebilir.

«Kaynağını halktan alan devlet gücünün seçimlerle kullanılması her demokrasinin özünde bulunduğundan (Federal Almanya Anayasa Mahkemesi Kararları, Cilt: 2, 1953, 11), bireyler toplumu ilgilendiren kararlara katılmakta sorumlu olmalıdırlar. Bu ise, her kişinin, nedenleri ve karşı - nedenleri değerlendirilmek için hiçbir engelle uğramadan, genel olarak, elverişli kaynaklardan bilgi edinmesini ve buna göre yurttaşlık kararlarını almasını gerekli kılar. Devlet kişiye, bu konuda, gerekli olan yolu açmak zorundadır; bu ise,

birinci derecede, fikri savaşın, fikirler tartışmasının özgür olmasıyla, başka bir deyişle, fikir hürriyetinin garanti edilmesi ile olur. (Federal Almanya Anayasa Mahkemesi Kararları, Cilt: 5, 1956, 205)».

Tabii batılı demokrasilerde, toplumsal sınıflar varolduğundan, basım özgürlüğünün tam gerçekleşmesini önleyen en büyük engel gene bu sınıfsal yapı olmaktadır. Fakat, toplumsal gurupların örgütlü çabalarıyla bu engel bir ölçüde aşılmakta, özgürlük bir ölçüde gerçekleşmektedir. Günümüzde, düşünce özgürlüğü ile basım özgürlüğünün gerçekleşmesinin en önemli koşullarından biri de örgütlenmek özgürlüğünün tam olarak tanınması sorunudur. Büyük sermayenin yozlaştırdığı basım özgürlüğünü, ancak özgürce örgütlenen hak talep eden sınıflar, bu örgütlenmeleri yoluyla dengeleyebilirler.

«Basım özgürlüğü, özgür ve demokratik devlet düzenini kuran serbestce kanaat edinme süreci için temeldir. (Federal Almanya Anayasa Mahkemesi Kararları, Cilt: 7, 1958, 208 ve Cilt: 10, 1961, 121)»

Kamu oyunun özgürce oluşması batılı demokrasinin özü içinde yer alır. Kamu oyunun oluşması konusunda basımın yanında radyo ile televizyon, çağdaş kitle haberleşme araçları olarak yer alır. Demek ki onların da bağımsız olması gerekmektedir. Bunun yanında edebiyat ve sanat özgürlüğünü de anmak gerekiyor.

Gündelik basım ilgilendiren özgürlük süreci nedir? Bu süreç haber almanın (information) un sağlanmasından, haber ve kanaatin yayılmasına kadar olan süreci kapsar. Demek ki, gazeteci elde ettiği haberin kaynağını açıklamaktan sorumlu olmayacağı gibi, değerlendirerek yayınladığı haberdan, yazdığı yazıdan da sorumlu olmayacaktır. Basım özgürlüğünün pratik deyimlenmesi budur.

1971 tarihinde Başbakan Erim'in yaptığı Anayasa değişikliği ile, Anayasada basım özgürlüğünü düzenleyen madde de değiştirilmiştir. Ne yazık ki, bu değişiklik demokrasi yönünde bir değişiklik değil, geriye doğru, kısıtlama yolunda bir değişikliklerdir.

1971 Anayasa değişikliği 1961 Anayasasının 35 maddesinde yapılan bir değişikliklerdir. 1961 Anayasası 157 madde idi. Yabancı basım üyeleri ile konuşurken bir yetkili, 157 madde içinde 35 inin değişikliğe uğratılmasının fazla bir sayıyı ifade etmediğini, bunun bazı maddeler olduğunu söyleyebilir. Fakat, anayasaların, toplumu ve devletin kuruluşunu düzenleyen temel hukuksal belgeler olarak, vatandaşlarla ilgili temel hakları düzenleyen bölümlerinin en önemli bölümler olduğu düşünülürse, bu değişikliğin önemi de anlaşılır. Çünkü anayasaların temel haklar bölümleri, özgürlüklerle ilgilidir, Lireyin şu ya da bu biçimde, özgür olmasının ya da olmamasının ölçüsü de burada yer almaktadır. Biz hukukla ilgili bir kişi olarak 1971 Anayasa değişikliği ile, 1961 Anayasasının bütünüyle değişmiş olduğunu, demokrat 1961 Anayasası yerine, 35 maddede yapılan değişikliklerle yeni bir Anayasa getirildiği düşüncesini her zaman taşıdık. Yeni değişikliğin hukuksal geçerliği konusunda da, hukuksal açıdan bazı kaygılar taşıdığımızı açıkladık. Öyle ki 1961 Anayasasını bir bilim kurulu hazırlamış idi. 1971 değişikliğini hazırlayansa, bir süre için, yürütme organının başına getirilmiş olan bir tek kimse dir ve yapılan değişiklik, yeni bir anayasal düzen doğuracak kadar geniş kapsamlı olmasına karşın halk oylamasından geçirilmemiştir, Millet Meclisinden geçmesi de sıkıyönetim gibi özgürlüklerin iyice daraltıldığı olağanüstü bir zamana rastlamaktadır. Bu bakımdan, türk toplumunun önünde 1961 Anayasasına yeniden dönmek gibi hukuksal ve toplumsal bir sorun daima varolacaktır.

1961 Anayasası, basın özgürlüğünü düzenleyen 22. maddesinde şöyle diyor:

«Basın hürdür; sansür edilemez.

Devlet, basın ve haber alma hürriyetini sağlayacak tedbirleri alır.

Basın ve haber alma hürriyeti, ancak millî güvenliği veya genel ahlâkı korumak, kişilerin haysiyet, şeref ve haklarına tecavüzü, suç işlemeye kışkırtmayı önlemek ve yargı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak için kanunla sınırlanabilir.

Yargı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için, kanunla belirtilecek sınırlar içinde hâkim tarafından verilecek kararlar saklı olmak üzere, olaylar hakkında yayın yasağı konamaz.

Türkiye'de yayımlanan gazete ve dergilerin toplatılması bu tedbirlerin uygulanacağını kanunun açıkça gösterdiği suçların işlenmesi halinde ve ancak hâkim kararıyla olabilir.

Türkiye'de yayımlanan gazete ve dergiler, ancak 57 nci maddede belirtilen fiillerden mahkûm olma halinde mahkeme kararıyla kapatılabilir.»

1961 Anayasası'na göre, kolayca anlaşılacağı gibi, basın özgürlüğü temeldir. Bunun sınırlamaları 4.11.1950 tarihli Avrupa «İnsan Hakları ve Temel Hürriyetlerini Koruma Anlaşması»na uygun olarak getirilmiştir. Bu sınırlamalar, «millî güvenlik», «genel ahlâk», «Kişilerin haysiyet, şeref ve haklarına tecavüz» ile «suç işlemeye kışkırtmayı» önlemek gibi kapsamları belli sınırlamalardır. Millî güvenlikle kastedilen yurt savunması ve askerlikle ilgili bazı sınırlamalardır. Genel ahlâkın korunması müstehcen yayının önlenmesi amacını taşır. Kişilerin şeref ve haysiyetlerine saldırının önlenmesi, Medeni Kanununun ve Ceza Kanunu'nun düzenlediği haklardır. Suç işlemeye kışkırtma Ceza Kanunu'nun 311. maddesinde yer alan suçun özü çerçevesindedir. (Bu maddenin basınla ilgili davalarda mâlum bilirkişilerce devamlı kötüye kullanılması konusunu şimdilik bir yana bırakalım.)

1971 Anayasa değişikliği ise, basın özgürlüğünü sınırlayan yukarıdaki cümleye, kapsamları belirsiz yeni ve alabildiğine geniş sınırlamalar getirmiştir. Bu sınırlamalardan ilki «kamu düzenini korumak» diye ifade edilmektedir ki, uygulamada neyin kamu düzenini koruyan, neyinse kamu düzenini bozan bir haber ya da yazı olarak nitelendirileceği belli değildir. Kamu düzenini bozuyor diye hemen hemen her çeşit haberin yayını önlemek mümkündür. Gene bu maddeye eklenmiş, «Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünü korumak» düşüncesi de çeşitli yorumlara elverişlidir. 1961 Anayasasının 3. maddesinde bir genel esas olarak yer alan bu ilke, Anayasanın bütünü içinde bir temel ilke olarak anlam taşımaktadır. Elbette Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünü korumak kutsal bir görev ve doğal bir davranıştır. Fakat, biz birçok yüksek mahkeme kararlarında bu pek doğal ilkeye, anlamı dışında zorlama yorumlar yüklediğini ve bu temel ilkenin hukuk dışı bir takım kararlara dayanak yapılmak istendiğini gözlemledik. Örneğin, her hangi bir sosyal sınıfın ya da zümrenin tutumunun eleştirilmesi sınıfsal açıdan yapılan eleştirinin Devletin milletiyle bütünlüğünün bozulmak istenmesi olarak nitelendirildiği örnekler vardır. Bugünkü toplumun sınıfsal yapısı karşısında bu temel ilkenin, sınıfsal çözümlemeyi ve sınıfsal eleştiriyi önleyecek bir anlama kaydırılması, sosyal eşitirinin yasaklanması anlamını taşır ki, bu da hâkim sınıflar diktatoryasının perçinlenmesinden başka bir şey değildir.

1971 tarihli 1488 sayılı Anayasa değişikliği, basın özgürlüğünü düzenle-

yen 22. maddeye gazete ve dergilerin 'gecikmede sakınca bulunan hallerde' kanunun yetkili kıldığı merciin emriyle toplatılabilmesi ilkesini getirmiştir ki, bu da uygulamada gazete ve dergilerin teminatsız bulunan Cumhuriyet Savcılarının emriyle toplatılabilmesi sonucunu doğuracaktır. 1961 Anayasası bu yetkiyi ancak suç işlendiği takdirde hâkim kararına bırakmıştı. Oysa yeni değişiklikte her iki garantide (suç işlenmiş olması-Hâkim kararı) kaldırılmıştır. Fıkra şöyledir: «Türkiye'de yayımlanan gazete ve dergiler, kanunun gösterdiği suçların işlenmesi halinde hâkim kararıyla; Devletin ülkesi ve milletiyle, bütünlüğünün, millî güvenliğinin, kamudüzeninin veya genel ahlâkın korunması bakımından gecikmede sakınca bulunan hallerde de, kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle toplatılabilir. Toplatma kararını veren yetkili merci, bu kararı en geç 24 saat içinde mahkemeye bildirir. Mahkeme bu kararı en geç üç gün içinde onaylamazsa, toplatma kararı hükümsüz kalır.»

Gazete ve dergi fiilen toplanmış olacak, tartışma ise yargı organlarının önünde dört gün sürecektir. Dört gün sonra yargı organından olumlu karar alınması halinde de gazete ve dergi fiilen toplatılmış olacaktır. Aktüel olayı dört gün sonra yeniden kamu oyuna sunmak durumu doğacaktır. Bu uygulamaya gündelik ve geniş tirajlı gazeteler bakımından kamu oyunda, ilgi ve heyecan uyandırabilir, fakat büyük tirajlı olmayan gazete ve dergiler için ekonomik baskı aracı olabilir. Şunu da belirtelim ki, büyük tirajlı gazeteler de, ardarda birkaç defa bu uygulamaya uğratılırlarsa onlarda yayımlarına devam edememek tehlikesi ile karşı karşıya kalırlar.

Anayasalarda yapılan değişiklikler, geriye doğru yapılmış değişikliklerse, salt anayasalarda kalmış olsalar, pratik hayatı etkilemeseler, sadece ulusal onuru yaralamış olarak kalırlar, toplumun dinamik güçlerini, bir süre için küstürmüş olurlar. Ama gerçek böyle değildir: anayasalarda yapılan değişiklikler gündelik hayatı etkileyen pratik zararlar getirirler. Anayasanın ileri bir belge olması, o ulusun şerefini yüceltir. Anayasalarda bazı değişiklikler yapılırsa, değiştirilen maddelere uygun yeni yasalar çıkarılır, bu yasalar pratik hayata karışır, onu etkiler. İşte, uygulama açısından asıl önemli olan budur. Bizde de, 1971 değişikliğine uygun olarak, değiştirilen maddelerin paralelinde, bazen de onların ilerisinde, toplum yaşamını derinden ilgilendiren yeni yasalar gelmektedir. Bu yasaların kimi yürürlüğe girmekte, kimisi, anayasaya aykırılık savıyla Anayasa Mahkemesi'ne gönderilmektedir. Ama daha önce de söylediğimiz gibi, Türk toplumunun sağlıklı yaşamması, bu topraklar üzerinde yaşayan insanların insan onuruna yaraşır biçimde yaşamaları, kişiliklerini hakları olan tarzda geliştirmeleri için önemli olan sorun, bu halkın haketmiş olduğu, gene de önünde duran, 1961 Anayasası sorunudur.

Basın Özgürlüğü ile ilgili Anayasadaki 22. maddenin değiştirilmesiyle, düzenlenen yeni maddeye paralel olarak, yürürlükteki 5680 sayılı Basın Kanunu'nun yerine geçecek olan bir 'Basın Kanunu Tasarısı' hazırlanmıştır. Bu tasarı henüz Adalet Bakanlığı tasarısı olarak deyimlendirilmektedir. Hükümetce dahî incelenmemiştir, bu bakımdan henüz Meclise de gönderilmiş değildir. İşte, biz, şimdi, kısaca, bu nitelekte bir tasarı kanunlaşırca onun basını ve vatandaşların gündelik hayatını ne türlü etkileyeceğine kısaca bakalım.

Bu tasarınn 5680 sayılı Basın Kanunu'ndan farklı olarak taşıdığı hükümler, basın özgürlüğünü iyice kısıtlayıcı, hatta özünü ortadan kaldıracı yapıdadır.

Tasarı düzeltme ve cevap hakkı konusunda olumlu bir kural getiriyor; düzeltme ve cevaplar, heceler bölünmeden yayınlanacak. Bu iyi bir şey, ya

düşünülen öteki ülkeler? Basında sorumluluk yazını yazana veya resmi yapana düşüyor gene, Ceza Kanununun maddeleri olduğu gibi işliyor, yalnız, sorumlu müdürün sorumluluğu hakkında yeni bir hüküm var, o yazını yazanla, resmi yapanla aynı cezayı almıyor, yarısı kadar cezalandırılıyor (Tasarı, m. 33 a).

Tasarıda, ekonomik ve siyasi eleştiriyi ya da haber almayı bütünüyle ortadan kaldıracabilecek bir madde yer alıyor: Madde 29 — «Devletin Siyasi ve Mali itibarını sarsacak veya halkın telaş ve heyecanını mucip olacak mahiyette asılsız haber ve havadisle, bu nitelikteki belgelerin yayınlanması yasaktır.»

Burada kastedilen, herhalde, bazı akşam gazetelerinin duygusal ve asılsız başlıkları değil. Siyasi ve Mali itibarı sarsacak olan haberin 'asılsız' ya da 'asılı' olduğunu kim belirleyecek. Örneğin, böyle bir madde yürürlükte olursa, hayat pahalılığı endeksleri gazetelerden çıkarılabilecek, enflasyon ya da Devletin dış borçları konusunda haber yasaklanabilecek, milli gelirin dağılımı bakımından dünyada yer aldığımız sıra konusunda istatistiki bir haber ya da yazı, gazetenin toplattırılması nedeni olabilecek. Hem, tasarı maddesi 'belgelerin yayınlanması' ve 'asılsız' diyerek kendi kendisiyle çelişiyor mu?

Tasarının 46. maddesi de, uygulama bakımından ağır sonuçlar doğurabilecek bir kısıtlama getiriyor. Bu maddeye göre, örneğin gazetede bir yazı ünlü 142. madde ile ya da cezası pek hafif, kapsamı pek geniş olan Ceza Kanununun 155. maddesi ile cezalandırılırsa (ki bu madde halkı kanunlara karşı gelmeye teşvik ile memleketin emniyetine tehlike iras edecek surette makale neşretmek veya halkı askerlik hizmetinden soğutmak yolunda neşriyatta bulunmaktır, cezası iki aydan iki yıla kadar haptistir, askeri nitelikte bir suç olduğu halde, ünlü bir kişilerin zorlamalarıyla herkese uygulanabilmektedir) gazete veya dergi bir ay ile altı ay arasında kapatılabilecek. Yazılan yazılardan ötürü, ceza süreaşımı iki katı artacak v.b. kısıtlamalar. Bütün bu tasarılar gazetelerin ekonomik olarak ve düşünce yapısı olarak ölümünü doğurabilecek niteliktedir.

Yeni Tasarı, bütün gazeteleri ekonomik tükenme tehlikesi ile karşı karşıya bıraktığı için, bu tasarıya karşı, gazete sermayedarlarının da direnmesi söz konusudur. Öte yandan Tasarı henüz, yetkili kurullarca ele alınmamıştır. Ama ne olursa olsun, Türkiye'deki düşünce özgürlüğü ile basın özgürlüğü konusundaki gelişmeler ters yönde geliştirilmek istenmektedir. Bütün bu çabalara karşı cevabı gene 1961 Anayasası'nın gerekçesini teşkil eden 9.3.1961 tarihli Temsilciler Meclisi (Kurucu Meclis) Anayasa Komisyonu Raporu vermektedir:

«Basın hürriyetinin diğer hürriyetlerin teminatı olduğu yolundaki gerçeği, bilhassa zamanımızda, demokrasinin alfabeti arasında yer almaktadır. Totaliter devlet istikametindeki gelişmelerin, ilk adımlarını, dördüncü kuvvet olarak vasıflandırılan basının işleyemez hale gelmesi hedefini güden tedbirler teşkil edeceği içindir ki, yeni Anayasalarda basın hürriyetini sağlayan hükümlere geniş ölçüde yer vermektedir. Örnek olarak 1952 Yunan Anayasasını zikretmek isteriz. Tasarıda da bu yol tercih edilmiştir. Bu maddeler içinde yer alan basınıla ilgili hükümler, basın hürriyetinin modern Anayasa hukukundaki anlamına uymakta ve memleketin ihtiyaçlarına da cevap vermektedir.»

Zira bugün artık basın hürriyeti, sadece sansürün kaldırılması anlamında değil, basının fiilen serbest ve tesirli olması görevini yerine getirebilmesi için

karşılaşabileceği siyasi, idari, iktisadi, bütün engellerden kurtulması ve Devletten gerekli yardımı görmesi olarak anlaşılmaktadır.

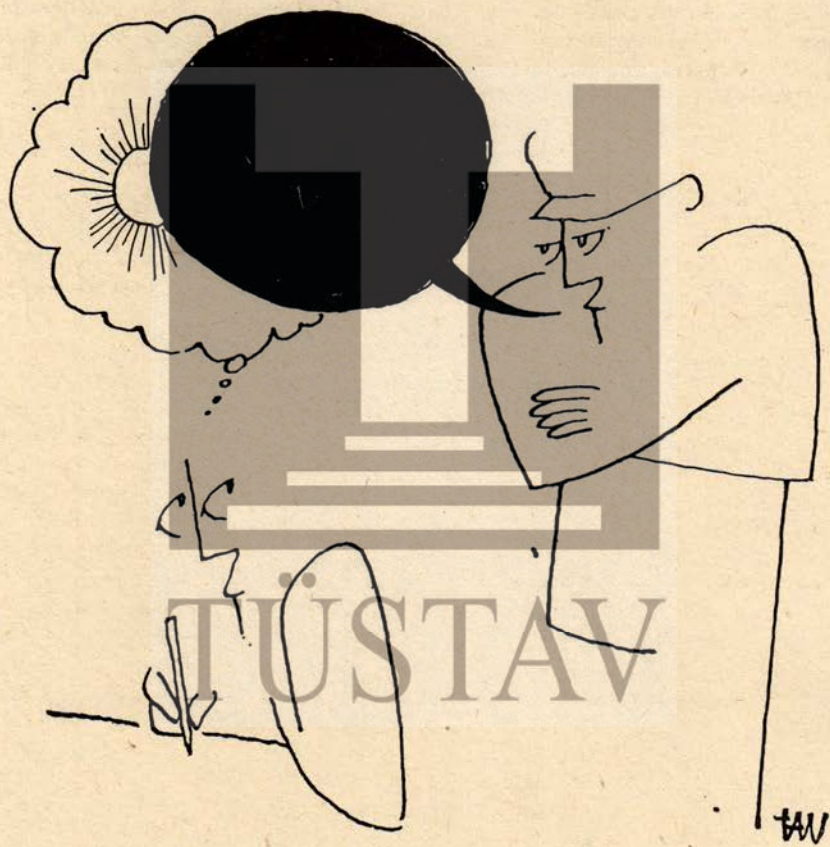
Bu tanzim tarzının fazla mufassal olduğu ve bu hükümlerden bazılarının Basın Kanununa veya kanunlarına bırakılması tezi müdafaa edilebilirse de, basının 150 yıllık hürriyet mücadelesinde ne gibi baskılara maruz kaldığı malum olduğundan, memleketimizdeki umumi temayüle ve yeni Anayasaların bir çoğunda benimsenen tutuma uygun olarak tafsilâtlı hal suretini tercih etmek memleket realitelerine uygun düşecektir.»

1971 yılında Anayasanın 22. maddesini değiştirenler, 61 Anayasasının bu gerekçesini, 8,9,1971 tarihli raporlarında cevaplandırmamışlardır bile.

Basın özgürlüğünü Türkiye'de geriye götürmek isteyen çevreler olabilir. Onların iyice hatırlamadıkları şey, Türk basınının yüzelli yıldır şehitler de; yıllarca hapisanelerde kalmayı kahramanca karşılamış düşünce adamları da çıkarmış olduğudur. Bir de, tarih boyunca fikirlerin yayılmasını baskı ve şiddet tedbirlerinin önleyemediğini unutuyorlar.

TÜSTAV

baskı altına alınmak istenen basın özgürlüğü

«Basın hürriyetinin diğer hürriyetlerin teminatı olduğu yolundaki gerçeği; bilhassa zamanımızda, demokrasinin alfabesi arasında yer almaktadır. Totaliter devlet istikametindeki gelişmeler ilk adımlarını, dördüncü kuvvet olarak vasıflandırılan basının işleyemez hale gelmesi hedefini güden tedbirler teşkil edeceği içindir ki, yeni Anayasalarda basın hürriyetini sağlayan hükümlere geniş ölçüde yer verilmektedir». Bu cümleler, 1961 Anayasasının basının özgürlüğünü düzenleyen 22. nci maddesinin gerekçesinden aynen alınmıştır. Yazımızın amacı ise, «basının işleyemez hale gelmesi» sonucuna varması muhtemel yürürlükteki yasal ve idari tedbirler ile gerçekleştirilmesi tasarlanan yeni tedbirlerin mahiyetlerini açıklamak ve eleştirisini yapmaktan ibarettir.

Soyut bir kavram olan basın özgürlüğü deyimini ile neyi anlatmak istediğimizi, bu kavramın öğelerinin neler olduğunu, kavrama dahil olmayan öğeleri somut ve sağlıklı sonuçlara ulaşmak için açığa kavuşturmak zorunludur. Bunun için de tanımlama, kapsamı saptama ve çözümleme metodlarını uygulamayı gerekli görüyoruz.

Basın özgürlüğü kavramı:

Basın özgürlüğünün temelini düşünce ve kanaat (fikir) özgürlüğü olduğunda herkes birliktir. İnsanın düşünce özgürlüğü tanımayan bir Anayasa da çağımız devletlerinde kalmamıştır. Bizim gerçekten liberal 1961 tarihli Anayasamızın (yapılmış ve yapılması düşünülen olumsuz nitelikte) değişikliğe uğramayan tarihli bir maddesi 20 numarayı taşımakta ve şu ilkeyi açıklamaktadır: «Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yazabilir.» Bu anayasal ilke, hiçbir kısıntı ve sınır tanımadan; düşünce özgürlüğünü, vatandaş olsun veya olmasın, ülkede yaşayan veya rasgele bulunan her insana tanımaktadır. Anayasamızın hiçbir sınır koymadığı veya sınırlamaya yetki vermediği düşünce ve kanaat özgürlüğünün tanımı, anlamı ve kapsamı nedir? Anayasa koyucusu madde gerekçesinde haklı olarak «bütün ferdi hürriyetlerin anası olan fikir hürriyetlerini düzenleyen yirminci madde hükmünü ızaha dahi hacet yoktur» demektedir. 1961 yılının toplumsal ortamında açıklamaya gerek görülmez ama, 1973 yılı ortamında eski deyimini ile «malûmu» açıklamakta zorunluk vardır: düşünce özgürlüğü, kişinin bir takım inançlara sahip olması, bunları kendi seçimi ile benimsemesi ve başkalarına yine kendi kanaat ve tercihleri olarak açıklaması, yayması, örneğin bir metodun, ideolojinin, doktrinini kişi tarafından kendi düşünce ve tercihi olarak seçilmesi, öznelleştirilmesi, kişileştirilmesi, sonra da yine kendi düşünce ve tercihi olarak dışa vurulması serbestliğidir. Bilimsel gerçeklerin öğrenilmesi ve öğretilmesi, bilim özgürlüğünü; sanat yolu ile duygu ve düşüncelerin açıklanması ise sanat özgürlüğünü ifade eder. Bir çok anayasalar gibi bizim anayasamız da bilim ve sanat özgürlüğünü, düşünce ve kanaat özgürlüğünden ayrı olarak düzenlemektedir.

Tanımlamasını yaptığımız düşünce özgürlüğü sözle kullanılırsa söz hür-

riyetini, dernek ve siyasî partiler biçiminde kuruluşlarla kullanılırsa dernek ve parti özgürlüklerini, toplantı ve gösterilerle kullanılırsa toplantı ve gösteri özgürlüklerini kapsamaktadır. Gütenberg'in ilk matbaayı çalıştırmağa başlağı 1450 ve Anvers'de ilk gazetenin çıktığı 1605 yıllarından beri ise düşünce özgürlüğünün en etkin ve en geniş kullanılma yolu basın olmuştur. Toplumlarda egemen siyasal güçlerin, kendilerine karşı gerçeklerin ve fikirlerin basılmış kitap, dergi ve gazeteler yolu ile topluma yayılmasını önlemek için basına baskı girişimleri hemen başlamış; basın özgürlüğünün yasalarca güven altına alınması gerekmiştir. Sınırsız basın özgürlüğünü güven altına alan ilk anayasal metin, 12 Haziran 1776 tarihli Virginia İnsan Hakları Beyannamesidir:» *Basın özgürlüğü, özgürlüklerin en büyük savunma araçlarından biridir ve despotik hükümlerle hiçbir zaman sınırlandırılmaz.*

Basın özgürlüğü kavramının tanımı, kapsamı (muhtevası) ve öğeleri, anayasamızın metnine göre, düşünce özgürlüğü ile aynıdır. Fikri nitelikte olmayan (hakeret, sövme, özel hayatın açıklanması, somut adı suçların işlenmesini kısırtma, müstehcen yayınlar) gibi unsurlar, tanımlamasını yaptığımız fikir özgürlüğü kapsamına girmediği gibi, bunların basın yolu ile ifadeleri de basın özgürlüğü ile ilgili olamazlar. Özgürlük, fikri nitelikte düşünceleri ve objektif haberlerin (gerçeklerin) edinilebilmesi ve yayılabilmesi serbesliğini kapsamaktadır. Teknik araçlar bakımından geniş anlamda basın özgürlüğü ise, matbaalarda basılmış veya teksir edilmiş kitap, broşür, dergi ve gazetelerden başka, sinema, radyo, televizyon ve haber ajanslarını da içine alır. Ancak burada biz haber ajansları dahil dar anlamda basın özgürlüğünü ele almaktayız.

Basın özgürlüğü kavramının, özgürlükleri kullanan ve bu özgürlüklerden faydalanan sùjeler bakımından da kapsamını saptamak, konunun önemine ışık tutmak için faydalıdır. Gerçekten, politik ve ekonomik egemen güçlerin temsilcileri hiç hoşlanmadıkları kısıtsız ve sınırsız özgürlük anlayışına karşı çıkarlar; konunun basın mesleğine mensup gazeteci ve yazarları ilgilendirdiğini; toplum içinde sayısı mahdud bir meslek zümresinin ayrıcalıklara sahip olamayacaklarını çok kez ileri sürerler. Gerçekte ise basın ve haber alma özgürlükleri, bunları kullanan sùjeler kadar, bütün toplum kişilerini şiddetle ilgilendirmektedir. Zira, Anayasanın 26. ncı maddesinin deyiimi ile «halkın haber almasını, düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamuoyunun serbesce oluşumunu» ancak özgür basın sağlayabilir. Kullanan sùjeler bakımından ise, basın mesleğine mensup olanlar dışında bilimle uğraşanlar bilimsel gerçek ve görüşlerini, sanatçılar; yarattıkları sanat yapıtlarını yaymak için gazete, dergi ve kitap gibi araçlara başvurmak zorundadırlar. Şu durumda, basın özgürlüğünün düzenlenmesinde egemen olacak olumlu veya olumsuz eğilimler ve uygulamalar, toplumun intelligentia'sı kadar, bütün toplumu ilgilendiren bir önemi taşımaktadır.

DEMOKRATİK DÜZENDE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNÜN İDEOLOJİK MUHTEVASININ SINIRSIZLIĞI :

Klâsik demokrasi modelinde toplum, plüralist ilkelere dayanan, tarafsız, hoşgörür nitelikte bir devlet anlayışını benimsemiştir. Düşünce ve fikrin ifadesinde ideolojik veya politik muhteva bakımından bir sınırlama, klâsik demokrasi anlayışı ile uzlaşmaz. Esasen siyasî iktidarlar resmî bir ideolojiyi topluma enpoze etmediklerinden; fikir, devlet tarafından konmuş her türlü kalıp ve kuraldan bağımsızdır. Meşru fikir - gayri meşru fikir, faydalı - zararlı fikir veya aşırılık - ölçülülük biçiminde ayrılıklar; bunlara göre düşünce ifadelerinin yasaklanması, «fikir suçu» ihdası demokratik düzende bahis konusu bile edilemez. « *Halka zararlı fikir akımlarına karşı korunmaya kalkışmak, devletin*

ne görevidir ne de hakkı... Anayasa kurucuları bizim adımıza doğru ile yanlış arasında bir ayırım yapmak için hiçbir yönetime güvenmediklerinden, gerçeği aramakta herkesin yol göstereni yine kendisi olmak gerekir. A.B.D. Federal Yüksek Mahkemesinin Thomas v. Collins, 323, U.S. 116, 1945 kararı. Zikr.: Dr. Bülent Tanör, Siyasi düşünce hürriyeti ve 1961 Anayasası, s. 45».

Klasik demokrasinin sınırsız ve kısıtısız basın özgürlüğü görüşü ulusal hukuk metinlerinde saptandığı gibi, uluslararası metinlerde de yer alarak evrensel bir hukuk kuralı niteliği almıştır. Ulusal metinler arasında tarihsel bakımdan ilk örnek A.B.D. Anayasasının 1. nci ekinde yer alan şu kuraldır: «Kongre... söz ve basın özgürlüğünü kısıtlayan kanun koyamaz.» Uluslararası metinlerde de «İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi»nin 19, «İnsan Hakları ve Ana Özgürlüklerini Korumaya Dair Sözleşme»nin 9 ve 10. ncu maddelerinde, Avrupa Konseyine taraf devletlerin aralarındaki sözleşmede ifade özgürlüğünün özellikle ideolojik bakımdan sınırsızlığı, ancak toplumun demokratik düzeninin korunması için «eylem» halinde kendini gösteren davranışların önlenebileceği ilkeleri açıkca tesbit olunmaktadır.

Özetlersek, batılı demokratik devlet modelinde basın özgürlüğünü kısıtlama veya sınırlama sonucuna varan bir yetki siyasi iktidarlara tanınmamıştır. Ancak saik ve kasdı fikre veya politik dayanım eylemlerin yakın ve kesin tehlike niteliğini haiz olduğu takdirde suç sayılabileceği kabul olunmaktadır.

ÜLKEMİZDE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ :

Ülkemizde batıdan 279 yıl sonra 1729 da ilk matbaa İbrahim Müteferrika tarafından çalıştırılmış, ilk gazete de batıdan 255 yıl sonra 1860 da Tercüman-ı Ahval'in çıkarılması ile toplum hayatına girmiştir. Yüzyılı geçen süre içinde toplamı beş-on yılı geçmeyen kısa dönemler dışında demokratik anlamda bir basın özgürlüğü ülkemizde var olamamıştır dersek mübalâğalı bir söz sarfetmiş sayılamayız. 1961 Anayasası, basın özgürlüğünün sınırsızlığını bir kural olarak ortaya koymuş ise de, özellikle Ceza Kanununda 142. nci maddede yer alan ideolojik muhteva bakımından ifade yasağı, haber verme, fikir ve kanaatleri yazı, kitap, sanat eserleri ve bilimsel eserlerle yayma özgürlüğünü aşırı bir biçimde kısıtlamaya devam etmiştir. Böylece anayasada yer alan özgürlük kuralı uygulama olanağını bulamamıştır. Yürürlükteki Basın Kanununun 31. nci maddesi ile de, yurt dışında basılmış fikri eserlerin ve süreli yayınların yurda girişinin Hükümetlerce yasaklanabilmesi, haber alma, düşünce ve fikre ulaşma özgürlüğünü ortadan kaldıracak mahiyettedir.

1961 Anayasasında 20.9.1971 tarihinde yapılan değişiklik basın özgürlüğüne yeni sınırlar getirmiştir. Bu değişiklikten sonra hazırlanan Basın Kanunu Tasarısı ise basını işleyemez duruma getirecek hükümleri kapsamaktadır. Tasarının 56. nci maddesi 142. ni madde ile yasaklanan fikrin yayımlandığı iddiası üzerine savcılara dahî süreli veya süresiz yayınları toplama yetkisi vermekte, 46. nci madde ise hapis cezası ile birlikte gazete ve dergilerin kapatılması cezasını zorunlu kılmaktadır. Tasarının diğer bir madesinde (Devletin siyasi ve malî itibarını sarsacak veya halkın telâş ve heyecanını mucip olacak mahiyette haber ve havadisle bu nitelikte belgelerin yayımlanması) yasaklanmaktadır.

Gerçekleştirilmesine girilen yeni anayasa değişiklikleri ile birlikte basın için düşünülen yeni yasalar, yürürlükteki anti demokratik yasalarla birlikte uygulanmaya başlandığı takdirde, yazımıza başlarken aldığımız gerekçede 1961 Anayasası kurucusunun açıkladığı endişe, basının işleyemez hale gelmesi ile gerçekleşmiş olacaktır.

Coşun Mak.

halk ana

Gül gillerden gelir, evi alıç ağacı
Güneş kabuğunu soyar iğdenin
Bir ufacık un sandığından
Çıkarır süremlerin yiyitini
Şeker, bal, ekmek ve kuru erik
Giyitini çıkarır süremlerin
Çiğdem gömleği ve menekşeli içlik
Oturur sonra sandığının başına
Açar döker dilin yergi dikenlerini
Yumuşak çimen köklerini sevgilerin
Toprağın tuzundan eker akşam çorbasına
Ebe gümeçlerinin yeşil yoksulluğunu, sıcak.
Sistir ortalık ve uzundur ova
Vermez yol izlerini, açmaz gizlerini
Korkudan büyümüş gözlerimizle
Sorarız çocukları biz bir obanın
Nerdedir anamız Bassın bizi göğsüne
Versin yiyitimizi, giydirdin giyitimizi
Isıtsın herşeyden önce soluk soluğa
Bir donmuş bozkırda koşturan yüreğimizi.
Çok yakındadır oysa, bir adım atsak
Alıç ağacı duldasında gülgiller gelini anamız.
Alaca karanlıkta güpe gündüz
Bir yapma sis denizinde
Yite yazdık, boğula yazdık
Yolumuzu yitire yazdık.
O, yabancı çiçek ve iri gül gözleriyle
Dağıtır sisi bir güneşi dokurken
İlkel ağaç tezgâhında
Bir eli bulgurda, bir eli türküde.
Yorgun ayaklarıyla sürüyüp üç eteğini
Söker gelir yeni doğmuş gün bebesiyle
Sisler arasından kucağında güneş
İnsanlığın en eski ebesi!
Sislerdeyiz, alacakaranlıkta
Oysa ışılar orda, bir adım atsak

Alıç ağacı altında köylü çoban gülü.
Biz gömdük kendimizi karanlığa
Bir adım, bir adım daha
Sis dağılacaktır ve alacakaranlık
Dönüşecektir güneş çarşısı sabaha
Bir dokuma işliğidir halk ananın sözleri
Durmadan dokur yedi ışın evrenden
En sağlam giyitini çocukların
Ve korkma sür yüreğinin atını
Sislere doğru
Birdenbire, gün yeşili dallar altında,
Gülgiller soyundan yaratıcı kadın ana
Yoğurmaktadır kuşluk hamurunu
Baştan başa sevgidir oğullarına
Dağıttığı güneş mayası ekmek
Sis dağılır, sözlerinden inerek
Gelen aydınlık ırmağıyla kızlığını.
Alacakaranlık, süt sağıldığında
Dağılır gider onun bakracında
Anam sütü gibi apak olur gün
İçitler sunar bir eliyle
Bir eliyle yiyitler ve giyitler
Sakladığı ceviz ağacı sandıktan
Çıkarıp diker umudun çiçek tohumunu
Yorulmuş, kurumuş yüreğin toprağına
Bahçeler bezeyicisi elleriyle
Ve özgürlüğün kuş dilleriyle halk ana!

TÜSTAV

mutluluk benim şirin'imdir

ben hiç turna görmedim
ama tanıyorum turnayı türkülerden
biri bir turlalı türkü tutursa
hele de tirendeysem
hele de hapisteysem
yitirmişsem sevdiğlerimi
oy dağlar dağlar

mutluluğu hiç görmedim
ama tanıyorum yokluğundan
geceler böyle olmazdı herhal
ayrılık getirmezdi kucaklaşmalar
durup durup iççekmeler
kıyı köşe ağlaşmalar
ölüme kurtuluş denmezdi herhal
mutluluk dilesem birine
ardından ağılıyasım geliyor
mutluluk benim şirin'imdir
oy dağlar dağlar

nâzım'ı hiç görmedim ben
o çıktı ben girdim içeri
gördüm toprağını o acı gülün
o kuş ancak o bahçelerde
nesini anlatayım ben özgürlüğün
gün olur zincire vurulmaktır özgürlük
ve gün olur
göğsünü gere gere
caddede ısıklık çalmak

o çekip gitti buralardan
o çekip gitmezden önce
bilmezdim gitmenin ne olduğunu
şimdi kim gitmelerden söz etse
karanlıkta bir baba
sessizce öpüyor çocuğunu

yapın bunun resmini
yapın bunun heykelini
müziğini şarkısını
yapın bunun romanını
oy dağlar dağlar

iki şiir

İŞTE GETİRDİKLERİM

Gün ışıır ışımaz çıktım yola
Sana geldim dosdoğru
Haziran getirdim dağlardan al işte bak
Bir bakış getirdim bir kadından, al gözlerine
Boydan boya Güney-Doğu.

Tanker Şoförlerinden, grevcilerden
Dünya kadar umut, bir avuç uyku
Pusu yataklarından kardeş kanı
Ağrı Dağı dibinden sarı sıtma
İçebilirsen iç, bir tas Dicle suyu.

Yalan tuttum getirdim milyonu kaldı geride
Çaldı güneşimi, gülümü
Yendi beni köyde, kentte
İşte bir ova gibi yorgunum şimdi
Binbir çiçek, binbir böcek dışında.

Bir anı getirdim kuşluk sularından, baksana
Allı turnam türküsünden bir Sivas göğü
Koskoca bozkırlardan mendil kadar sevinç
Yarım bile düşmezmiş telli kavak payına
Sultan-sazı'ndaki ota, hiç.

HER YENİ ŞİİR

Kaç şiir yazdımsa
Çöle yağmur düşmüştür, inan inanma
Bir kaya uçmuştur dağlardan
Erguvanlar açmıştır Boğaz'ın öte yakasında
Salkımlar morarmıştır asmalarda ortalık kar kış
Basa basa izlerine işçilerin
Dörtnala girmiştir haziran temmuza.

Her yeni şiir bir bakıma
Urfa'lı kadının gülmesidir
Yaz göklerinde bir katar turna
Ve selamdır Anadolu kırlarından
Vietnam'da Kokular Irmağı'nın iki yakasına
Ve pirincine, pamuğuna Delta'nın
Çorum bahçelerinde elmadır, güneş
Çukurova ırgatlarında bıçak
Ve undur sevince bembeyaz, özlü.

Y. Ritsos, Yunan şiirinin en verimli sanatçılarının başında yer alıyor. 1909 da doğan sanatçı, ulusunun özgürlük ve demokrasi ülküsüne adanan düşünceleri yüzünden. yaşantısının son 30 yılını, hapis ve göz altında yaşadı. 5 büyük ciltte toplanan şiirleriyle, çeşitli armağanlar almış olan Ritsos, şimdiki Yunan diktatörlerinin buyruğuyla, yine uzun bir hapis dönemi ardından, bir adada, sürgün yaşamaya zorlandı. e.a.

anlat bana

Caddenin bitiminde bir adam
Kaybolur sessizce hiç yakınmadan
Işırken olanca gücüyle güneş
Gerilir bir ürperti bütün avlularda
O kara pencerede bir kadının yüzü
Acıyı düğümleyen düşüncelerde
Bir ak saçlı ihtiyar kuyudan su çeker
Kıpırdar gölgede bir küçümen böcek.

Olup biteni anlat bana bir kez
Anlat kim içecek o ölümcül geceyi
Güze dönüşünü güzelim ilkyazın
Kuyunun yüzünde beliren birikimi
Tutsak kılan aklımdaki düşünceyi
Anlat kimin gözleriydi kıpırdayan sularda
Anlat o direnç dolu ayakları
Yürüyen çağların ta başlangıcından.

Dönecek belki lambalar söner sönmez
Gecenin kuşattığı bütün evlerde
O kutsal sözcük açıkça söylenmez
Sen fısılda bana kulağıma yaklaş
O ışıktan bıçak kınından çıkacak
Ayla yıldızların birleştiği bölümde
Korkma hiç kimse görmedi bizi
Yüreklerin ülkülerce birleştiği bölümde
O gölgeyi anlat bana havada sallanan
Beşikteki bir çocuk gibi tıpkı
Sesi başka türlü gıcırdayan.

Türkçesi: Engin Aşkın

keklik eti

Gören müdür demezdi. Müdür dediğin biraz kısıdan olur. Kıçı yere yakın. Bunun boyu bire uzun ikiye kısa. Yüzü de kemikli mi kemikli. Elle-ri iri. Gövdesi kalın. Kendisi, «Benim ruhum ince!» derdi, ama bedeni yontulmamış görünürdü. Giydiklerini de yakıştıramaz. Zaten biraz da savruktur. Ütü mütü de bilmez, aramaz. Ama liseyi bitirmişti döne döne. Sınavı da kazanmıştı, müdürdü. Ispartalı Ali Rıza'dan boşalan makama geçip babasının malı gibi oturduğunda yaban yaban duruyordu. Kutlamaya geldiler. Kalkıp toka etti, hal hatır konuştu, şeker tuttu. Dili de kırılmamıştı. Arada bir argo da kaçırıyordu. İşiyile ilgili kanun kitap bilgilerinden bir ekşiği yoktu. Ama yadırgadılar Ramazan'ı. Kimi içinden, kimi dışından söyledi: «Bozkır'ın ayısı! Gelmiş makama oturmuş! Görenler allah için söylesin, hiç yakışıyor mu?»

Halbuki işine dört elle sarılıyordu o. Bir dakika geç geldiği yoktu. Akşamüstü 5.00 olunca da hemen çekip gitmiyordu. Defterleri dosyaları topluyor, düzenliyor. İncelemeye aldığı bordroları filân gözden geçirip imzalıyor. Gidecek yazıları kayda geçiyor, gelenlerin cevap taslağını hazırlıyor, toplayıp kimini çekmecesine, kimini dolabına kaldırıyor, masanın üstünde bir şey bırakmıyordu. Hazine çıkarlarını kolluyor, alacakların kuruluşunu bırakmıyordu. Esnafın vergi bildirimleri gerçeğe uygun mu, değil mi, çıkıp soruşturuyor, kulaklaşıyor, bazan soruşturma açıyor, bazan yoluyla yöntemiyle uyarıyordu «vatandaş»ı.

Çok huylanıyorlardı. «Yavu şuna bak! Dağdan geldi, ilçede bize irat vermiyor! Nere gidelim! Ulan bi gulpunu bulup şikât edelim balı!» Söylenip sokurdanıp duruyorlardı. Dedikoduların asıl kaynağı, yanbaşındaki Vezneci Nuriydi. Ona kısaca «Sandıkçı» derlerdi, Ramazan'ın ne kadar titizliği, huyu, suyu varsa kusur diye yayıyor, dillere destan ediyordu. Ara sıra dolanıp başına varışını, çalışmalarını denetleyişini kibirine yediremiyordu. «Ulan senin gendin ne biliyon ki beni tevtiş ediyon? Biz memurluğu senden mi öğrenecez?» diyor, sövüyordu. Dışardan da çok dolduruşa geliyor, aksileniyor, durmadan çemkiriyordu müdürüne.

Ramazan farkındaydı hep bunların. Afttan alıyordu. Bir köylü içtenliği ve sıcaklığıyla, «Nuri, bak ağam!» diyordu. «Ne gızyon? Gelip seni denetlemek benim görevim. Bir ekşiğin varsa vaktinde görüz. Birlikte tamamlarız. Seni denetlemezsem, yarın sen de başını eğersin, ben de..»

Yüzünü ekşitiyordu gene Nuri. Yüzüne bir şey demiyordu ama içinden «Şuna bak! Gosgoca müdür clacak, daha şunun konuşmasına bak! Hâlâ 'ağam' diyor, 'ulan' diyor...»

Anasına «Mektepli» derlerdi. Ama mekteple kitapla ilgisi yoktu kadının. İki kızı varmış, gelin etmiş. Sonra düşmüş Ramazan'ın ardına, Ereğli senin, Karaman benim, Tarsus'ta kaldın, Adana'da geçtin, liseyi bitirtecem diye saçını süpürge etmiş, bugüne ulaştırmış oğlunu. Evi öteki memurlar, müdürler gibi kasabadan tutmadılar, İçericumra'dan tuttular. Daha ucuzdu orası. Hem de harcı gideri ona göre idi. Köy görünüşünde bir yerd. «Burası halimize minasip anam! diyordu Mektepli. «İrker sırkarız, ev döşer, düğün ederiz..» diyordu. Ele güne karşı da biraz yukardan atıyordu:

«Vaktiyle serdim, şimdi topluyorum..» diyor, çulun üstüne oturup kahve içiyordu.

Bazı günler eve gitmiyor, Göçmen Memet'in lokantaya oturup içiyordu Ramazan. Memet'le iyiydi arası. Biraz da onun güler yüzü çekiyordu Ramazan'ı. Bir ufaklık açtırıyor, bir kadeh alıp veriyordu geri : «Goy bi yere, sona içerim..» diyordu. İki gün sonra uğrarsa gene o şişe geliyor, bir kadeh daha alıp gene geri veriyordu. Şiş yaptırıyordu. Çoban salatası yaptırıyordu. Salata yoksa peynir meynir yiyip içip kalkıyordu.

Kanal Yönetiminde mühendis Ahmet Ali'yle, Sulu Ziraat Deneme'den mühendis Fikri'yle iyiydi araları. Arada bir onlarla oturup konuşuyor, yiyip içiyordu. Bazan Gökhüyük'e doğru yürüyüşe çıkıyorlardı.

Bir gün eli çantalı, gözü gözlüklü, kolunda pardesüyle, yaşı ellinin oralarda bir adam çıkıp geldi. İki gün gezdi dolaştı, dairelere dükkânlara girip çıktı. Soruşturma yaptı, onun bunun ifadesini aldı, dönüp gitti. Dediler, «Müfettişti bu! Ramazan'a geldi!» Hiç aldırış etmedi Ramazan : «Müfettişti de benim ifademi niye almadı? Ne biçim müfettişmiş o?» Gitti Göçmen Memet'in lokantaya, bir kadeh daha içti, «soğan yememişim ağzım koksun!» güldü zevklendi.

Bir gün dediler, «Nuray Can gelmiş şehre, gidecek var mı?» Aylardan kasımdı. Ovanın yüzü çatırıyordu ayazdan. Karapınar'ın, Hotamış'ın oralardan kılıç gibi esip geliyordu yeller. Yakıyordu. Manifaturacı Hasip'e gitti, yeni bir boyun atkısı aldı yün. İki yıldır giydiği paltoyu da giydi. Beş buçukta Kurşunlu Cami'nin önünde hazır oldu. Ahmet Ali, Fikri, daha bir iki memur toplandılar. Doldular bir minibüse. Ramazan en arkada oturuyordu. Kaşınhanı'nı geçmeden bekâr memurlar şarkıya türküye başladılar. Bağıra bağıra şehre vardılar. Şahin Sinemasında arka sıralar 10'ar lira, 15'er verip önlerden aldılar. Sonra gidip Bomanti Lokantasında yemek yediler, biraz da kafa çektiler. Kalkıp sinemaya geldiklerinde banttan şarkı türkü çalıyorlardı. Daha perde açılmamıştı. Oturup beklediler biraz. Sonra bir iki kantocu çıktı kartlardan. Bir iki dansöz... Derken Nuray Can geldi. Arkadan Evdireşeli Alâaddin, «Sağlam bağlan guşaklarınızı erenler!» dedi. Ramazan Nuray Can'ı ilk görüyordu. Yeşil yılan gibi bir kızdı. Çalgıcılar çaldılar, bu başladı dönmeye, kıvırmaya. Derken soyunmaya. Sahnenin önüne kadar gelip diz çöktü. Şalları tülleri attı. Sütyeni, zilleri attı. Önünde ufacık bir sözde külotla kaldı. Onu da ikide bir açıyor, kaldırıyor, çıkarıp atacak gibi yapıyor, böyle böyle inetti koca sinemayı. Çok da tazeydi gidinin kızı! Önbire doğru çıktılar. Aynı minibüs gelip alacaktı. Binip aöndüler.

Her zaman mı? Sık sık mı? Hayır, bin yılın başında bir. En öne oturdular da bir taşkınlık, bir azgınlık mı yaptılar? Yooook, oturdular herkes gibi baktılar, el çırpıtlar. Aynı gözlüklü, tilki gibi yeri tozu koklayan adam gene geldi bir ay sonra. Gene onun bunun ifadesi. Kaymakamın falan görüşü. Sonra tak tak, Ramazan'ın odasına daldı. «Meşgul» diye bir levha astırdı kapıya. Odacıya da tembih etti kimse girmesin. Sorgu başladı.

«Hakkınızda bazı şikâyetler var..»

«Vardır.. kimmiş şikâetçiler?»

«Söylenmesi caiz değildir..»

«Ne bilecem şikâet ciddi mi, değil mi?»

«Sizin bilmeniz şart değil, bizce ciddi...»

«Olur mu efendim? Ben burada görev yapıyorum. Kanunu bilirim, ama sakala göre tarak vurmamı bilmem. Bu yüzden dostum olur, hasmım olur.

Kimden geldiği belli olmayan bir şikâtin koğuşturması yapılır mı?»

«Bilinmeyen değil, biliniyor..»

«Ama ben bilmiyorum, olur mu? Bana söyleyeceksiniz, ben de ona göre kendimi savunacam. Kimden geldiğini bilmeden bunu yapamam!»

«Yapardın yapamazdın» Bu çizgi üzerinden uzattılar.

«Yapamam Müfettiş Bey, gusura galman! Defterimi dosyama görecekseniz buyrun. Ama şuymuş buymuş, rakı içmiş, dansöze gitmiş, bunların ifadesini veremem. Alemdar köyündeki çayırı da Hazineye ait olduğu için mütecavizin elinden aldım, tecavüzü men ettim. Hesap kitap, rapor tutanak, hepsi tamam. Ama muhbiri bilmeden savunma veremem..» Durdu. «Mamafi, kesip atmış olmayım, bir düşüneyim yarına kadar..» dedi.

Müfettiş çıktı. Zaten işi de yoktu fazla, Ramazan da çıktı. Saat 5.00'ti. Doğru Göçmen Memet'in oraya gitti. Of pof edip durduğunu gördüğü için hemen yanına geldi Memet. Müfettişin geldiğini de biliyordu.

«Üzme kendini Müdür Bey! Duyuşuma Müfettiş sana gelmiş!»

«Üzecek bi şey yok Memet Aga! Herif diyor hakkında ihbar var, emme söylemiyor muhbir kim? Olur mu böyle? Herkesin şerefi var..»

«Para mı yimişin?»

«Yooooo..»

«Rüşvet mi almışın?»

«Yooooooo..»

«Ya ne?»

«Rakı içmişim, Nuray Can'a gitmişim..»

Güldü Göçmen Memet: «Boşver! Müfettiş gendi içmeyecek mi? Bana bir keklük getirip verdi az önce: 'Temizle de akşama hazırlayiver!' dedi. Akşam yanına bir de şişe verecem içecek, neden içmesin? Nuray Can'a da parası olan gider! Umuma açık bi yerdir, herkes gibi Müdür İramazan da gidebilir, değil mi amma?»

«Heç!»

«Bu olsa olsa seni çekemeyenlerin puştluğudur!»

«He vallaha, çok yaşa! Ben de onu diyorum..»

Boşver..»

«Verdim gitti yavul! Amma savunma yapmadım diye bozuldu bey..»

«Bırak bozulsun.. ağşama düzeltiriz!»

«Bırak yavul! Heç bilem yaltaklanamam!»

«Sana yaltaklan deyen yok ki!»

«Ya nasıl düzelterez?»

«Gendi gendine düzelir o! Oturup bigaç gün seyretsin çevresini. Eyi-ce bunalsın burda. Sona da içmesin, çekmesin kafayı..»

«Keklik eti de var, öyle ya?»

«Tabii..»

«Fakat gızdım herife! Müfettiş değil, dilki! Kckluyor durmadan..»

«Koklasın.. görevde bi noksan var mı?»

«Ne noksanı olacak?»

«Ee daha ne?»

«Geçen sefer de geldi, Ali'yi, Veli'yi dinledi, geçip gitti. Bu sefer de muhbiri söylemiyor!»

Ocaktan kekliğin kokusu geliyordu. İki yardımcısı vardı Memet'in. Biri masaları düzmüş, suları doldurmuş, oturuyor. Öbürü de mutfakta tencerelerin tavaların başını bekliyordu. Altı kısılı ocakta usul usul pişiyordu Müfettişin kekliği.

«Nerden bulmuş bu bir keklîği?»

«Karamanlı Kasım'dan almış. Caminin orda raslaşmışlar. Çıkarıp para vermiş bu. O da almak istememiş. Ama zorla bir beş lira atmış. 'Çok severim keklîğin etini!' demiş. Duymuş, buraların keklîği iyolurmuş...»

«Eyolur tabii.. anızlarda yayıla yayıla!»

Kalktı Ramazan. «Ben biraz dolaşayım..» dedi. Yürüdü toprak cadde- den. İçeriçumra'ya doğru gidiyordu. Akasyaların dalına inip binen bir alay karga gördü. Aydoğmuşlu Mevlüt kerpiç duvarlarını onarıyordu avlunun. Selâm verdi geçerken. «Aleyküm selâm Müdür Bey, nassın?» dedi o da.

«Eyyim, teşekkür ederim.» deyip yürüdü. Az gitti, döndü : «Yavu Mevlüt, senden bi şey rica etsem?»

«Hemen söyle, emrin başım üstüne..»

«Çiften var mı evinde?»

«Var tabii, ava mı gidecen?»

«Yook.. sikılı mı?»

«Sikılı..»

«Fursana bana şu gargalardan birini!»

«Hayırdır işallah!» Güldü Mevlüt. «Napacan gargayı?»

«Fur sen, gerisine garışma..»

«Yavu Müdürüm ağşam ağşam?»

«Boşver! Fur sen! Ama ağzını yum..»

İçeri gitti Mevlüt. Çiftesini alıp geldi. Usuldan sokuldu akasyanın yakınına. Nişan alıp çekti tetiği. Düşürdü kargalardan birini. Belinden bıçağını çıkarıp kesti, «Buyur..» dedi.

Aldı Ramazan kargayı. Cebinde o günün gazetesi vardı. Çıkarıp iç sayfalarına sardı. Doğru Göçmen Memet'in oraya geldi. Ocaktaydı Memet. Oraya yürüdü hemen. Koydu kargayı önüne. «Senden ricam..» dedi, göz etti. «Yoldur paklat bunu.. haşlat hemen. Müfettiş Bey'in keklîği bu.. an- nadin değil mi?»

«Yavu Müdür Bey?»

«Haşlat sen, gerisine garışma! Ötekini de bana getirirsin. Tam onun- turduğu masanın karşısına oturacam..»

«Yavu mesleğimize leke olur?»

«Leke benzinleri var, silersin gider..»

«Pekey madem..» dedi Memet. Aldı bıçağı. Kendi eliyle kesti ayak- larını, kanatlarını. Karnını da deşti. Bastı sıcak suya. Yolup pakladı. Koy- du ateşe, kaynasın. Öteki de olmuştu, onu indirip koydu bir yere. «Birez geç bişer emme napalım?» dedi Memet. «Seninkini dider dider öyle ver- rim, bilmesin. Onunkini de bütün gorum.. napalım?»

Ramazan çıkıp gitti. İçeriçumra'ya vardı. Anasını gördü.

«Canım sikkın gine ana! Ağşama gelmeyeceğim, gücenme!»

«Sıkı can eyidir oğlum..» dedi anası da.

Döndü, yürüye yürüye geldi çarşıya. «Vakti kerahat» oluyordu. Müfet- tiş de otelden çıkmış geliyordu. Ramazan bir dükkânın önünde bekledi, Müfettiş girsin. Düşündüğü gibi oldu. Bir masa arayla, Müfettişin oturu- ğu masanın karşısına oturdu. Müfettiş bir camın önünü, Ramazan bir cam- ının önünü tutuyorlardı. Oturmadan başıyla Müfettişi selâmladı Ramazan. «Afiyet olsun Beyefendi!» dedi.

Memet, Müfettişin masasını donattı önce. Yerli peynir, salata falan getirdi. Bir de ufaklık koydu. «Keklik etiyle içilir beyim..» dedi. «Talihiniz varmış, iyi çıktı keklik..»

Müfettiş, istekle bekliyordu. «Çok severim keklik etini!» dedi. Acıkmıştı da. İvedi ivedi, bir mutfağa, bir aşçının yüzüne bakıp duruyordu. Memet, daha fazla uzatmadı, «keklik»i de getirdi, sıcak sıcak... Karabiber getirdi. Sonra Ramazan'ın yanına vardı. Onun masasını da donattı. Yarı kalmış şişesini getirdi. Salatasını peynirini falan. En sonra da didilmiş keklığı koydu önüne.

Müfettiş başlamıştı. Biraz sıcaktı ama daha fazla bekleyemezdi. Karınını yukarı dikip iki bacağına ayırdı «keklik»in. Karabiber tuz serpti üstüne. Bir yandan da kadehini doldurdu. Salataya ekme bastı, midesini yağladı. Memet bir köşeden, Ramazan bir köşeden seyrediyorlardı adamı. İki yanına baktı, kaldırdı kadehini, Ramazanla gözgöze geldiler. Küsülü değiller ya, kadehiyle hafifçe selâmladı Ramazan'ı : «Şerefine!» Ramazan da saygıyla on santim kadar yükselip karşılık verdi : «Afiyet olsun Beyefendi!..»

Sonra çatalı falan bırakıp parmaklarıyla göğüs etlerinden başladı. İlk lokmayı attı ağızına. Yıllar yıllar sonra kavuşulan bir lezzetin hayali içindeydi. Çiğnemeye başladı. Fakat ilk deneyde durakladı. Hayalindeki yumuşaklık yoktu bu keklığın etinde. «Gereğince pişmemiş mi acaba?» diyecek oldu. Ama ne zamandır kaynamıştı! Ocaktan da yeni inmişti, sıcaklığından belliydi!.. Ön dişleriyle ısırды, azılarına aktardı, bir süre döndürdü eti, sonra yuttu güç belâ. Biraz da salata aldı üzerine. Peynir aldı. Değiştirdi ağzının tadını. İkinci lokmayı çatal bıçakla kesti parçaladı, ondan sonra attı ağızına. Döndürdü gene ağızında. Hayalindeki lezzeti bir türlü bulamıyordu.

Mehmet yürüdü geldi yanına :

«Nasıl? Güzel değil mi efendim?»

Ağız doluydu, dar acele yuttu : «Güzel! Çok güzel!» dedi. «Teşekkür ederim! Yalnız biraz kartmış galiba!»

«Hay allah!» dedi Memet. Ellerini biribiri üstüne koyup oğuşturdu, göbeğinin üstünde bağladı sonra : «Bizim buramızın neyi iyidir zaten?»

«Epeyce de kaydattınız galiba, değil mi?»

«Çok kaydattım beyim, iki saatten fazla!»

«Neysel! Ne de olsa keklik etidir, sağolun..»

«Afiyet olsun efendim!» dedi, geri geri çekildi Memet. Gene eski yerine geldi. Lokanta doluyordu yavaş yavaş. Kimi çorba, fasulye, kimi köfte, kimi pilâv, makarna... İçenler de vardı tek tük.

Ramazan'la Memet bakiştılar. Ramazan, göğüs etlerini yemiş bitirmiş, butlara geçmişti. Arada rakısından da yudumluyordu. Kadehi Memet'e doğru uzatıp göz ediyor, selâm üstüne selâm çakıyordu.

Müfettiş uğraşıyordu karganın sert etiyile. Dişlerine hiç diyecek yoktu, ama kayış gibiydi mübarek. Belki yüz yaşında bir kargaydı, belki yüz ellil! Dişlerinin birkaç tanesi dolguydu, ama iyi iş görüyorlardı. Ne yapsın ki et çok sertti. «Demek ki mevsimi değil!» dedi kendi kendine. «Her halde en iyi zamanı bahardır kekliklerin. Biz ise güzün sonlarına geldik!. Fakat ne olursa olsun, keklik kekliktir...» Bir lokma daha aldı göğüs etinden. Kesti bıçakla ufak ufak. Attı ağızına. Öncekiler gibi onu da çiğnedi çiğnedi, yuttu iyi kötü. Sonra biraz salata, biraz peynir aldı, değiştirdi ağzının tadını. 'Yenice' paketini çıkardı. Memet koşup çakmağını çaktı, ateşledi Müfettişin sigarasını. Çekildi geri. Pek keyifli değildi ama gururluydu. Sigarasını savurup iki yanına baktı. Önündeki ete baktı. Savurdu sigarasını. Bir iki dakika sonra bir yudum daha aldı kadehinden. Salatayla peynirle

kapattı üstünü. Sonra gene çekti sigarasından. Biraz daha kopardı önündeki etten. «Pek de acele etmemek lâzım. Yavaş yavaş içilir bu! Demek memleketten memlekete fark ediyor kekliklerin kalitesi. Buranın keklikleri biraz sert. Hem de lezzetsiz. İnsan hele biraz da kartına çatarsa..» Döndürüp yuttu ağzındakini. Üstüne biraz salata aldı.

Ramazan keyifle yudumladı rakısını. Kekliğin kalan etlerini attı ağzına. Ne derisini bıraktı, ne gerisini. Sonra salatadan kaşıkladı. «Kime niyeeet, kime kismet? 'Nasip ise gelir Hint'ten Yemen'den, nasip değil ise ne gelir elden?' demişler, işte o budur!..» Paketini çıkarıp bir 'Yenice' yaktı. «Şu efendi benim ayrımanı gabartmasaydı, bu kekliği bugün afiyetle gendi yerdı. Gabarttı, ben yedim! Hâlâ uğraşiyor garganın etiyle! Hem de yaşasın Göçmen Memet!..» Bir yudum daha aldı, boşalttı kadehi. Şişede kalanı da koydu, su ekledi üstüne. Sigarasından bir nefes çekti. Savurdu. Hem keyifle, hem gururla baktı çevresine. Süzdü lokantanın içini. Müfettişle gözgöze geldiler. Hemen on santim kadar kalktı, selâmladı, yeniden oturdu Ramazan. Bir süre geçti, Müfettiş kadehini aldı, Ramazan'a baktı, gené gözgöze geldiler, selâmladı Ramazan'ı. Ramazan da aldı kadehini, Müfettişi selâmladı : «Sağlığınıza!» «Şerefinize!..»

Tabağının üstüne çatalını hafifçe vurup Memet'i çağırdı Ramazan. Bir salata daha istedi. Kekliğin eti bitmişti. Karnı da doymuştu bayâ. Bundan sonrasını salatayla, sigarayla götürecekti. Bakalım Müfettiş ne yapacak? Daha karganın yarından çoğu duruyor. O kadar istekle pişirtmiş, akşamı o kadar istekle beklemişti ki!.. Ama onca vakit geçtiği halde yarısı duruyordu hâlâ. Belki böylece bırakabilirdi. Ama bu kasabada müfettişlik gibi önemli bir görevle bulunduğu biliniyordu. Önce istekle seçtiğini, az sonra geri çevirmesi kararsızlık olarak yorumlanırdı. Onun için yiyip bitirecekti. Ama ağır ağır.. Acelesi yoktu. Butlardan birini aldı, var gücüyle ısırıldı, çekti çekti, güçlükle kopardı. Çiğnemeğe başladı ağzında. Ramazan seyrediyordu. Memet'in de gözü üzerindeydi. Evirip çevirerek yuttu, sonra bir kaşık salata aldı.

Epey bir süre geçti böylece. Ramazan Memet'i çağırdı gene : «Bana bir sade gave söyle. Müfettiş Beye de sor, eğer kabul ederse, ona da bir gave.. kabul etmezse üsteleme!»

Güldü Memet. Usulca dolanıp Müfettişin masasına vardı. «Efendim!» dedi. «Müdür Bey soruyor, 'Bir fincan acı kavemizi içerler mi acaba?' diyor..»

Durdu Müfettiş : Resmî ilişkilerle özel ilişkiler birbirinden ayrıdır. Dairede resmî olurum, ama lokantada bir fincan kahvesini alsam ne sakıncası olabilir? «Az şekerli olsun lütfen! Ama şöyle bir 15 dakika sonra rica edeyim, çünkü...» Mehmet çekilirken kadehinden bir yudum daha aldı. Bir daha saldırdı önündeki buda. Bir parça daha kopardı.

«Hay gayret Müfettiş Bey!» dedi Ramazan içinden, «Çoğu gitti, azı kaldı!»

Yarım saat sonra kahveler geldi.

Müfettiş, Ramazan'a bakıp gülümsedi. İşaret etti : «Buyurmaz mısınız şöyle?»

Ramazan kalkıp geldi, saygılıca oturdu karşısına. «Afiyet olsun!» dedi yeniden. «Kusura bakmayın, kasaba küçük yer, ayrı oturduk.. dedikodu olur diye çekindim..»

«Burayı sevmedim!» dedi Müfettiş yekten. «Kekliğinde bile iş yok! Çekinmekte çok haklısınız, bravo!..»

k a n

Üç kişi dişlerini karıştırarak bitişimdeki masaya oturunca garson, kara yağız olanının yanına sokulup :

— Ahmet abi sizi şu delikanlı arıyor, dedi.

— Ne yapacaktınız bizi?

— Bilmem!

— Peki, gelsin. Bize de üç orta söyle.

Garson, ocakçıya doğru bağırdı :

— Pozitiflere üç orta.

Aradıklarımın onlar olduğunu anladım. Daha dikkatle baktım. Sırhatlı, neşeli adamlardı. Yarınlarına güvenle bakan kişilere benziyorlardı. Rahat, endişesiz...

Garson, kahveleri söyledikten sonra, kapı yanında duran on sekiz, on dokuz yaşlarında genç bir delikanlıyı işaretle çağırdı :

— Aradığın Ahmet abi bu, dedi.

Genç adam selâm verdi, çekine çekine masaya yakın iskemlenin yanında durdu.

— Beni aramışsın, dedi, Ahmet.

— Evet.

— Ne istiyorsun?

— Recep abi gönderdi. Selâm etti. Derdini anlat ona dedi. Bir çaresine bakacağını söyledi.

— Otursana. Delikanlı oturdu, ilişir gibi.

Üç kişi birbirlerine baktılar. Kahvelerini höpürdeterék yudumladılar. Yaşları vardı bir otuz, otuz beş arası. Temiz giyinmişlerdi.

— Recep abin sana ne iş yapacağını söyledi mi? diye sordu Ahmet abinin sağındaki, tepe kısmının saçları dökülmüş olan adam.

— Söyledi.

— Nesi olursun Recep'in?

— Aynı köylükteniz. Geçenlerde geldim. Bir türlü iş bulamadım. Ne yapacağımı şaşırdım. Sonra Recep abinin aklına siz geldiniz, dedi.

— Bana anlattı.

— Demek anlattı! Bana demişti ama söyleyeceğini...

— Kan gurubunu biliyor musun?

— Hayır.

— İnşallah geçer bir guruptandır da iş çıkar. İyi ki bize geldin. Burada oturacaksın. Biz sana iş olup olmadığını haber vereceğiz. Kanını ucuza kapatmak istemiyorsan... İyiki başkalarının eline düşmedin. Yoksa senin kanın yok pahasına giderdi arkadaş. Talihtli adammışsın vesselâm. İnşallah kanın tutar, kanın da aranan bir kandandır. Radyodaki anonslara zamanında yetişiriz... Malûm ya bu yüzden geçinen bir çok adam var.

Genç adam boynunu büktü :

— Desenize gene bizim iş tesadüfe kaldı, dedi.

— Yok canım. Bundan sonra işin iş sayılır. Senin elinden biz tutacağız artık, dedi, üçüncü adam.

— Elbette, dedi, Ahmet. Genç adam acayip bir şekilde güldü :
— Yaşadık desene, dedi.
— Elbette yaşadın ya. Ekmek aslanın ağzından gırtlığına indi, biliyor musun?

— Bilmez miyim? Genç adam bir süre sustu, sonra korka korka sordu: Genç adam bir süre sustu, sonra korka korka sordu :

— Acır mı?

— Yok canım. Seni hiç tahta kurusu ısırmadı mı?

— İşte o kadarcık canın acır.

— O kadarcıkça dayanırım canım.

— Sonra biz bu işi tesadüfe de bırakmadık. Bir teşkilât kurduk. Kan gerekti mi doktor hemen bize telefon eder. Biz de koşarız.

İlgiyle, şaşkınlıkla baktığını görünce işkillendiler. Kıpırdandılar. Ciddileştiler.

— Polisten misin abi? dedi, üçüncü adam.

— Hayır, dedim, nereden çıkardın polisten olduğumu?

— Çok dikkatli baktın da.

— Konuştuklarınız beni ilgilendirdi de.

— İş mi arıyorsun?

— Yooo.

— Yoksa başka bir sıkıntın mı var? diye sordu, Ahmet, hemen kav-gaya hazır bir tarzda.

— Kusura bakmayın, dedim. Siz ulu orta konuştunuz. Baña kan sat-ma meselelerini anlatmışlardı. Merak ettim.

— Nesini merak ettin?

— Niçin bu işi yaptığınızı?

— Keyfimizden yapmıyoruz ya, dedi, elbet vardır bir sebebi!

— Vardır elbette, dedim.

— Var ya, dedi, düşünceli. İnsan bir kere sabıkalı olunca bütün kapı-lar yüzüne kapanıyor. Bu kan dalgası çıkmasaydı halimiz haraptı. Bir ara durumumu düzgün görünce tahkikat bile açtılar. Gene bir yerleri soyuyo-rum sandılar herhalde? Bu kan dalgası çıktı çıkıka gece işini bıraktım. Yoksa işim bitikti. Hapishane köşelerinde mahvolacaktım. Neredeyse şey-tana uyacaktım. Uğursuz bir rüzgâr gibi dolanıyordum ortalık yerde. Insa-na şans olsun tanımıyorlar. Kul sıkılmayınca Hızır yetişmezmiş derler ya işte o sıralarda çıktı bu kan dalgası. Bir arkadaşın aklına geldi, Allah razı olsun. İlkın korka-korka gittik hastaneye. Onlar ne verirlerse razı olduk. Yüz, yüz elli, iki yüz... Sonra sonra doktorlar bizim gözümüzü açtı... Şim-di kaç kilo kan lâzımsa hazır. Kahveye bir telefon ettin mi tamam. Fiyatı zaten belli. Eğer bizden önce kimse gelmemişse, kan acele lâzımsa iste-yeceğin para senin insafına kalmış. Geçinip gidiyoruz işte anlayacağın. Sen öyle acayip bakınca gene peşime takıldılar sandım. Malûm ya insan bir kere sabıkalı oldu mu herşeyden şüpheleniyor.

Fincanları almaya gelen garsona döndü :

— Sor bakalım beye ne içecek, dedi.

Bir çay söyledim. Sigara paketini uzattı:

— Bir de şü var, dedi, duyduğuma göre insan kanının yerini tutacak birşeyler arıyorlarmış. Böyle bir kolaylık bulurlarsa biz gene yandık. Sen bu işe ne dersin? Yapabilirler mi?

Soru dolu gözlerle baktı.

Sigaramı yaktım.

erkek raif

'Ben, Hacı'nın Bekir, Kolukısa Cafer, Papazın orda içtik. Gün devrilmeden başlamıştık. Kaç şişe içtik hatırlamıyorum. Kalktığımızda hepimiz sarhoştuk. Çarşıdan geçtik. Üçümüz de ilerde evlerimize dağılacaktık. Cafer'in hapisane arkadaşı Bakkal Nuri'ye girdik sözleşmiş gibi. Çocuklar için sarı leblebi, gün çekirdeği aldık. Bunları da hatırlıyorum. Bekir, Köse'nin kahvesinde kaynına rastladı. Bıraktık onu, yürüdük. Tepeye vardık. Cafer evine yöneldi. Buraya dek Cafer'le neler konuştuk, hiç hatırlamıyorum. Belki de hiç birşey konuşmadık.

İçimde bir sıkıntı vardı. İllerdeki Köstü'nün meyhanesine ayaklarım götürdü beni. Haylidir içki içmiyordum. Belki iki yıl, belki daha fazla. Küçük oğlum trenin altında kalıp öldükten sonra başladım yeniden. Halbuysa cigarayı da boşlamaya niyetlenmişim.

Köstü'nün craya bu kadar çabuk vardığıma ben de şaşırdım. Tenhaydı meyhane. Buzdolabının önündeki masaya oturdum. Niyetim bir bira içmektir. Rakının üzerine bira içmek hoşuma gidiyordu. Sanki içtiğim bira herşeyi temizliyor, kafamı parlatıyordu.

Oturduktan biraz sonra onu gördüm. Dipte, loş aydınlıkta oturmuş içki içiyordu. O beni görmedi. Yanlamasına oturuyordu. İçim içimi yemeye başladı. Elim ayağım titriyordu. Günlerdir arıyordum kendisini. Geceleri yolunu gözlüyordum, geçmiyordu artık bizim oradan. Oysa önceleri hep bizim ev.n önünden geçirdi. Belki artık başka yollardan, sapadan gidiyordur diye düşündüm. Çünkü biliyorduydu yaptığı namussuzluğu. Bunun altında kalmıyacağımı.. Onun yaptığı işin dört kitapta yeri yoktur. Anlatırdı büyüklerimiz. O fiili yapmaya duran kişi, bıçağı toprağa saplamış da, bıçak olduğu yerde zangır zangır titremeye başlamış. Böylesine büyük günah! Nasıl kalkar altından bu işi yapan?

Kaç gece pusuya yattım. Bizim oğlan da hep yanımda durdu. Ayrılmadı peşimden. Asıl o haklamak istiyordu. Onüçünü daha yeni bitirdi. Ne var ki, dayısının kendisine verdiği sustatıyı iyi kullanır. Ama bir baba olarak ben temizlemeliydim o iti. Oğlumun alınına sürdüğü kara lekeyi ben silmeliydim. Nasılmış, gecenin bir saatinde, komşunun evine girip, tek başına yatan çocuğun üzerine saldırmak. Töbe.. Töbe.. Ben temizlemeliydim o iti. Kasabada herkes yaka silkiyordu ondan. Bu yaşına dek evlenmemişti. Bir yuva sahibi, çoluk çocuk sahibi olmamıştı. Neden?. Hep bu soysuzluktan, alçaklığından. Ne bilir namus, iffet ne demektir!.

Karşımda oturuyordu. Beni görmüyordu, ama ben onu görüyordum. Kirli kara suratı ve alınına devrik kasketiyle, bana yeryüzünde tüm kötülüğün, çirkinliğin o kılıktaki görünüşü gibi geldi. Aramızda üç metre ya var ya yoktu. Masasının üzerindeki kileri seçebiliyordum. Kiloluk şarap şişesinin sonuna gelmişti. Önündeki tabakta iki dilim domates ve peynir kırıntısı kalmıştı.

Garson Musa, biramı masaya koydu, ağzını açtı. Bardağıma doldurmaya başladı.

— Nasılsın Raif ağa? dedi.

— Sağol, dedim, yeğen. Sen nasılsın?

— Nasıl olsun, dedi Musa. Uğraşıp duruyoruz işte. Sizin fabrikaya şu sıra işçi alınacakmış, doğru mu acaba?

— Doğru, dedim. Başvur sen de.

— Ama Raif ağa, dedi Musa. Arkamız yok ki bizim. Torpil isterler..

Eh, doğru söylüyordu Musa. Garibin biri.. Nicedir bir fabrikaya girmek, ücretli, sigortalı olmak ister. Musa'yı avutacak söz bulamadım. Bir cigara uzattım kendisine. Aldı, kulağının arkasına koydu. Benimkini de yaktı, dönüp gitti.

Bir yandan biramı içiyor, bir yandan da onu gözlüyordum. Bir ara kıpırdadı. Ben kalkacak sandım. Kalkmadı. Nedense kalkıp gitmesini istiyordum. Belki daha iyi olurdu. Yarım döndü. Yakından geçen garsona seslendi.

— Lan Musa!

Musa seğirtti ona doğru.

— Bana bir şarap daha, dedi. Sertçe.

Bu alçağın kime ne hayrı var ha?. Yaşasa ne olacak, yaşamasa ne olacak? Çoluk çocuk desen yok. Anası babası çoktan ölmüşler. Bir iki yeğeni var, birbirlerini ne arar, ne sorarlar.. Bu herif ne iş yapar, nerden kazanır, nasıl geçinir, kimseler bilmez. Bilinen odur ki, babadan kalma iki göz bir evi var, o kadar. Bunun dışında trenlerde hırsızlık yapar, bulursa öteberi alır satar. Günahı boynuna, şehirden esrar getirip buranın yeni yetmelerine usul usul satarmış da.

Muşa şarabı getirip masasının üzerine koydu ve çekildi. Durup konuşmadı bile. Konuşmaz. Kendini bilen kimse konuşmaz bununla.

Kasabaya gelen çadır oyuncularının kadınlarına fedailik yapar. Onlardan çeşitli şekilde yararlanmaya çalışır. Kumar oynatır. Bazan kandırdığı, artık nasıl kandırılmışsa, kadınlardan kimisini evinde uzun süre alakor. Konu komşu ikınır sıkınır. Ama şikâyet edemezler, korkularından. Karayağlıdır. Bulaşan kurtulmaz. Bir yürekli ve de namuslu kişi çıkıp da bu bu iti ortadan kaldırmaz. Bir kaldıran olsa, belki bu alçağı da kurtaracak bu rezil hayattan. Bazan düşünürüm; bu alçak öldürülse, derim, düzelecek mi ortalık?. Belki yalnız kendisi kurtulacak, berikinin başını yatacak.

lyice dalmış. Ne namussuzluklar düşünüyordur kimbilir.. Cigarasını hiç söndürmüyor. Biri bitince öbürünü onunla yakıyor. Bir dikişte şarap şarap dolu bardağın yarısını boşaltıyor. Zaman zaman başı düşüyor, ama hemen kendisine geliyor. Ben de ikinci biramı getirttim. Günlerdir öfkemin, kinimin aradığı hedef şu anda karşımda idi. İstesem bir anda üzerine çullanır boğabilirim de. O kadar kolay ki benim için. Ama erkekligi-me yediremiyorum.

Kımıldadı. İçimde bir boğuntu. Bir sıkıntı. Avuçlarım kaşındı. Sanki on kişi kendisini dürtmüş gibi, o sırlıslık sarhoş alçak, yüzünü dönüverdi bana. Gördü beni. Göz hasmını tanır, derler. Alaylı alaylı güldü. Gözleri, hele kirli dişleri.. Süpürge gibi uzatılmış bıyıkları.. Ayağa kalkmak istedi. Kalkamadı. Sadece aşağılar şekilde gülmeye çabaladı. Bu arada cigarasını tazeledi. Lokantada sanırım ikimizden başkaca müşteri de kalmamıştı. Garson Musa ortalıkta görünmüyordu. Dışarıya çıkmıştı herhal. Yerimden doğruldum. Ayağa kalktım. Biram da bitmişti. Masasına vardım. Herşeyden herşeyden uzaktım o an. Ümüğüne çöküp bir anda öldürebilece-

-nim, öldürmem gereken adam karşımda duruyordu. İki söz söyleyip yüzüne tükürdükten sonra çekip gitmek istiyordum. O kadar. Karşısında dikeldim. Aynı aşağılayıcı gülüş.. Yine o kirli dişleri, donuk, sarı gözleri, kaske ti ve bıyıkları.

— Ulan düzrü, dedim, utanmadın mı?. Kapı bir komşunun çocuğuna bu iş yapılır mı?.

Konuşacak hali yoktu. Cigarasını tazeledi. Izmariti ayaklarımın dibine fırlattı.

— Sen de hiç sıkılma, haya yok mu ulan?. dedim.

Hani istiyorum ki, biraz yalvarsın, köpekleşsin. Yüzüne tüküreyim, belki iki de tokat atayım, çekip gideyim. O kadar da uykum gelmiş ki. Bir ayak önce eve gideyim istiyorum. Cebimde, küçük kızımın sabah evden çıkarken istediği leblebi de var. Kaç gündür hep unutuyordum almayı.

Şarap dolu kadehini ağzına götürdü. Hiç yüzüme bakmadı. Cigarasından bir nefes aldı. Dumanını yüzüme savurdu.

— Erkek mi oldun ulan Raif, dedi. Yine o gülüş..

Tabancamı çıkardım. Hiç aceleye gerek yoktu. Belimden tabancamı çıkarmam, namluya mermiyi sürmem hiç onu ürkütmedi. Ne sanıyordu, anlayamıyordum. Son içtiği kadehten bıyıklarına sızan şarabı elinin tersiyle yarım yamalak sildi.

— Sen erkek misin Raif?. dedi.

Gözüm dönmüştü. Namluyu başına doğrulttum. Tam beş el, arka arkaya tetiğe dokundum. Oturduğu yerde yıkıldı kaldı. Tabancamı arka cebime soktum. Musa geldi önce. Sonra patronu. Yoldan geçen bir iki kişi. Kimse yanıma yaklaşmadı. Çıktım dışarıya. Serin bir hava esiyordu. O sıra uzun boylu, iri yarı biri üzerime atıldı. Boğuştuk. Kulağımı, boynumu ısırip kanatmış. Karakolda farkına vardık. Meğer o alçağın yeğeniymiş.

İşte bu kadar.'

TÜSTAV

DUYURU

Yansına Dergisinin mayıs sayısı «Günümüz Türk Şiir Özel Sayısı» için ayırdı. Bu özel sayı için, genç kuşağın şiirlerini değerlendirecek seçici kurul: CEYHUN ATUF KANSU, ŞÜKRAN KURDAKUL, BEDRETTİN CÖMERT'den oluşmuştur. Genç arkadaşların gönderecekleri şiirlerin üç kopye olmasını, kısa biyografilerini ekleyerek; en geç mart ayının sonuna kadar bize ulaştırmalarını rica ediyoruz. Gönderilecek şiirlerin daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olması gerekmektedir.

Yansına Dergisinin şubat sayısını «Sabahattin Ali Özel Sayısı» için ayırmıştı. Çalışmaları sonuçlandıramadığımızdan, bunu bir ay sonraya, yani; mart sayısına erteledik.

dağlara kar yağdı

Gözünün bebeğini çıkar da ver dese, esirgemez verirdim. Dar günümde elime yapışıp, beni geniş çıkardıydı. Her zaman söyledim; kemiklerimi köprü etsem de Efe Kadir üstünden geçse, gene ödeyemem iyiliğini... Nerede görsem, ayağına turab olası gelirdi. O, beni işe yerleştirmeydi, ne ev-bark sahibi olur, ne de evlenebilirdim. İşte ben her zaman böyleyim : Birisinden zerre dâyni iyilik gördüm mü, isterim ki, ömür boyu kölesi olayım onun. Gavur ekmeği yesem, gavur kılıcını çalayım isterim. Yaradılışım bu.

Ben gözümü açtığımda, babam bekçiydi tuğla fabrikalarında. O zamanlar sendika nerede, hal nerede? Patron, «hastir lan» dedi mi, derhal işsizdin. Çoluk-çocuk, yaşlı-genç girerler tuğla fırınlarına, gün boyu pişer çıkarlardı. O zamanın parasıyla, en kabadayı işçi otuz lira alamazdı ayda... Babam anlatırdı, Zühtü Bey, derler, bir zengin varmış ki, o vakdin hükmüyle parmakla gösterilir zenginlerindenmiş. Çarşıya çıktı mı, cümle esnaf ayağa kalkar kıyam ederlermiş karşısında. Lakin kimi kimsesi yokmuş Zühtü Bey'in. Bir felçli kızı, bir de yaşlı karısı... Tuğla fabrikasının asıl sahibi, işte o Zühtü Bey'miş. Gel zaman git zaman derken, bu Efe Kadir'in kardaşları göz kestirmişler fabrikaya. Adamı sürmüşler zora : Illâ ki, fabrikayı bize satacaksın! Satarsan sattın, satmazsan düşün ötesini... Zaman olmuş evine kurşun sıkılmışlar. Ağ it, kara itle dalaşmış hesabı... Öteki bakmış olacak gibi değil; nâlet olsun yüzünüze gözünüze deyip, yok pahasına vermiş fabrikayı. Çok sürmemiş, Zühtü Bey çatlamaş üzüntüden. Bunlar da kolayından fabrika sahibi olup çıkmışlar.

Efe Kadir dediğin, en küçükleri... Babamın bekçiliği sırasında on sekizinde var-yokmuş. Sonradan, paranın bolluğu içinde gelişmiş enine boyuna. Üç kardaş da al mor yanaklanmışlar. Ağızları altın dişe bürünmüş.

Ben askere gittiğimde babam hâlen bekçiydi. Bir gün izinli geldim, anamın gözü yaşlıydı : Gündüz işten atılan işçiler, gece fabrikayı basmışlar yakmak için, babam karşı koyunca da çekip vurmuşlar. Anam dilenmeğe düşmüştü sahipsizlikten. Askerden döndüm, seni babanın yerine alalım, işsiz kalma, dediler. Anam koymadı. Yakama yapışıp yoluma çıktı. «Bırakmam ki, bırakmam o yere» dedi. «Gün olur, senin de kanlı esvapların atılır önüme» dedi.

Efe Kadir'in, uçar kuştan hesap sorduğu devirlerdi. Pavyona girdi mi, herkesler dağılır korkudan; karılar yalnız ona oynar, çalgılar ona çaldı. Para dersene, zibil! Oluklardan akardı sanki. Efe Kadir'in nağrasını duyan pavyon sahipleri, garsonlar el pençe divan dururlardı, kırk adım öteden. O devrin kabadayılardan Coloğlu Hamit'i isim damında, Uzun Mustafa'yı da, taksiden inerken kendi kapısı önünde vurdurttu. Efelikte önünü keser adam bırakmadı. Meydan boşalınca da, iyice zıvanadan çıkıp kudurdu. Tam o sıralardı, büyük kardaşı Avni Bey, partisinin liste başına oturdu. Seçimi kazanıp Ankara'ya yerleşince, bunları kendir kement zaptetemez oldu. Hükümet konağının olanca memuruna, müdürüne dış ge-

çirir oldular.

Efe Kadir'in beni dokuma fabrikasına yerleştirmesi o zızzırlı dönemlerine rastlar. Dünyayı bana bağışlamıştı sanki. Anamı dilenmekten kurtardım. Kazanç yolunu bulunca, adam sınıfına geçmemiz de uzun sürmedi. Ertesi yıl, kendim gibi bir baldırı çıplak bulup evlendim.

Ötede Efe Kadir, etrafında bir yağın dalkavukla espiz tozuyordu. Karlı dağ olsa dayanmazdı o harcamaya. Çok da mazlum ahi aldılar fabrikada. Astıkları astık, kestikleri kestik! Hesap soran yoktu. Kapılarındaki it, çalışan adamdan daha değerliydi. En biri babam; fabrikalarını beklemek için canını ateşe atmışken, beş para çıkarıp da koymadılar önümüze...

Şu siyasetçilik de esrarkeşlik gibi bir şeymiş meğer. Adamın ağzına tadı bulaşınca, öldür Allah vazgeçmiyor bir daha. Avni Bey, varını yoğunu bu yola döktü. Üç devre üstüste seçildi; sonra ne oldu, ne döndü anlaşılmadı. Bir daha liste başını alamadı. Boşta kalmak yüreğine oturdu, herfin. Belli ki, bu da bir tutkunluk. Avni Bey, Ankara'nın havasına suyuna alıştı bir yol. Arası çok çekmedi, kalb krizinden gitti... Arkasından fabrika satılığa çıktı. Ortanca kardaşları oyuna getirmiş Kadir'i. Üç milyon liradan eline doğru dürüst para geçmedi, dediler. O çekip İstanbul'a inşaatçılık yapmağa gitti, Kadir de elindeki hazır parayı yemeğe koyuldu dalkavuklarıyanan. Lakin epeyce dayandı o para. Yedi içti, çaldı oynadı keyfince. Yılan, yılan iken, öğün öğün yermiş yerin toprağını. Efe Kadir, bir sürüngen yılan bile olamadı. Gün oldu, devran döndü paranın dibi göründü. Ev satıldı, mişmiş bahçesi satıldı, devir tersine dönüp gitti. Mazlumların kaniyle yapılan yapı ayakta durur mu? Başta etrafındaki dalkavukların yüzleri yitti birer birer. Hatırdan gönülden düştü.

Adam adama kara günde gerektir. Ak günlerde sen sensin, ben de benim. Dört beş ay kadar önceydi: Yeni aylık almışım. Kerem'in kahvesinde arkadaş bekliyorum. Asker arkadaşım. Para vereceğim ki, kışlık salça getirsin köyden. Bir de baktım bu Kadir. Kalktım, buyur ettim, kahve söyledim. O zamana kadar da en ufak bir ikramım olmamış kendisine. Fırsat kolluyorum ki, bir iyilik edeyim de, yükünün altından çıkayım. Cahillik işte. Ulan eşek kafa, senin baban can verdi de ne ikram gördü? Neyse... Yanında paran var mı, dedi. Dedim, var, eğer bizim para diye koynumuzda gezdirdiğimiz kadarına gönül endirirsen, al buyur... Çıkardım, tam üç tane yüzlük. Hepsini ver şimdi, dedi. Rasim'in orada kumara oturacağız. Yarın gel, ne deyni gerekse veririm kardaşıma fazla fazla... Ne yalan diyeyim, üç yüzü verdim amma, ateşi de beynimden çıktı! Aldı gitti öteki. Ben dar-dingil kaldım orada. Arkadaşı beklemedim daha... Savuşup çıktım, içimin hırslıyanan. Paraya acıdığım yok, lakin borçluların yüzüne nasıl bakacağım bir ay? Zoruma giden burası.

Uzun sözün kısası; Öle kala geçirdik o ayı. Borçlu ölmemiş, benzi sararmış. Bir kaç ay sonra belimi doğrulttum, elim gene çıktı. Alışmış kurdurmuştan beterdir, derler; yalan değil. İkincisinde Çavuşoğlu'nun düğününde iddik arkadaşlarla. Nerde var, nerde yok Efe Kadir de çıkıp geldi. Bir bölük de onlar var. Baktı ki, ben ordayım, masamıza geldi. Paralı zamanı olsa, gökte uçsam yaklaşılmazdı yanıma. Aç kalınca kardaşı oldum ki, deme gitsin... Boynuma sarılmalar, gözümünden öpmeler... Sonunda dayanamadı, yahu kardaş, dedi, ben sana olan borcumu biliyorum. Borcunu bilmeyen namussuzdur. Gözü kör olsun, elimde yok! Sen varsa bana, yine ikiyüz lira ver kimseye göstermeden. Bir yerde param var, gelecek.

Haftaya kalmadan bütün borcumu öderim. Bu sefer sözüm söz! Al sana bir kaya, nerene dayarsan daya... Vermesem belâ olup yapışacak yakama. Elin düğününde rezillik çıkacak. Kork, korkmazdan; utan utan, utanmazdan. Çıkarıp iki ellilik verdim masanın altından. Elliyi yüz sandı görmæden. Kuyruğunu kıcına kısıp kalktı masadan. Onu da sineye çektik.

Sonunda bıçak kemiğe dayandı!

Pınarbaşı Kahvesinde yakama yapıştı. İlkın yalvar-yakar oldu fayda etmedi. Borcum varsa, vereyim, yoksa kusura bakma, ben çoluk çocuk sahibi bir yoksul adamım. İşçiyim alt yanı. Bir ay çalışıp aldığım para, senin dişinin kovuğunu bile doldurmaz. En iyisi sen haraç yiyecek başka birini bul. Gözünü seveyim senin. Benimle boşuna tuylaşma.

Ben böyle deyince gözü tepesinde döndü. Bilmez ki, uysal atın tekmesi berk olur. Üstümüzün yırtığına aldanırlar hep. Gırtlığıma dayadı o an tabancayı. Zorundan ağzı köpüklenmiş, saçları havalanmıştı. Elini cebime soktu, ses etmedim. Ne varsa aldı hepsini. Para yerine gelir, can yerine gelmez, dedim içimden. Bu itin gözü kararmış bir yol. Adam değeri nedir, ömründe bilmez zaten.

Üstüme bir soğukkanlılık geldi, durup aklıma vurdum bu işi. Demek ki, Efe Kadir'in yaslandığı dağ bir delikli demirmiş. Ulan, avradını bilmem ne yapayım, dedim, kendi kendime, bir delikli demir de bizde var, nasıl olsa!.. O pezevenk yapılı Kadir'in güvendiği dağlara kar yağdırır, efeliğinin de içine sıçarım ben!

Yüzümü dolayıp döndüm eve. Her gün ölmektense, bir gün ölmek daha iyi. Böylesi kan emicileri yaşatmamaksa, yiğit olanın namus borcudur.

Akşam çökmüştü. Evdekilere sezdirmeden, namus karasının sabununu çıkarıp belime bağladım. Her ne kadar belirtmeyem, desem de yüreğimin deli coşkusu yüze çıkıyor, elim ayağım dolaşıyordu azdan.

Kahveye geldim ki, daha ordalar, oyun başında. Yüzü caddeye dönmüktü, amma beni görmedi. Oyuna kapılmıştı iyicene. Arkaya geçtim. Hâlâ girip çıktım, işolsun diye. Aynada suratıma baktım: Sakallarım uzamış, yüzümü bir karalık kaplamıştı. İçeride bir tavla şakırtısıdır gidiyordu. Arkasını kolladım. Vurmağa vururum, nasıl kaçacağımı hesap etmekteyim. İlk kargaşa da balkona sıçarsam, oradan aşağı atlar, kaçardım. Ben böyle düşünürken, birden ışıklar söndü. Hemeh yanaştım ense kökü budur diye, boşalttım ardı ardına. Kaç tane sıkığımı bilmiyorum. Herkesler donup kalmıştı. Ben yürüyüp çıktım oradan derhal.

Sonrasını görenlerden duydum: Işıklar yandığında, elindeki oyun kâğıtlarıyla masaya kapanmış, duruyormuş öylece.

SAYIN YAZARLARA

Yansıma Dergisine gönderilecek hikâyelerin 200 satırı (en fazla) geçmemek üzere ilk suretinin çift aralıklı olmasını özellikle rica ediyoruz. Gönderilen hikâyelerin ikinci üçüncü kopyaları teknik açıdan zorluk çıkardığından yazar arkadaşlarımız bize yardımcı olacağını umut ediyoruz.

öğretmen

«N'oldu Ali'm? De hemen..»

Gittim. Sendikadan arkadaşları yokladım yeniden. Muradım güç toplamak. Bizim Hasan aldı beni, Tornacı Hasan canım... «Yürü,» dedi, «ben lafımı esirgemem. Hem senin bu davranışın da çok yavan bir davranış. Biz işçiyiz arkadaş. Bizimle arkadaşlık yapan bizi bilir. Yani diyeceğim; işimizden gayri gelirimiz olmaz. Bizimle arkadaşlık eden adam bizden para ummaz. Bileğimizden gayri bi bokumuz olmadığını bilir. Sözün doğrusu: bizimle arkadaşlığa «he» diyen adam: **adam**'dır. Hem Sait Hoca'yla kapı bir komşuyuz. Lafımız sohbetimiz var. Halkı seven adam. Bize sendika dışında biz olduğumuzu anlatan adam.» Yürüyoruz. İçimde bir titreme, bir sıkıntı. Utanıyorum. İyi kötü arkadaşız, ama iş kardeşimin sınavına geldi mi olmuyor. Dilim tutuluyor.

«Tutulacak ne var Ali'm? Dilenmiyorsun, bir şey etmiyorsun. Hoca arkadaşın. Remzi'nin, yanında çalıştığını, orta okulu bitirince aylığının artacağını biliyor. Remzi'yi de sever. Ha ne var oğlanın kafası o derse çalışmıyor. Bundan öteye de okumayacak. Maksat üç kuruş fazla alsın..»

Inanır mısın Hasan, Sait Hoca'yı severim. Onca konuşmamız, tartışmamız var. Yazdan bu yana anam der durur. Kaç kez kurdum içimden, kendi kendime söylüyorum. Söylerken yüzüm kızarıyor. Anlarsın işte. Arkadaş falan ama, sana söylediğim gibi söyleyemem, söylemek istemiyorum. Dedim Hasan'a. Hasan:» Yani bunları Sait Hoca'ya söylesem, kızarsana, küser. Haklı da yani. Kaç kez, 'halkı hiç düşünmeden iş sahibi yapmak lâzım. Bizim görevimiz hazırlamak.' demişmiydi? Remzi iyi, altın gibi çocuk. Yaşlıları işsiz kahvede, puştluk peşinde, itlik peşinde. Remzi'nin çalışmasını Sait Hoca kaç kez övdü, 'aferin,' dedi. Sonra üç kuruşluk diplomanın kaç kuruş ettiğini o bizden iyi bilir. Hem bırak hepsini canım. Şimdi birbirini tanımayan kaç kişi torpil patlatıyordur. Şimdi kaç cep ten, kaç cebe para giriyordur. Sait Hoca'mızla yediğimiz, içtiğimiz bir. Ali'nin kardeşini, şu bizim Remzi'yi canım. Geçirver diyeceğiz. Bizim torpilimiz o diyeceğiz. Yaa? Ama ben ayıp olur diye düşünüyorum. Arkadaşız ya. Hayvan değil ya, o da düşünmüştür. Remzi'nin kendi dersinden kaldığını bilmiyor mu sanki? «Nasıl çalışıyor musun diye kaç kez sormuştu. Ayıp olacak ama, o değilden bir dürtüverelim,» dedi. Rahatladım. Hoca'nın kâğıt okuyacağı için okulda kalacağını biliyordum. Öğlen dinlenmesinden yararlanıp yürüdük. Ha, açım ana... Öğlen bir şey yemedik. Az bir şey. Canım da fazla istemiyor. Remzi nerede?

«İmtiandan çıkınca işe gideceğim dedi,' gelmedi daha. Sonra yavrım, de hele n'oldu?»

Vardık okula. Yüreğim tıp tıp atıyor. Sanki sınıfı geçip kalacağımı öğreneceğim. Anasını avradını böyle işin... «Ananla konuşmuş,» dedi Hasan, «bana geçen de anlattı.' Remzi geçseydi iyi olacaktı.' dedi. 'Fatma teyzeyle biraz konuştum. Çok çileli kadın. Eşek herif çok tembeler,' üzgündü, içtik o gün. Hep tekrarlardı durdu durumumuzu. Birlikte küfrettik: şar-

kıdan, ölüme kadar.» Hasan anlattıkca toparlanıyorum.

«Eee, de yavrım sonunu...»

Diyeceğim ana. Binanın kapısına yanaştık. Açtık kapıyı Hademe Mehmet. Bilir Sait Hoca'ya tanışıklığımızı. Dostuz ya zaten. Girdik. Çıktık yuvarı. Mehmet ustanın dediği sınıfa. Çaldık kapıyı. Hasan neşeli gülüyor. Ben de gülmeye çalışıyorum ya bçş. Biri çıktı kabak kafalı. İlk görüyorum adamı. Öküz gibi bir adam. Bağırarak, «Ne istiyorsunuz,» dedi, «İçerde komisyon toplanmış durumda. Belki de sizin çocuğunuzun kararını verecek. Rahat bırakın komisyonu.» Dilim tutuldu sanki. Sanki ne için geldiğimizi bildi gavat. Ossaat kızardım. Hasan güldü. Dostca,» Sait Hoca'nın arkadaşıyız,» dedi, «kendisine bir uğralım dedik. Kaç zamandır, 'uğrayın bir' der, 'gelmiyorsunuz hiç,' der. Ali ile Hasan geldi deyi verin. Zaten hemen işe döneceğiz.» İçeriye sağlam duyuluyordu seslerimiz. Ha çıktı, ha çıkacak bekliyorum hocayı. Çıkmadı. Adam gitti anam. Uzun süre bekledik. Yumruklarımı sıktım. Dudaklarımı kemiriyorum. Anladı bu herif onun için çıkmıyor, siktir olun gidin demeye getiriyor diye düşünüyorum. Hasan tutmasa kaçacağım.

«Hay aptal oğlum, suç işliyon? Vatanını satıyon, yoksa ananı mı öğlum?»

Ah anam. Neyse geldi Hoca gülerek. İlk Hasan'ı, sonra beni öptü yanaklarımızdan. O tatlı diliyle karşıladı bizi. Çıktığımız yerlerden aşağı doğru iniyoruz. Sağdan soldan Ankara'dan konuştuk. Havanın boktan olduğu görüşünde birleştik. Başım önde, hep 'he' diyorum. Ara da bir de 'hı' diyorum. Gözüne bakıyorum Hasan'ın. Binadan çıktık, bahçe kapısına doğru gidiyoruz. Bizi uğurluyor. Gelmeden dışarı, yani. Neyse, Hasan sınavlara getiriyor sözü,» bizim Remzi de girdi bugün,» diyor, «okudun mu ağabey? İnşallah geçmiştir. «Hoca gülerek,» daha onlara gelmedim,» diyor. Hasan'a bakıyorum,? 'Deme' diyeceğim gözlerimle Hoca'ya göstermeden. Bakmıyor domuz. Ve patlıyor. Bir kaynar su dökülüyor başımdan aşağı. Yere bakıyorum sürekli.

«Arkadaş,» diyor, Sait Hoca gülerek «Ben öğretmenim, öğrencilerime, milli eğitimin bana verdiği müfredatı öğretmekle yükümlüyüm. Yani, siz beni bilirsiniz. Öğrencilerimin üstüne titrerim. Ben onlara her şeyi öğretilirim. Size öğünecek değilim. Çalışanın hakkını yemem. Ve şunu size söyleyeyim, çalışanın hakkını mutlaka vermişimdir. Ama öğrenci çalışmıyorsa bakmam gözünün yaşına. On alan öğrenciyle, dört alanı bir tutmam. On alan geçer benden. Beş alan da geçer. Ama dört alan asla. İkisini bir tutmam. Haklısınız ama dostluk mostluk kabul etmem bu konuda. İnşallah geçer. Arkadaşız. Ama ben öğretmenim...»

Tamam mı ana? Arkadaşımızın öğretmen olduğunu anladık...

şu dağın ardındaki

İskemlesinden kalktı. Deminden beri elinde oynayıp durduğu makası göğüs cebine soktu. Çeketini çıkardı, koşup gelen çocuğa verdi. Gömleğinin kollarını sıvamağa başladı. Bu sırada Çarşı Camisinin hoparlörü açılmıştı. Az sonra müezzin kart sesiyle alabildiğine bağırmağa başladı.

Tezgâhın arkasından çıktı. Sobanın üstündeki ibrîge elinin tersini değdirdi, ısınmıştı. Çocuk yine koştu geldi, ibrîgi alıp adamın ardından yürüdü. Kapının önüne çıktılar. Cadde taze hayvan sidiği ve kömür kokuyordu. Çarşı esnafı havanın soğuk olduğuna aldırmandan dükkânların önüne çıkmış aptes alıyorlardı. Yola yanını verip kaldırma çömeldi, çocuğun döktüğü suyla aptes almağa başladı. Gırtlığını, burnunu sesli temizledi, yüzünü kollarını yıkadı, sol eliyle beresini çıkarıp ıslak sağ elini usturayla kazınmış başı üstünde gezdirdi. Bunları yaparken mırıl mırıl dua okuyor, arasıra sesini yükseltip önemli bir iş yapmakta olduğunu gelip geçenlere duyurmağa çalışıyordu. Mestlerinin üstünü de tıslattıktan sonra sağ eline biraz su alıp içti. «Hak şükür!» diyerek kalktı, sakalından su damlatarak içeri girdi. Çocuk ibrîgi bıraktı, yarıyarıya kirlenmiş bir havlu getirip uzattı. Adam güzelce kuruladı ıslak yerlerini. Havluyu geri verdi.

— Çaltılı'dan Bekir Çavuş gelecekti, ben namazdayken gelirse beklesin. Sen de dükkândan ayırılma. Dünkü gibi dışarı çıkar top mop oynarsın, kemiklerini kırarım. Usluca otur. Kardeşin yemeği getirirse sobanın üstüne koy da soğumasın. Gelen olursa «Babam namaza gitti» dersin.

Çocuk başıyla «olur» yaptı. Adam çıktı. Cami ktrk elli adım ilerledi. O girdiğinde içerdekiler namazın sünnetini yarılamlışlardı. Bol çiçekli bir halının üstünde durup ellerini kaldırdı, namaza başladı.

Oniki yıl olmuştu kasabaya geleli. Köyünde nesi var nesi yoksa satıp göçmüştü. «Ne varsa alaverede var.» demişlerdi. «Çiftçilik rezillik... Sürüneceksin, ekeceksin, biçeceksin, harman yapacaksın. 'Bu yıl yağmur az yağdı, bu yıl sel bastı, bu yıl para etmedi' diye çırpınıp duracaksın. Yaz kış demeyeceksin, çamur çaylak düşünmeyecek, hep çalışacaksın. Oysa alavere öyle mi? Sen oturuyorsun, müşteri ayağına geliyor. Fiyatı sen kesiyorsun. İster on de, ister onbeş. Yılda iki-üç kez mala gidersin tamam. İstanbul'da bir-iki sağlam toptancı buldun mu işin iş. Malı satıp parayı aldıktan sonra borcunu ödersin. Taş atmadın ki kolun yorulsun. Ne alınır terler, ne ellerin nasır bağlar, ne de ayaklarını diken parçalar. Temiz iş, temiz para.»

Kasabada manifaturacı azdı o geldiğinde. Şimdiki mirasyedi yeniyetmeler yoktu. Kendi köyünden, komşu köylerden kasabaya inenler onun dükkânına uğrarlardı. Heybelerini, sepetlerini bırakırlar, işlerini görmeğe giderlerdi. Köye dönerken yeniden uğrayıp kaput bezi, pazen, şalvarlık basma, şayak, yünlü falan alırlardı. Üç koca defter onların hesaplarıyla dolmuştu.

Birkaç yıl sonra işler kötü gitmeğe başladı. Borçlular borçlarını ödemiyorlar, alacaklılarsa sıkıştırıyorlardı. Mal almağa gidemez olmuştu. Ti-

caret hayatı günden güne değişiyordu. Moda diye bir şey çıkarmışlardı. Üzüm sakallı, aptesli namazlı hacı efendilerin dükkânları bile alabildiğine değişmiş, gözalıcı vitrinlerde yeniyetmelerin beğenisine seslenen giysiler, kumaşlar dolup taşmağa başlamıştı. Gün geçmiyordu ki renkler, desenler değişmesin. Analarımızdan atalarımızdan gördüğümüz giysilere, onları dikildiği kumaşlara müşteri bulunmuyordu artık. Dükkânına kimse uğramaz olmuştu. Harman zamanı köylere «tahsilât»a gidiyor, eli boş dönüyordu. Elde avuçta bir şey yoktu ki satmaya yeni mal getirsin. Arada bir eline para geçerse çoluk çocuğunun «nafakasını» karşılamağa çalışıyordu.

Burası köy gibi değildi. Evin gideri çoktu. Yamalı giyip yavan yeseler yine dünyanın parası gidiyordu. Yaşantılarının tadı kaçmıştı. Çocukların fersiz gözlerine, karısının yorgun, tasalı yüzüne baktıkça kahroluyordu. İşler öylesine bile razı oluyordu. Ortanca çocuğu geçen güz hastalanmıştı, doktora ilaç verecek para bulamamıştı. Bir top perdelik keteni sırtladığı gibi Hacı Üveys'in dükkânına koşmuş, değerinin yarısına devretmişti de çocuğun acısını dindirmişti.

Köyün tadı başkaydı ama geç kalmıştı bunu anlamakta.

Sünnet bitmişti. Müezzîn «kamet» getirdi, hep birlikte farz'a başlanıldı. Oniki onüç yaşlarında alışmıştı namaz kılmağa. Rahmetli babası ilkokuldan sonra üç yıl hâfız kursuna yollamıştı. Askere gitmeden önce babası ölmüş, o da namazı bırakmıştı. İnanıcı sarsılır gibi olmuştu. Yaşlıları arasında ondan başka namaz kılan yoktu zaten. «N'aaber ham sofu?» «Cennetin kaçınıcı katını kiraladın lan?» diyerek alaya alıyorlardı. Namazı bırakınca alaylar da kesilmişti.

Askerden dönünce yeniden dine sarıldı. Kasabaya gelesi tapınmaya daha çok zaman ayırabiliyordu. Birkaç yıl önce sakal bırakmıştı. Çarşıdakilerin çoğu sakallıydı. Sakalı olmayana iyi gözle bakılmazdı. Onlarca dini bütünlüğün, yürek temizliğinin, doğruluğun belirtisiydi sakal.

Kismet olursa bu yıl hacca gitmek istiyordu. Aslında bu, yılların biriktirdiği bir özlemdi. Dükkân komşularının hepsi hacıydı. Utanıyor, eziliyor aralarında. Onların sık sık yineledikleri hac anılarını buruk bir tad duyarak dinlerdi. Şeytan taşlanan Mina'dan, Arafat'taki kutsal koşudan, «tavaf»tan, din ulularının gömülü buldukları «Cennet-ül Bakâ» dan, Ravza-i Mutthahare'den, Kâbe'de kılınan bayram namazından, Zenzem kuyusu başındaki kalabalıktan, çölün engin ve duygusal görünüşünden, hac töreninin görkemliliğinden, Pakistanlı, İndonezyalı, Senegalli din kardeşlerimizden, giyilen «ihram»dan, kesilen kurbanlardan söz açıldıkça gözleri buğulanır, yüreği sıkışır, içini bir ateş basardı. Bakışlarında kıskançlıkla saygı, tasaya ilgi birbirine karışırdı. Gidenlerin arasında babadan zengin genç komşularıyla, ondan daha yoksul, «yiyecek ekmeğe muhtaç olanlar da vardı. O en çok buna üzülüyor, Tanrı'nın kendisini bu aptesiz namazsız züppelerden ya da yarı dilenci ayaktakımından daha az sevdiğine inanmaya başlıyordu. Hele bu ikincilerin onu görünce öyle bir kasılışları vardı ki çileden çıkıyordu. Yine de her şeye karşın adamların adları «hacı»ya çıkmıştı. Ne yapıp yapmışlar, borç-harç edip bu kutsal yolculuğu gerçekleştirmişlerdi. Ne kasabaya gelesi hiç namazını geçirmemiş olması, ne «üç aylar»da «nafile» oruçları tutması, ne de saniye sektirmeden tespih çekip «zikr etmesi onlar katına ulaşmağa yetiyordu. Karar vermişti : Bir yerlerden para bulup gidecekti bu yıl kesinkes.

Hem o zaman belki işleri yoluna girerdi. Cenâb-ı Hak borçluların yüreğine ilham» bırakır, borçlarını ödetirdi. İşi açılır, parasının bereketi ar-

tar, dükkânı öteki hacıların dükkânları gibi dolar taşardı. Modası geçmiş pazenleri, satılmayan ketenleri, çiğ renkli, kaba desenli jarseleri, poplinleri ve ötekileri, eski zaman işi şal kuşakları, yemenileri, yazmaları zekât diye dağıtırdı o zaman. Hem Tanrı'ya borcunu öder, hem de yoksulların gönlünü kazanırdı. Bu ayrıca müşterisinin çoğalmasına da yarardı.

Çok söylemişlerdi, «Bankanın birinden borç al, şu malları bir değiştir, dükkân biçime girsin» diye. Almamıştı. Faiz vardı bankada. Faiz, kumar gibi, içki gibi korkunç, ocak söndüren bir şeytan icadıydı. Kasabada yaygın değildi banka parasıyla alışveriş yapmak. Şımarık, türedi yeniyetmeler yapıyorlardı bu işi. Onu kandırmağa çalışanlar da onlardı. Aslında bu dinibütün yerde bankanın önünden geçene bile iyi gözle bakılmazdı eskiden.

Farz da bitmiş, saflar bozulmuştu. Son sünnet kılınacaktı. Bol çiçekli halının üstünde ellerini kaldırıp tekbir aldıktan sonra kollarını göbeğinde kavuşturdu.

Hacca gidebilmesi için yedibin lira gerekiyordu en azından. Oysa yedi yüz lirası bile yoktu. Ama gitmeliydi. Geç bile kalmıştı. Komşulardan iki, üç, beş kez gidenler vardı. Gelirken tespih, duvar halısı, seccade, hacıyağı, ipekli falan getirip satıyorlar, yol giderlerini çıkarıyorlardı. Günahı söyleyenlerin boynuna, Hacı Üveys geçen giderinde bir bavul dolusu oyun kâğıdı getirip el altından satmış deniyordu. Gerçi kendisinin böyle işler becermesi olanaksızdı. Yol parasını edinebilse yeterdi. Ama yoktu işte. Her namazdan sonra uzun uzun yakarmıştı Tanrı'ya. Geceleri «nafile» namazlarına kalkmış, nafile oruçları tutmuştu. Yine de bulunmuyordu hacca gitmesine yetecek para. Satacak tarlası olsa satardı. Hepsini vaktiyle satmasaydı keşke. Bir iki dönümünü bıraksaydı.

Hac onun için tek kurtuluş yoluuydu. Hacca giderse tüy gibi hafifleyeceğini, bütün sıkıntılardan arınacağını sanıyordu. Ondan yüz çeviren Tanrı'nın bir anda ona döneceğini, kaderinin kısa zamanda değişeceğini kuruyordu.

Namaz bitmişti. Tespih çekilip dua edildi. O yine yürekte yakardı : «Çok değil, yedibin lira, yedibin, yedibin!» diyordu. Gözlerini yumdu, iki damla yaş sakalına damladı, ağarmağa başlayan kıllar arasında süzülür, kayboldu.

YANSIMA'DAN

Hikâyeciliğimizde görülen niteliksel sıçramanın yanı sıra niceliksel bir yoğunluk iyice gün yüzüne çıktı. Yansımaya gönderilen yoğun hikâye çalışmalarında bunu izliyoruz. Bu nedenle elimize biriken hikâyelerden bu sayı 6 adet yayınladık hoş karşılanacağını umarız.

özgürlük ve kurtuluş savaşçısı bir ozan

Ceyhun Atuf Kansu'nun şiirine mayaladığı toplumsal içerik; bugünkü boyutuna ulaşırken, oldukça çetin yollardan ve dönemeçlerden geçmiştir. Şiirinin tarihsel ve toplumsal kaynaklardan geliştirdiği düzlem, otuz yılı aşkın bir sanat emeğinin ürünüdür.

1941'de «Bir Çocuk Bahçesi»nden sonra: «Bağbozumu Sofrası»ni (1944) yayımlar, (1945-1946 yıllarında, Ülkü'de: «Vatan ve Dünya» başlıklı, uzun bir şiiri yayımlandı.) İki yıl sonra «Çocuklar Gemisi»yle görülür. Günümüzdeki şiirine yaklaşırken; bu şiirinin ilk temel harçlarını, küçük çizgiler biçiminde, kimileyin birer sözcükle buluruz. Sözelimi «Çocuklar Gemisi»nde görülmeye başlayan «ahlat dalı»: Sakarya Meydan Savaşı'nda Kurtuluş Savaşının yerel tanımını somut kılmak için, soluklu bir anlatımla karşımıza çıkar. «Duyarsan bir çift atlı yaylısının sesini/Mucur yollarından Kayseri'ye doğru» (Ç.G.) dizesi: Sakarya Meydan Savaşı'nda; «Domanıç dağlarında bir yaylı» olur.

Çocuklar Gemisi, özellikle o dönem şiirinde yaygın olan; biçimsel bir kuruluş ile örülüdür. Bu örgü içinde, Kansu'nun şiiri, ilk dolaşım damarlarının oluşma dönemini sinesinde geliştirir. O yıllarda ürettiği uyaklı, heceli ikili dizelerde: **Yahya Kemal**'in etkin olan şiirinin genel yaygınlığından kendisini kurtaramaz. «Bilinmez limanlara doğru sefer eden/Bir eski gemiye çekmiş o mesut yelkeni» (Ç.G.): Yahya Kemal'in şiirindeki kaderciliğe karşın, hayata yeni başlayan; konuyu çocuksu bir duyarlığın eşliğine yükleyen bir görünüm kendini ele verir. «Çözülüp bağlanmaya başladı yelkenlerimiz/Artık hayâl değil, görünen annemiz evimiz» (Ç.G.) Bu biçimsel etkinliğin yanısıra, dil'deki dünya görüşü de yakın bir koşutluk gösterir. Çoklukla aynı kumaşı dokuyan «ölüm, fanilik, deniz» örneği sözcükler; şiirinin dilsel yapısını sürdürür. Tekil bir insancıkla eğildiği doğa kavramları, doğa tanımları; coşkulu bir görünümle şiirini sarmalarken, saf bir içtenlikle yüklüdür. Bu yüzden de, üretildiği dönemin sosyo-ekonomik ve sosyo-politik yansımalarını bulamayız bu şiirlerde. Bu, bir bakıma o dönemde egemen olan devlet (**Siyasal iktidar**) anlayışının; tek parti şefliğinin geliştirdiği ideolojik bir koşullandırmadır. Her ne kadar, doğayı maddesel tanımlarla ele alırsa da ozan, yaklaştığı toplumsal kaynaklar: Tarihsel bir sürecin sosyolojik dalgalanmalarını taşımaz. Bu, şiirinin oluşma döneminde etkin olan dünya görüşünün bir sonucudur da. Bu bağlamla, ilk şiirine yaklaştığımızda; bireyci bir doğa sevgisinin coşkusuyla örgülenen şiirleri, biçimsel kurgu yönünden de; kaynağını o günlerin akımına bağlar. Bugünkü şiirinde bulunan biçim-içerik birliğinin çok gerilerinde kalan, ilk dönem şiirinin eşyayı kavrayışı, dünyayı ve hayatı yorumlayışı: Üretildiği dönemin siyasal yönetimi içinde ele alınmalıdır. Toplumcu gerçekçi, devrimci filizlerin o süreç içinde biçildiğini de dikkate alırsak; Ceyhun Atuf Kansu'nun ilk şiirlerindeki bu biçim-içerik görünümünü doğal karşılarız.

Yine de, ileride kuracağı; kendine özgü şiirin halkçı tohumlarını Çocuklar Gemisi'nde, yer yer izleyebiliriz.

«Orada asıl öğretmenlerden okuyun/Sevgili vatanımızın ve halkımızın tarihini» (s.10) «Dünyayı kardeşlik dallarında uçan kuşlar doldursun/ Sen dargınlık ağacı barış ve yemiş ver» (s.14)

Yukarıdaki dizelerde de görüleceği gibi, coşkulu bir yurt sevgisinden evrensel insan duyarlığına sıçrayan çizgiler belirir. Bu sevgi ölçütünü tarihsel ve toplumsal bir potada bireştirmeyi, çok geçmeden başaracaktır.

1946'da «Yanık Hava»yla buluruz C.A. Kansu'yu. Hemen ilk şiirinde, Anadolu'ya gidişini yansıtır bize. Ankara'da geçirdiği yirmidokuz «muztarip» yıldan sonra «Pancar ve tütün ekilen bölgelere/şimali şarkıye» gittiğini anlatır. Belirgin bir ulusculuk bilincinin çekirdeği de oluşmaya başlar burada: «Düşüncemi hayatla birleştirmeye/Hayatımı vatandaşlıkla birleştirmeye/.../Vatandaş olmaya gidiyorum» der. Şiirinin kendine özgü estetik sorunlarına henüz eğilmemiştir. Ne var ki «Çocuklar Gemisi»ndeki ikili dizeler gitmiş; serbest anlatım biçimi yerleşmeye başlamıştır. «Yanık Hava»daki şiirlerinin içeriksel yatağı; «münzevi vatanım»dır. Burada vatandaşsız kalmış vatanını sevdiğini belirtir. Ankara'da bir gaz lambasıyla aydınlanan odasını dile getirir. Ardından «Sen büyüdün ve kocadın artık» der. Bir açıdan bıkkın ve yığıldır da. O dönemin politik basıncı, şiirinde ucun ucun görünmeye başlar. «Kurtuluş Savaşı devriminin halkçı aşamasında kalmış», bir «vatandaş»lığın sıkıntısı, bunalımı içindedir. Yine de «Seviyorum nasıl sevdimse hürriyeti» diye kendisini toparlar ve halkın arasına karışır. Şiirinin mayasında bulunan «çocuk» sevgisini; «Sen artık çocukluğunu yitirmişsin/bense seviyorum çocukların evrenini» diye, Ankara'nın kentleşme biçimini anlatmada kullanır. Bu kentleşmenin ise, salt ekonomik genişleme ile ilintisi yoktur elbet. Bürokrasinin, tek parti yönetiminin de getirdiği sıkıntının belirtisidir bütün bunlar. Sonra, ileride kuraçağı şiirinin çatısı biçimlenmeye başlar.

«Gelir bir gün o türkülerin içinden/ /Bakarsın biri halk çocuğu olur/ Bütün urbalarından soyunur/Katılır halkın arasına»

Çünkü «Halktır denizlerin en güzeli» diyerek, temel politikasını bu yapı üstüne kurmaya çalışır. Dil açısından da ulusçu bir tutuma yönelir. «Ve türkçenin ıssız bozkırlarında yol alır şiir» diyerek, bu konuda da bir görüşün filizlerini geliştirmeye başlar. Bundan sonra Anadolu ile tanışlığı ilerler. «Şimdi anlıyorum niçin annesidir toprak/Doğumun, ölümün ve çalışmanın» Bu koşullar salt Anadolu'yu öğrenmesini değil, hayatı da öğrenmesini sağlar. Bundan sonra Anadolu insanıyla ilintiler kura kura; şiirini işler geliştirir. İşte Ceyhan Atuf Kansu'nun şiirindeki ilk dönemeç noktası buradadır: **Anadolu'ya açılmakla şiirinin tıkalı olan yolunu, yatağını değiştirmiştir.** Bundan sonra, gittiği kentleri, kasabaları; geçtiği ırmakları, bozkırları anlatır. Hemen hemen bütün şiirlerinde; gizli, zorla bastırılmış bir öfke; aradığını bulamamış olmanın kırıklığı vardır. Önceleri, Osmanlı fetih dönemi şiirlerinin üreticisi: Y. Kemal'in biçimsel etkisini taşıyan ozan; bundan böyle, halk ozanlarının duyarlıklarına yaklaşır. «Haydi akıp gidelim yolcu yaprak/Göreceğimiz çok şey var sencileyin/Taş olup kalmayalım zamanda». Sözcükler, sözcük kümeleri; halkın ona vuran görüntüleri bu kez ozanı etki altına almıştır. Bugünkü şiirsel biçimini bulamamış olduğu halde, politikasını genel açılardan somutlaştırarak. «Kurtuluş savaşı devriminin halkçı aşamasında, halkçı havasında» oluşan bir duyarlığa yaslandırmıştır. Nitekim, Kurtuluş Savaşı devrimlerinin de ekonomik planda yerine, yörüngesine oturmadığını için için sezer. Zaten Ankara'dan ayrılır-

ken, bir açıdan oranın bürokratik büyümesini eleştirmiştir. Anadolu'yu tanıdıkça, onun şiirindeki en büyük dönemecin genişleyerek bir yatak biçimine dönüştüğünü görürüz. Bu yatak içinde durmadan yetkinleşen şiirin, yatağını genişleterek gelip yeni öz sulara dayandığını da ileride izleyeceğiz. «Yanık Hava»daki şiirlerinde, Anadolu insanının kahırlı gerçekliğini gördükçe duyarlığını bileyen ozan, kimileyin bir çaresizliğe de kapılır. Gezip dolayışıkça şaşkına döner, yüzyılların boşuna akıp gidişini anlar ve umutsuzlaşır. Bu umutsuzluk hemen ardından «netmeli de uyandırmalı bu toprağı» sorununu gündemine aldırır. Burada salt ozanca bir duyarlık ve bunun getirdiği gerilimli içlenmeler görülür.

«Birgün Züle'ye düştü yolum/Ortaçağı yaşar oldum/Çarşısıyla, kalesiyle, loncasıyla/Gizli bahçesinde hâlâ aslım koncasıyla/Hâlâ bir Ferhadü Şirin hikâyesi» (s. 21) «Netmeli bebek bilmemki netmeli?/Netmeli de seni beni avutmalı/Netmeli de uyandırmalı, uyandırmalı toprağı?»

1946'larda, kapitalist ekonomiyi ve bu ekonominin yaratacağı sorunları kökünden kavramak için gerekli bir ekonomipolitik öğretiyeye dayalı, toplumcu ön bilgilerin bile yasaklanmış olması: C. A. Kansu gibi «Türk halkçısı» bir ozanı çaresizlik içinde bırakır. Sık sık sorular soran, tarihsel sorumluluğunu omuzlamaya hazırlanan ozan; bu dönem içinde, biçim yönünden uyaklı dörtlükleri dener. Şiirinin içeriksel yatağı ise, tekilden çoğula gitmeye genişleyerek; mayalanan halkçılık ilkesinin temel felsefesini geliştirmeye çalışır. Anadolu insanına olan tutkunluğunun, Anadolu «Türk halkçısı» oluşunun nerelerden kaynaklanarak beslendiğini hemen şu dizelerde izlemek mümkün:

«Yıllarca önce bir köy deşirmeninde/Bir aşığı, bir saz şairini dinlemiştim/ /Kendi derdinden değil, yurdundan/Kardeşlerinden toprağından ses veriyordu/Ah, telleri söyletiyordu, ağacın kalbini/ /Aşkdan da dem vurdu, kendi aşkından değil/Bütün insanların aşkını birleştiriyordu» s. 36)

Bu arada şiirini, gizemci Anadolu ozanlarının usta imgeleri de etkilemeye başlar. «Kızamık Ağır» şiirinde, kızamıktan öten çocuklar için «Ve düşmüş bir gül oluyorlar birden» dizesinde imge yetilerini başarıyla kullandığı görülür. Yukarıdaki alıntılanan «... telleri söyletiyordu, ağacın kalbini», dizesi de örnek verilebilir. Bir çalgı aracının maddesel somutluğu gitmiş; imgesel çakışmalar ve gerilimler içinde bir ağacın sızlanan motifi getirilip zihnimize yerleştirilmiştir. Bu motif üstünde beliren antenlerde ise «bütün insanların aşkını birleştiriyordu» tanımlamasını soluklandırır.

Bu soluklanma ile gelip, bütün geri bırakılmış mazlum halkların, ortak direnci içinde söyler türküsünü. Şiirinin içine halk deyişleri de oldukça girmiştir. «Zühre olup yola düşmüş çeker beni şavkından/O ışıldar sevdasından ben yanarım aşkından» gibi deyişlerle şiirine aşılara yapmayı dener. Ardından Türk Anadolu Tarihini, toplumsal verileri de gözönüne alarak şiirine yerleştirmeye çalışır. «Hatırlarım ki bir Asaf dayım vardı», dizesi Sakarya Meydan Savaşı» başlıklı eserinde: «Topçu zabiti Süleyman Asaf» olarak yeniden gündeme alınır. «Ne güzeldir şurda bir türkmen dilberi» dizesi, ileride «Ne güzeldir şimdi Vietnam'da/Bir halk teğmeni olmak şimdi» dizesinin içeriksel sıçramasına bürünür. Nitekim bu benzeşen ve gelişerek yetkinleşen dizeler: «Yurdumdan» şiir kitabında da görülür. «Yeşil oğlu yeşil Tanrı torunu yeşil» (1960) dizesi; «Bir tohumdadır dedim Tanrı» (Türk Dili, s. 250, 1972) deyişiyse, sonradan çakışır. Bu çakışmanın

temelinde yatan gerçeklik ise, tarihi maddeci bir özü bünyesinde yeşertecektir.

«Yurdundan» başlıklı şiir kitabının ayrıntılarına inerek durmayacağım. Çünkü bu şiirler, bir yerde «Yanık Hava»nın devamı gibidirler. Ne var ki imge yetkinliği daha da gelişmiştir. Bu ayrıcalıkta Anadolu Türk Tarihine daha çok eğilir, bu şiirlerle. Nitekim bu kaynaklara 1972 yılı içinde yeniden döndüğü ve başarılı bireşimler yaptığı görülür. Ayrıca mitolojik uçlara inmeyi de ihmal etmez. Önceki şiirlere oranla, dil'de daha durulmuş ve ayıklanmıştır. Bu duruluğun ileride daha üst planda bir bütünselliğe erdiğini göreceğiz. Yine «Yanık Hava»da ele alınan Anadolu kurtuluş savaşı» «Yurdundan» şiir kitabında ayrıntılarıyla kucaklanır.

Bundan sonra C. A. Kansu'nun şiirindeki dönemeç üstünde yeni bir genişleme olur. Önceleri salt Anadolu insanını şiirine sarmalayan ozan «Bağımsızlık Gülü»nde, evrensel bir duyarlığa ışıldıklarını çevirir. Kendi insanının tarihsel ve toplumsal gerçekliğinden, evrensel insan gerçekliğine (Antiempyralist cephe içinde) doğru hızla ilintiler kurmaya başlar. Bu ilintiler gelişerek ozanın en güzel şiirlerinin belgesel ve yetkin duyarlılığını taşırlar. Tutumu; çocukluğunu gençliğini «bağlamış, etkilemiş devrimin; **yeni yorumuna, bir çeşitlemesine dayanır.**»

«Bağımsızlık Gülü»ndeki ilk şiirlerde, mani türü öğeleri ağır basar. Halk türkülerinden yararlanılarak oluşturulan şiirler, kimi yerde **Karacaoğlan**'ın sesini getirir bize: «Lambayı yaktım gecedem/Soldu mu yüzün incedem». Taşlama, ağıtlama, kocaklama, güzelleme başlıklarını taşıyan şiirlerinde değişik tatlara açılım yapar. «Bursa bıçağı» tanımlaması, bu şiirlerinde kendini ele verir ilkin. Bursa bıçağı simgesi, günümüzdeki şiirinde bile yaşarlığını sürdürmektedir. «Bıçağı Halil usta/Söğüt yaprağı Bursa bıçağına» (1962) dizesi de sonradan: «Bileyin sözcükleri ozanlar/Işıl ışıl bursa bıçağıdır söz» (Yansima, s. 3, 1972) ince yetilerle yine gündeme alınır. Ayrıca, «Gelecek sabahın terzileri» dizesi, ileride «Seherin çimen terzi» olur.

C. A. Kansu «Yanık Hava»da, Anadolu kurtuluş savaşını gündeme almaya başlamıştı. Şiirini ulusal kurtuluş savaşı sınırlarından, evrensel bir düzleme getirip yaymasını; şiirinde önemli bir sıçrama noktası olarak nitelenebiliriz. Uluslararası sermayenin tarihsel kişiliği önünde; mazlum halkların bir kurtuluş savaşı verdiğini açık seçik ortaya koyar.

«İlk değil bu zulma karşı/Son değil halk uğruna/Bu kurşun eski kurşun/Çıkan halkın namlusundan/ İlk değil dünyanın her yerinde/Son değil ve her zaman/Bir kayın ağacı kalır halkın elinde/Zulmün hesabını görecek» (Franko'nun Adamı, 1962)

Antiempyralist cephe içinde, faşizme karşı tavrını aldığı saptayan dizelerdir bunlar. Halka inancı güçlüdür. Zulmün karşısında durur ve direnç birikimini evrensel açıdan sergiler. Zulmün de sınırı, yurdu durur ourağı yoktur. Dünyanın her yanında şebekesini kurmuş, tezgâhını donandırmıştır. İşte burada yine şiirini ileri sürdüğünü görürüz:

«Tüfek dağıtıyorum, Köroğlu Bozü beyine karşı/Zapata tüm fişek, Meksika beylerine karşı/ Tüm sömürenlere karşı halkın ak ekmeğini/Tüfek dağıtıyorum gizli gizli haberin olsun Fransa/Gaziantep, Urfa, Maraş sana karşı! (Lyon Garında Askerler, 1958)

Yukarıdaki dizeleri, ulusal kurtuluş savaş açısından dillendirir. Geniş bir düzlem üstünde büyüyen, ulusal kurtuluş savaşı buğdayı; kendi toprağında yeni yeni filizlerin gelişmesine de olanak hazırlar. Bu filizlerin içinden yavru verecek tomurcuklar, hemen kısa bir süre sonra, mazlum halkların ortak cephelelerini çakıştıran bir yatak hazırlar şiirine. Böylece yönetemeci ikinci kez genişleterek şiirini daha boyutlu bir yatak içinde üretmeye başlar. Bu noktadan sonra daha da açılır. Aldatıldığını, bütün mazlum halkların aldatıldığını sezer ve haykırır :

«Aldandın sen Lumumba/Aldandım ben/Aldattılar aklı ve özgürlüğü/
Aldatıyorlar gazetelerde, televizyonlarla/Batı -O Eflatunda kaldı.- batı?
neymiş batı?/Anamalin sömürgeci saltanatı/Veren bir elle, alan bin elle/
Bağımsızlıklar satılan çarşılar Çemberlerle/ /Vurduklar seni Lumumba/
Vururlar bizi./Vuruyorlar o karanlık ırmaklarda/Ormanları delip geçen
namuslu hançer ışıltıyı/Kara sıcak senin kanın akar Afrika gece-
sinden/Yağlı pırl pırl yüzleriyle iş adamları/Çil paralar atıyorlar dün-
ya radyolarından/Düpedüz dilini tutmuş insanlığa» (Lumumba, 1964)

İşte yukarıya aldığımız örnekler şiir peteğinin her açıdan ustalaştığını; yeni yeni çullar verdiğini kanıtlar. Şiiri gitgide açılımını sürdürür, «Bağımsızlık Gülü» başlıklı şiir kitabındaki şiirlerinden, ilk anda «Gül Gazetesi, Ulusal İmece türküsü, Bağımsızlık Gülü»nü de burada anabiliriz. Bundan böyle, nerede bir saldırı varsa; nerede mazlum halklar eziliyorsa; nerede emperyalizmin ürettiği savaşlar görülürse; nerede ulusal kurtuluş ve bağımsızlık mücadelesi veriliyorsa; nerede «halkın ezgin bahçesi» talan ediliyorsa; C. A. Kansu'nun şiiri de oradadır. İşte Anadolu, Vietnam, Cezayir, Kongo, Hiroşima; işte latin amerika köylüleri... Bütün bunların yanısıra işin önemli noktası ise, bu eylemlerin kökenindeki temel felsefeyi yerli yerinde yorumlamasıdır. Bu bir açıdan **baş sorun**' un; yani, **Ulusal kurtuluş savaşları** döneminde emperyalist güçlere; **Anti emperyalist** bir cephe içinde; evrensel bir karşıkoymayı, ustalıklı gündeme almaktır.

Atom bombasının ilk kez denendiği ve acılarının bitmezliğini günümüze kadar taşıyan bir yer Hiroşuma. Uluslararası sermayenin birbirine girdiği, pazarlarını genişletmek için kıyasıya boğuştuğu bir dönem. Amerikan kapitalizminin palazlandığı ve giderek Alman ve Japon kapitalizmine ağır bir darbe vurduğu 1945 yılı. Amerikan kapitalizmi azgın bir tırmanma dönemi yaşar o sıralarda. İnsanlığın daha mutlu olması için geliştirilen bilimin; savaş sanayisine kaydırıldığını ve bunun sonucu olarak milyonlarca insanın nasıl imha edildiğini görürüz. Kırkbeş saniyelik bir süre içinde altmışbin kişinin öldürülmesine tanık olmuştur insanlık tarihi.

«Kırkbeş saniyede koşabilirdi dört yüz metreyi/Bir polonyalı atlet/çimen serinliğinde bir stadın/Ve bir erkek arzuladığı bir kadından/Bir yeni insan yaratabilirdi öpüşmelerle/Sevinin çeşmesinden/Ve kırkbeş saniyede almış bin kişi ölü/»

Sinesinde sürekli devrimler besleyen teknoloji; kapitalist ekonomi içinde her zaman bir zıtlık oluşumuna gebedir. Bu zıtlık çoklukla büyük kapitalin meta birikiminden; meta üretimi fazlalığından doğar. Yeteri kadar pazar bulamayan sermaye, teknolojinin de yardımıyla üretimini durmadan artırır. Durmadan çoğalan üretim hızıyla, elde biriken meta yoğunluğu; kapitalin yeni alanlar aramasına gerekçe olur. İş bu dönemece geldiği an, temeldeki zıtlığın bu niteliğe büründüğü an; büyük ser-

maye teknolojinin (yani bilimin) akışını **savaş sanayisi**'nin iş-lerliğine getirip dayandırır. Bundan sonra geçerli olan tek şey büyük kapitalin daha çok genişlemesi ve egemenliğini sürdürmesi için başvurduğu yollardır. Bu yollar her an geçerli bir akçe gibi kapitalin gündeminde durur. Bunun bir çok örnekleri var son elli yıllık insanlık tarihinde. Bugün bile Vietnam, büyük kapitalin tekelinde; ekonomik büyüme ve yaşarlığını sürdürme alanı olarak kullanılmaktadır. Teknolojinin geliştirdiği en modern araçlar ilkin orada denenmektedir. Kitle halinde insanların ölümü için kullanılan teknoloji ve bilim; istense insanların çözümlenememiş binbir türlü sorunlarını sona erdirmekte de kullanılabilir elbet. Böyle bir durumda, büyük kapitalin kazancı çok az olacağından, savaş sanayisine bütüncüyle yatırım yapar. **Savaşlar ideolojik kaynaklardan çok önce, çıkarlar, pazarlar ve sömürü açısından oluşmuş insanlığın yüzkarasıdır.** Yoksa temelinde insanlığın daha yetkin bir hayata ulaşması için varolan bilimin, teknolojinin; gündeminde, ilk varoluşunda; hiç bir zaman savaş düşünülmemiştir. İşte yukarıda kısaca üstünde durduğumuz açıdan, C. A. Kansu'nun şiirine yaklaşıncaya; bu gerçekliği şiirsel bir doyumluluk içinde ezginlikle izleriz.

«Oymarken çakmak taşlarıyla bir çoban/Nasıl bulmuşsa ateşi/Öyle suçsuzdu atom fiziği/Uranyumdan üretirken/Güneş gücünü/ /Uranyum habersizdi/Plchmend taşı habersizdi durduğu yerde/Hele, o sırada belki geceydi Türkiye'de/Bir üniversite öğrencisi/Bilmeden emperyalizmi/Okuyordu Mendelyef çizelgesini»

Bu dizelerde görüleceği gibi, uluslararası sermayenin; bilimi ve tekniği nasıl kendi çıkarları açısından kullandığı açıklanır. Bunun yanısıra **emperyalizmi tanımadan öğrenilen bilimin** de; gerçekte hiç bir işe yaramayacağını hatta giderek insanlık için yüzkarası bir felâket olacağını eklemeyi ihmal etmez. Bu tarihsel tavır alıştan; eşyanın, insan gerçekliği üstünde yoğunlaşan baskısını yorumladuktan sonra; C. A. Kansu, tek bir dize ile, yüzyıllardan çıkıp gelen tarihin bir andaki imhasını, şiirinin omurgasına emiştirir. «Alıp götürmüştü yüzyılların getirdiği bir günü»

«Kırkbeş saniyede oldu herşey/8.15'de Hiroşima vardı/Hiroşima yaşıyordu/Saniyelerin çiçek soluğunda/Saat 8.16 olduğunda/Yoktu Hiroşima/Yangından öte birşey/1.000.000 santigrat ısı/Ve atom bombası/Bir dev mantardı ölüm ormanı üstünde/Alıp götürmüştü yüzyılların getirdiği bir günü» «8.15'di ve birden 8.16 kırkbeş saniye fazla değil/Geliyor Hiroşima'dan duman duman/Güneşin uranyum ocağında yakılan/O büyük güçlü çekirdeğinden/Yenilmiş bir insanlığın ağıdı»

Savaş sanayisini böylesine bilinçle eleştiren ozan, sonuçta sağlıklı bir çözüm de ileri sürer :

«Uranyum çekirdeğindeki, yani güneşteki gücü/İlkönce barışa çevirmeniz gerekiyor/İnsan gücünü egemen kılmanız fiziğe/Ve saldırgan ellerden kurtarmanız gerekiyor/Tek güzel çekirdeği, insandaki kutsal çekirdeği.» (Hiroşima 8.15 Buğday kadın gül ve gökyüzü)

İnsan gücünü, teknolojiye egemen kılmanın ve saldırgan ellerden kurtarmanın da yolunu gösterir bize. Silahları sevmeyiz ama bağımsızlık ve ulusal kurtuluş için; zorbalara ve sömürenlere karşı yine silahların gerekeceğini söyler. Kim üretirse üretsin, silah artık saldırganların ainında kullanılacak bir araçtır.

«Sevmem silahları, kurşunu ve savaşı/ /Çiçekleri, karpuzu ve denizi seviyorum/ /Seviyorum bir yerde sonsuz/Makineli tüfeğimi:/Bir tepesinden yurdumun/Yayılm ateş saldırganlara/ /Bir yerde kurşun kutsalıdır/Ta orta yerine alınmın/Yapıştırmak saldırganın»

Mazlum halkların tarihsel ulusal kurtuluş savaşı vermesi ve ertak bir cephe oluşturması: C. A. Kansu'nun şiirinde bir kökene bağlıdır. Bu köken ise, Sakarya Meydan Savaşı olarak tarihe geçen, **Anadolu köylülerinin** direnciyle somutluğunu ve örnekliliğini bulur. Saldıran ulusların emperyalist uluslar olduğunu bilen, bunun bilinciyle şiirsel tavrını alan ozan, son çözümlemede; bütün mazlum halkların ulusal kurtuluş savaşı verdiğini, bunun ise gelip bir noktada çakıştığına işaret eder.

Kurtuluş Savaşı emeklisi Şerafettin Bey, son günlerde oldukça çok bağlanır Vietnam haberlerine. Irmaklar, dağlar, vadiler, köprüler; bir harita gibidir gazete sütunlarında. Bu dağ, dere, delta, deniz isimleri; bir çağırışımı oluşturarak getirir Kurtuluş Savaşı emeklisi Şerafettin beyin zihninde somut bir odaklaşmayla çakışırır. Bu kez sıralanan isimler Anadolu'nun dağları, ırmakları kasabalarıdır. Orta Anadolu'dan Güney Asya'ya iner; sonra tarihsel bir yaklaşımla gelir tek bir öze yaslandırır gerçekliğin temelini. Bu ise evrensel bir açılımla yapılan ve sonuçta savaştan acılarıyla dolu geçişinin sergilenmesidir. Yangınlarla, taanlarla, vurgunlarla, yıkımlarla dolu dehşetini orda görürüz. Acılarını gözlerinin pınarlarından ve kan oluklarından sağarak, bir halkın hayatıyla beslediği pirinç tarlalarıdır. Ordan bakılınca ağustos güneşinden damıtılıp gelen, yine bir halkın kanıyla boylanan kutsal buğdayların yanışı görülür. Bunun ekonomipolitik temelinde ise tek bir gerekçe yatar: **E m p e r y a l i z m .**

«Çocukların, kadınların yiyeceği/Kutsal buğdayı yakmıştılar gördüm ben/Yorgun artçılar, Sivrihisardan, geçerken/Kundakçı dölü emperyalizmin.»

Bir kırmızı güldür adı, sürer Şerafettin bey anılarından. Bursa köyle-rindendir belki, bir teğmenin nişanlısıdır. Belki Mekong deltasından bir öğ-retmendir, öğretir Vietkong Alfabetesini. Kırmızı gül hayatının baharında, yağmur gibi çağlayarak, gözleri yeşil yeşil türküler söyler; gelir vurulur pirinç tarlasında. Bağımsızlık buğdayından süzülen, ince güzel kanın akışı, gider katılır bağımsızlık piriçine :

«Anlıyorum Anlıyorum Anlıyorum/Mekong deltasında/Bir kanlı saz büyümektedir Sakarya'dan»

Burada evrensel emperyalizmin genel temel taşlarından en önemlisi; doyumsuz sömürücü niteliği, sergilenir. Ta Sakarya'dan uzayıp kalınlaşarak büyüyen bir çizgidir Vietnam. Bu çizgi, gelişen teknolojik devrimlerin, milyonlarca insanı, savaş alanlarında, bir anda yoketmek hedefini güden: Savaş sanayisidir. Daha 1921'lerde birşeyler sezer Şerafettin bey. Boyabat'dan asker almıştır. «Harbi Umumi» erilerini. Yorgun köylüler alıp getirilir Ankara'ya. Silâh ve çarık dağıtır Şerafettin bey. Bir de Haymana ekmeği. Sevinir giderler bir gece tirenisiyle Polatlı'ya.

«Köylü savaşıdır Sakarya Savaşı»

Yukarıdaki yargı, istatikselsel yüzdelsel bir sonuç olmasa da, kitlesel açıdan; tarihsel omurganın temel tuğlalarını yansıtır. Böylece, Ceyhun Atuf Kansu, tarihsel ve toplumsal olguları; savaşların kökeninde yatan evrensel emperyalizmi sergilerken: Kendi plitikasını ve genel tavrını da orta-

ya sürer. Bu açıdan da unutulmaz bir şiir sürücüsüdür. Şiirleri engin halk duyarlığından, saf ve duru halk imbiğinden damıtılmış, sevginin arı gülleridir. Anadilin kar suyundan beslenir dizeleri. **Antiemperyalist bir cephe** içinde, şiirini: Ulusal kurtuluş savaşlarının emrine vermiştir. Bu öteki bir anlamda; sanatın işlevinin yerli yerine oturtulmasıdır.

«Üç yüz bin dolara geliyormuş bir çetecinin ölüsü/Yani üç milyon Türk lirası./Otuz kırk köy okulu parası/Sayrılara can evi, çocuklara bahçe ve salıncak/Bir ışık, örneğin sandal ağaçlarını eğitmek için/Binlerce evin mutluluğuna/Ne değerliymiş başımız bizim/Pirinç mısır kauçuk/Kahve çay ve şeker kamışı/Ormanlarımızda hezen/Ve Tonkin körfezinde gezen/İri güzel balıklarımız/Ucuza gitmiyor demek?/Şerfattetin bey durdu, çok uzak bir yazdan dinleyerek/Bozkır çalgıcısı ağustos böceklerini/Biz de ucuza gitmedik hani/Loyd Corc açmıştı kasasını/Kimbilir kaç altın etti/Bir Kuveyt Milliyecinin başı/Düşerken emperyalizmin kanlı torbasına.» (Mekonk Deltası, Euğday Kadın Gül ve Gökyüzü)

Gelecek kuşaklara kalacağından hiç kuşquamız yok bu dizelerin. Ulusal kurtuluş savaşlarını ele alan her insan, bu dizelerdeki savaşa ve onun üreticisi emperyalizme karşı kesin tavrı göreceklere. İşte Kansu'nun, **ozanlığının önemi** burada başlar. Şiirlerinde genellikle işlediği «Kurtuluş savaşı» motifi, hem günümüz gerçekliği açısından, hem de tarihsel gelişim açısından önemlidir. Halkın duyarlığına yanaşması (Halk geleneğinden) gelenekten yararlanması, onun şiirlerinin en belirgin özelliğidir.

1972 yılındaki şiirlerinde de dupduru, aydınlık söyleyişler egemendir. Anadolu Türk tarihini; Anadolu halkının toplumsal verilerine dayanarak ele alır, şiirine mayalar. «Baba İshak, Üç Köpük, Kaçkar Dağı» şiirlerinde; bunu belirgin tarihsel veriler içinde ve yetkin şiirsel öğelerle kaynaşmış buluruz.

Türkçenin hangi kaynaklardan gelerek yetkinleştiğini şiirsel bir doygunluk içinde yansıtır. «Ninni çıkıyor köpük köpük/Masal çağıldı akşam vakti/Akıyor bir ırmağın gürlülüğü/Sevinciyle halk dîli» (Türk Dili, s. 247) Kimi şiirlerinde doğa diyalektliğini de görmek mümkün. Bu, özellikle «Temmuz Günlüğü» başlığını taşıyan şiirlerinde yoğunlaşmış:

«Bir tohumdadır dedim tanrı/Azotun sonsuz değişiminde/Güneş su hava toprak/Küçük tapınağında buğdayın/ /Bebeğin gülmesi vak erişince/Ak urbalı kız üveyik ötu/Vakt erişip yaz sütünü emince/Gülümser güneş gözleriyle bayır ana/ /Kesilmiş bir karpuzdan denizi çıkarmak/Bozkır yağmuru ardından/ /Ozanların işidir bunlar çok eski»

Buharlaşan «deniz» suyunun, yağmur olup «bozkır toprağına» dökülmesinden; kıpkırmızı bir karpuzla dönüşmesi; maddenin devrimi değil midir Görüldüğü gibi, sonsuza değin, durmadan değişen, yeni boyutlara, yeni biçimlere giren; «azotun sonsuz» devrimidir bu. Sonra üretim araçları, üretim ilişkileri sonucu gelişen; yüzyılımızda daha da belirgin kurallarla tanımlanan bir olguyu; tarihin temel omurgasını gündeme alır, ozanca yorumlar; «Doğanın insandaki türküsüdür emek». Burada dikkati çeken bir şey daha var. Sınıfsız ilkel toplumlarda iş türkülerini oluşturan; büyücü-türkücülerin; günümüz ozanlarının atası oluşunu göstermektedir. «Ozanların işidir bunlar çok eski» derken, emekle birlikte ortaya çıkan iş türkülerinin etkinliğinden söz eder. Bu emek türkücülerinin ürettiği iş türkülerini, o günkü kollektif çalışmalarda etkinliğini göstermişti. Ozanların adı sanı yoktur ama,

ozanlar o dönemde bir büyücü niteliğine bürünerek bu işi günümüze getirmişler ve şiirin özündeki gizemli duyarlığı ve **b ü y ü** 'yü yaşarlıklı kılmışlardır.

«Baba cevizin ellerinden öptüm/Yeşil dallar gemisiyle sefere çıkarken/
Güneşin demirini çekip gök denizinden/ Temmuz yelinden mendiller sal-
layarak» (Temmuz Günlüğü, Türk Dili, s. 250)

«Güneşin demirini çekip gök denizinden;» işte, güneşin bitkilerdeki yeşil rengi oluşturan maddesel devrimi. Ve yeşilliği toprakda biçimleyerek; baba güneşin yarattığı demir. Burada da aynı dünya görüşü gürül gürül eleverir kendisini. Bütün bu örneklerde görüleceği gibi, Ceyhun Atuf Kansu; **idealist felsefenin dışında**; tarihi maddeci felsefenin ise sınırları içinde dolaşır. Doğayı, insanı ve evreni; bu bakış açısı içinde yakalar ve şiirine emiştirir.

Bir açıdan da, Kansu; **Pir Sultan Abdal**'ın oluşturduğu çizginin çağdaş antenlerini gerer. Doğanın ve dünyanın kesin tanımından sonra, çağdaş Anadolu türkücüsü; şiirsel büyücü usta; kesin tavrını koyar ortaya. Bu tarihsel tavır hayata ve insanlara karşı, temiz bir işçilikle, Anadolu halkının bilge gerilimiyle gelir **şiiri** kucaklar.

«Bir çocuklara bakıyorum/bir çiçeklere/Gel bölüşelim güzel işimizi/Sen çocuklara bak güneş usta/Ben büyütürüm çocukları gençlik bahçesine»
(Türk Dili, s. 250, 1972)

Gelişmiş bir Anadolu türkçesini; yozlaşmış yabancılaşmamış bir Anadolu insanının kendi kültürel duyarlığını; çıkarlarla içli dışlı olmamış, işbirlikçiliği tanımamış bir insan bilincini, getirip güzel günlerin bahçivanlığına dayamak kolay iş değil. Doğa, tarih ve günümüz gerçeklikleri karşısında, doğaçtan söyleyen, yalın söyleyen; kurtuluş savaşının halkçı aşamasını yeni boyutlara götürmeye çalışan çağdaş bir özgürlük türkücüsüdür o.

Geçtiğimiz bir yıl boyunca, özellikle genç kuşak tarafından: Neden C. A. Kansu'nun şiirleri üstünde durduğum, soruldu. Kendilerine örnekler gösterdim. Bu şiirleri tanımadıklarını gördüm. Böylece bu yazıyı yazmak benim için bir ödev oldu. Bu ödevin gizi ise, genç kuşağın bu şiirleri bugüne kadar tanımamış olmasında yatıyır. Bu yazıda ise, usta şiir sürücüsünün otuz yılı aşkın çalışmalarının tümünü çözümleme iddiası taşıyorum. Ben salt genç kuşağa (bugüne kadar sözü edilmeyen) bu şiirler için bir takım ipuçları vermeye çalıştım.

Sözümüzü bağlayalım.

Yaşayan Türk ozanlarının dikkatle izlenmesi gerekenlerden birisi: C. A. Kansu. Mekong Deltası, Hiroşima 8.15, Lumumba, Lyon Garında Askerler, Üç Köpük, Temmuz Günlüğü, Baba İshak; kendi şiirinde doruk ürünlerdir.

Yurdumuzdaki ekonomipolitiğin, siyasi çalkantının ozanı ne gibi duraklara, dönemeçlere götürüp dayayacağını şimdiden ileri sürmenin gereği yok. Bırakalım o «halkın ezgin bahçesinden» gelen, Anadolu bilgelerinin; günümüzdeki tarihsel emekçilerle çakışan türkülerini üretsın. Bırakalım o, bütün mazlum halkların: Mazlum Anadolu halkıyla çakışan düğümünü yansıtan şiirler üretsın. Biz onun vardığı noktaları, durakları ileride göreceğiz.

küçük memur'da tarihsel gelişim]

«Günümüz Türk hikâyeciliğinde, tipik karakteristik kişilikleri oluşturan; sosyal çevreyi ve bu çevrelerin sosyolojik tabanını yansıtan hikâyeler görüyoruz. Bunlar, genellikle kır kesimi (iç ve dış göç) ya da kentlerin kıyı semtlerinde kümelenen (kökenleri yine köye dayalı) insanların, kitlelerin yaşantılarını gündeme alıyor. Sizi, tarihsel ve toplumsal gelişim açısından çok önemli bir görev yükümlenen, tipik küçük memurların yaşantılarını hikâyeleştirmeye yönelten; temeldeki ekonomipolitik gerçekliği, okurlarımıza açıklar mısınız?» Bu sorumuz üstüne, Şükran Kurdaku'un getirdiği yazıyı yayımlıyoruz. Verdiği yanıtla, ele aldığı konunun önemliliği kendiliğinden ortaya çıkarıyor.

Memurlarıyla hükümet arasındaki ilişkileri belirlemek, görevin yetki ve sorumluluklarını genel kurallara bağlamak amaçlarıyla II. Mahmud döneminde (1809 - 1939) meydana getirilen kuruma Osmanlı islihatçıları, **Dâr-ı Şûrayı Bâbîali** adını vermişler... Sonradan, kişilik sahibi kimi aydınların da görev aldığı Devlet Şûrası'nın ilk adımı... Kendi üzerlerine arazi ferağ ettirme numaralarının önüne geçmek için valileri maaşa bağlayan kurum.

XIX. yüzyıla kadar, Osmanlı Devlet sisteminde sivil yönetimin ilmiyye (adliye ve maarif), mülkiye (idare) ve kalemiye (büro işleri) olarak bölündüğü, kalemden en yüksek görevlerin nişancılık ve defterdarlık olduğu bilinmektedir. İlk yüksek derecedeki memurlukların sayıca artması yine II. Mahmud döneminde, yeni nazırlıklar kurularak yetkilerin ayrılması ile başlar. Ve giderek, yabancı sermaye ilişkileri çoğaldıkça, koninin tepesinde bulunmayı başaranların ilişkilerinde de değişimler görünür.

Saptayabildiğimiz kimi örneklerle bakalım:

1830 da Divanı Hümayun Kalemî'nde memurluğa başlayan Âli Paşa (Mehmet Emin, ölm. 1871), aynı yerde tercümanlık yaptı. Dış işlerinde kâtiplik müsteşarlık, elçilik görevlerinden sonra yedi defa nazır odu; beş defa da sadrazam. İmparatorluğun yarı müstemleke düzeyine hızla kaydığı dönemde devletin bütçesini bile denetim ayrıcalığı yetkisine sahip olarak «devlet içinde devlet» gücünü kazanan OSMANLI BANKASI'nın kuruluşuna izin verdi. (1863).

Maarif Nezareti Mektûbi Kalemî'nde «hayata atılan» ünlü yazar Hüseyin Cahit Yalçın'ın çeşitli görevleri arasında Düyun-u Umumiye Idaresi'nde müdürlük ve vardı. İlk Tercüme Odası'na memur olarak giren oyun yazarı Âli bey, Düyunu Umumiye'de yıllarca müfettişlik, müdürlük yaptı. Şair Ahmet Haşim Osmanlı Bankası'nda, romancı İzzet Melih (Devrim) Reji Idaresi'nde, romancı Abdülhak Şinasi Hisar Fransız şirketlerinde önemli görevlerde bulundular.

1917 lerde ise, Prof. Hazım Âtîf Kuyucak'ın deyimiyle «zamanın mühim ve nüfuzlu şahsiyetleri» İtibarı Millî Bankası'nı kurdu. Çoğu devletin yüksek makamlarında görevli bulunan «zevat» bankayı, pul, gümrük, vergi, posta gideri gibi ağırlıklardan «muaf» tutmayı başardılar. Ergani Bakır Madenlerinin işletme ayrıcalığını da üzerine alan İtibarı Millî Bankası Cumhuriyetten sonra kurulan (1927) İş Bankası ile birleşti. (Prof. Hazım Âtîf

Kuyucak, Para ve Banka, sf. 163).

Yalnız yazarlar kesiminde yaptığımız kolay bir saptama bile, «mü- him ve nüfuzlu devlet adamlarının» yabancı sermaye önündeki ilişkileri ko- nusunda açığa vurduğu gerçekler şöyle toparlanabilir:

1 — Yarı sömürge olma döneminde, sermaye ilişkileri genişledikçe palazlanan liman burjuvazisi, kendisiyle işbirliği yapan okumuşları bul- mada güçlük çekmemiştir.

2 — Bir süre sonra devlet yönetiminde çalışan kişiler, kendilerine devlet eliyle sermaye birikimi sağlama olanakları yaratmıştır.

3 — Böylece dolaylı yoldan çalıştıran, işveren, üretim aracına sahip olan durumuna gelmiştir.

Küçük devlet hizmetlerindeki sayıca artma da yüzyılın ikinci yarısın- da küçük hizmetlere gereksinme duyulmasından sonradır.

Cumhuriyet döneminde ise küçük memurluk, ortaokul ve lise bitirme olanağı bulabilen gençlerin herşeyden önce ekmeek kapısıdır. Nüfus ya da belediye; nafia müdürlüğü, tapu kalemleyle, adliye kalem arasında her- hangi bir seçme yapmadan 15 - 20 lira asli maaşla kapağı devlet kapısı- na atmak, yaşamı sürdürmenin bir yolu ve güvencesi olduğu için, tek par- ti dönemi memuru, hele baremin üç dört basamağında ilerlemişse, koni- nin tepesinde yerleşenlerin hisse senetleri yolu ile üretim araçlarına sahip olma doğrultusundaki girişimlerini görmemiş, görse bile bundan rahatsız olacak düşüncelere gidememiştir.

Küçük memurun, toplum içindeki yerini düşünmesi D.P. iktidarının sun'i ekonomik hızlılık içinde, ithalatçının İstanbul dışında kurduğu köp- rübaşlarının çalışmaya başlamasından ve toprağı yetişmeyen köylünün kentlere akın etmesiyle, küçük esnafın bir takım atılımlar yaparak «ana- dolu tüccarı» niteliği kazanmasından sonradır. Artık memur «dar gelirli» olarak adlandırılmasındaki gerçeğı kavramakta, bir adım daha ileri gide- rek fikir işçisi olduğunun bilincine varmaktadır.

Böylece tek parti döneminin, biraz da yetki ve sorumlularından ötürü, kendisini halkın üzerinde gören küçük memur tipi gitmiş, başka bir eko- nomik çizgi içine yerleşen, bürokrasiden koparak, zaman zaman sınıf de- ğiştirme umutlarına kapılsa bile bunun gerçekleşmesinin «piyango» oldu- ğunu gören ülkemize özgü bir tabaka almıştır. Küçük memurun, çevresin- deki dışa bağıli ekonomik gelişmeleri gördükçe iç ve dış sermaye kavram- larının hızlı bilincine vararak sendikal özgürlüklerine sahip çıkma istemi- ni göstermesi ise bu sürecin son halkası olarak görülebilir.

Beyaz Yakalılar, genç bir hikâyecinin, Selim İleri'nin belirttiğı gibi, «bir bütünlüğe varmayı» amaçlıyor. Bu bütünlük, temeli anlatmaya çalıştı- ğım yüz elli yıllık ilişkilere dayananan bir kesimi, koninin tepesinden ta- banına; çarkın içinde eskimişinden yeni girenine, doğrudan doğruya üre- timde bulunan işçilerle ilgili olandan kasaba eşrafının egemenlik sınırı içinde sıkışıp kalanlarına kadar geniş bir düzey içinde «tipik» olanı yaka- lamaya dönüktür. Çarkın içinde sıkışıp kalan, sınıf değiştirme hayali kuran, yaşamının koşullarına bakarken gözü yılan, korkan, başkaldırısını belki içinden yapabilen... ve okumuş insan. Okumuş, yani duyarlılığının bel- li gerçekliğı, düşünmesinin gerekçesi olan insan.

Tarihimizin bu evresinde nasıldır?

Beyaz Yakalılar, böyle bir soruya -yaşamda açıkça görülen karşılık- ları birleştirmeye çalışarak- cevap arıyor.

nicolas guillen ile birlikte

Büyük Otelin holünde Bayan Vera ile ayaküstü konuşuyorduk. Arada bir yanımdan geçen ya da merdivenlerden inen tanınmış yazarları, ozanları bana gösteriyordu. Bir ikisi ile dört-beş satır konuştuk. O sırada Bayan Vera, asansörden çıkan kısaca boylu, gözlüklü, çok esmer bir kişiyi göstererek:

«Bakın, Küba'nın büyük ozanı Nicolas Guillen geliyor. Tanıştırıyım sizi...»

O daha sözünü bitirmeden, ünlü ozanın yanına gittim. Kendimi tanıtarak:

«Türkiye'den geliyorum. Sizinle görüşmeyi çok isterim.»

O, ilkin durakladı. Sonra İspanyolca bir şeyler söyledi. Benim, Fransızca söylediğim sözlerden bir anlam çıkaramamıştı galiba. Ben de onun İspanyolcasından hiç anlamamıştım. Fakat benim sözcüklerimin arasında Türkiye sözü olduğu için, herhalde bir şeyler sezinler gibi olmuştu. On, onbeş saniye sonra Konukçum (mihmandarım) yanıma geldi. Onun da konukçusu yetişti. Beni ona tanıttılar. Kırk yıllık dostlar gibi, bir süre sohbet etik. Sonunda önerisini söyledi:

«Öyle yemeğinde beraber olsak...»

Bayan Vera, benden önce davranarak konuştu:

«Öğle yemeğine otelin restoranında Kafkasyalı ozan Kaysın Kulief'e çağırılız.»

«Ben de yemeğimi orada yiyeceğim. Orada görüşebiliriz öyleyse.» dedi.

İçtenlikle elimi sıktı. İki saat sonra buluşmak üzere ayrıldık.

Nicolas Guillen adını aşağı yukarı yirmi yıldır biliyorum. Türkçede belki otuzdan fazla şiirinin çevirisini okudum. Fakat hiçbir kitabı elime geçmemişti. Pablo Neruda, Nâzım Hikmet ve Nicolas Guillen'i bir arada gösteren bir fotoğraf anımsıyorum. Yaşam öyküsü ve onun paralelindeki şiiri çok ilginç görünüyordu bana. Böyle bir raslantı ile tanışmak, beni heyecanlandırmıştı.

İki saat sonra, Büyük Moskova otelinin restoranında Sovyet Yazarlar Birliği yönetim kurulu üyesi, Milletvekili, ülkesinin en önemli armağanlarından birini kazanmış olan ozan Kaysın Kulief ile büyük bir masanın etrafında eşim ile birlikte yer aldık. Bayan Vera ve Radi Fiş bizim konukçularımız. Kaysın Kulief tarafında da eşi ve çocuklarından başka gene Kafkasyalı üç yazar ve ozan vardı.

Kaysın Kulief üzerine, burada biraz daha açıklamada bulunayım. Yukarı Kafkasya'da Dağısan'dan gelen ünlü bir halk ozanı olduğunu daha önce bana söylediler. Ruscadan başka yerel dili ile konuşuyor. Ve bu dilin içinde epeyce Türkçe sözcük var. Bu bakımdan konuşma arasında ortak sözlerimiz oluyor. Daha ilk dakikalarda bende bıraktığı izlenim, içtenlikle konuşuşu ve çok sıcak bir kişi oluşu.

Biraz sonra Bayan konukçusu ile Nicolas Guillen görüldü. Bayan

Vera, Kaysın Kulief'in iznini alarak, onu da masamıza oturttu. Küba'nın ünlü ozanı, bana kendisini şöyle tanıttı:

«Havana yakınlarında küçük bir köyde yaşıyorum. Annem zenci, babam İspanyoldur. 1902 de doğmuşum. Genellikle kara adamın yaşamından şiirler kuruyorum. Yıllarca yurumdan uzak kaldım. Bir bakıma sürgün hayatı sürdüm. Ülkenizi, Ulusal Kurtuluş Savaşı yapan Mustafa Kemal'den, sonra da Nâzım Hikmet'in şiirlerinden biliyorum. Nâzım dostumdu. Onun şiirlerinde anlattığı Türkiye, benim için çok ilginç bir ülke...»

Sovyetler Birliğinde böyle şölenler altı-yedi saat sürüyor bazan. Hele masada yazarlar, ozanlar çoğunlukta olursa, karşılıklı şiirler okunuyor, karşılıklı söylevler veriliyor. Benden şiir okumamı istediler. Bir şiir okudum. Betni Radi Fiş'e verdim, hemen Rusçaya çevirdi. Nicolas Guillen'in konukçusu da İspanyolca söyledi ona. Doğal olarak, böyle ayaküstü çeviride şiir kimbilir neler yitirir? Fakat bizler o sırada buna önem vermiyorduk pek. Sıcacık bir edebiyat ortamı yaratılmıştı. Vasıtalı bir dil ile de olsa, şiir antenlerimiz, benim dizelerimi onlara iletiyor, onlarınkini de bize getiriyordu.

Nicolas Guillen'den bir şiir okumasını rica ettim. Ünlü ozan, şiirinin metnini konukçusuna verdi, ezbere okumağa başladı. Hiç İspanyolca bilmediğim halde, şiir dili ile çok ahenkli, çok etkili bir dil göründü bana. Şiir bitince metni bana verdiler. Çevirisi aşağıda işte:

GUADELUPE

O ruhtım kıyasında seyredirim hepsini, / Kan-ter içinde koşuşan zenciler / Gemiden mavnalara mavnalardan gemiye / Yükçüler martılar gemiciler / Bin sesli gürültüsü Arap işportacıların / Bir yanda Beyaz baylar keyifle serilmişler / Daha bir dayanılmaz bunaltısı güneşin / Körfezde bir deniz vardır ama nasıl da ölgün / Tutuşur palmyeler o kaskatı havayla / Ben bağırırım yine «Uyan» derim «Sülkin» derim / «Uyan Guadelupe» kimsecikler cevap vermez / Alır başını gider o küçük gemi / Yarar yenilgin suları bir köpüklü gürültüyle / Sular insanlar gibi dirençsiz insanlar gibi korkutulmuş / İşportacılar çılgınlık o değişmez görüntü / Bir yanda yan gelmiş o Fransız baylarla / Daha bir hızlanır yangını güneşin /

Nicolas Guillen, çağdaşlarımdan sevdiğim üç yabancı ozandan biri. Öbür ikisi Nezval ve Pablo Neruda. Bundan dolayı özel bir ilgi duyuyordum kişiliğine. O gün beş saat sürdü şölendeki sohbet. Yemeklerden ve içkiden, mide fesadına uğramamak için sık sık firenledim kendimi. Doğal olarak akşam yemeği yemedik. İkinci bir buluşma için sözleştik. Ertesi gün sabah kahvaltısında gene beraberdik. Ben soruyordum, o anlatıyordu:

«Dün, uzun yıllar sürgün kaldığınızı söylediniz. Bu sürgün nasıl bitti?» «Bir dostum, Batista'nın kaçtığını telefonla haber verdiği gün, ben Buenos Aires'te sürgündeydim. Sabahın saat biriydi. Haberi dostlarım Miguel Angel Asturias'la Rafael Alberti'ye bildirmek için saat altıya kadar bekledim. Sevinç ve şarkı dolu bir günden sonra da Kübaya gittim. Sokaklarda danseden halkın arasına karıştım. Havana'da şarkı, dans ve şiir, en çok sevilen üç şeydir. Bunlarsız bir toplantı, bir yürüyüş göremezsiniz. Tekrar ediyorum, şiiri orada herkes sever, bir azınlıkta değildir şiir tutkusu.»

«Şimdi orada, örneğin Asturias gibi bir göreviniz var mı?»

«Resmi görevleri sevmem. Böyle bir şey benim mizacımla bağdaşmaz.

Doğrusunu isterseniz, 1961 yılında, Sanatçılar ve yazarlar, beni başkan seçmişti. Başkan olmasına başkanım. Bir yönetim kurulu, bir de sekreterlik var. Onlar da düşüncelerini söylerler, kanılarını açıklarlar. Bir zamanlar astığı astık, kestiği kestik diye yazmışlardı benim için. Bir ozan öyle şeyler yapabilir mi? Düşmanların uydurduğu sözler bunlar. Bir yayınevimiz, plâstik sanatlar için bir atelyemiz, bir büyük kitabevimiz var. Bu kitabevinde üç gün içinde Don Kişot'tan 150 bin adet sattık.»

«Okuma yazma öğretimi için açtığınız kampanyada büyük bir rol oynadığınızı bir dergide okumuştum. Bunu anlatır mısınız?»

«Bütün aydınlar seferber olmuştu. Bir yıl içinde herkes okuma yazma öğrendi. Büyük bir çalışma oldu bizim için. Delikanlı çağındaki öğrenciler, okuma yazma bilen ve öğretme yeteneği olan herkes seferber olmuştu. O sırada ondört yaşında bulunan torunlarımdan biri Fidel Castro'nun radyodaki çağrısını duyar duymaz, Oriente dağlarında yaşamağa koşmuştu. Oysa torunum utangaç bir çocuktu, o güne dek kendi dar çevresinin dışına çıkmamıştı. Sekiz ay sonra onu bir çiftlikte buldum, köylülere okuma yazma öğretiyordu. O zamandan beri herkes okuyor, gün ışığına kavuşan bir körün durumuna benzetiyorum ben bunu. Yazarlar Birliğine mektup yazıp, bize soruyorlar: Gerçek-üstücülük nedir? Bu sözcüğü gazetede gördük ama, köyde kimse bunu anlatamadı. Hemen aydınlattık onları. Yazarlar, ozanlar birdenbire çoğaldı. Şiirin ne büyük bir önem kazandığını gelip de görseniz, şaşarsınız.»

«Şimdi sizin şiiriniz hangi noktada?»

«Ben bazan haftalarca yazmam, fakat öyle bir dönemim olur ki, sabah-tan akşama şiir yazdığım olmuştur. Son yıllarda üç şiir kitabım yayınlandı.»

Nicolas Guillen, dünyaya gözlerini 10 Haziran 1902 de Camaguey'de açmış. Babası bir İspanyol Conkistadoru, anası bir zenci esirmiş. Öğrenimini! Havana'da yapmış.

«Kuba halkının geçmişi incelenince, zencilerle beyazların bulunduğu ve dörtyüz yıllık ortak yaşama boyunca melezliğin ortaya çıktığı görülür. Bu melezlik yalnız deride görülmeyen, yürekte de vardır!

«Türk şiirinden bazı örnekler okuduğunuzu söylediniz. Sizde nasıl bir izlenim bıraktı?»

«Dostum Nâzım Hikmet, Türk şiirinin çok eski bir geleneği olduğunu anlatmıştı bana. O zaman anladım ki, Türkiye de çok etkili bir şiir ülkesi. Bazı halk ozanlarınızdan örnekler çevirmişti bana. Yunusun adını söylemişti. Bir şiirini coşku ile okuduğunu bugün gibi anımsarım. Sonra kendi şiirleri bana göre Neruda ile eş değerdedir. Dün bana okuduğunuz şiirin metnini verirseniz, konukçum ile beraber İspanyol diline aktarırız onu.»

Nicolas Guillen'e şiirimi verdim. Fakat bize çok uzak bir ülkede oturuyor. Mektuplaşmak olanağı yok gibi bir şey. Konuşmamızın anısı bende hâlâ yaşıyor. Sizlere de naklettim işte...

Eyuboğlu'nun düşünce yaşamımızdaki yeri

Yalnızca bir yazar değildi Sabahattin Eyuboğlu... Yurdumuzun ender yetiştirdiği bir düşünür, bir sanat tarihçisi, bir eleştirmen ve bir denemeci-ydi. Altmış beş yıllık ömrüne, düşünce ve sanat yaşamının bütün çilelerini doldurmayı ve bu sanatsal eylemden, «Mavi ve Kara», «Yunus Emre'ye Selâm», «Yunus Emre» gibi önemli telif eserler, «Avrupa Resminde Gerçekçilik Duygusu», «Fatih Albümüne Bakış» gibi ortak yaratmalar (M. İpşiroğlu ile birlikte) ve Eflâton'dan «Devlet», Gonçarof'tan «Oblamof», Babeuf'ten «Devrini Yazıları» gibi çeviriler çıkarmasını bilmiştir.

Eyuboğlu'nun bir sanatçı, bir sanat tarihçisi olarak çok yönlü ve çeşitli çalışmaları olmuştur. Yazılar, denemeler, çeviriler, piâstik sanatlarla ilgili dökümanter filmler... Bu çalışmalarından birkaçı çeşitli armağanlar kazanmıştır. «Mavi ve Kara» 1960 Ataç Armağanını, Eflâton'dan çevirdiği «Devlet» ile Türk Dil Kurumu Çeviri Armağanını almıştır. Yaptığı renkli, kısa ve orta metrajlı filmlerden özellikle «Hitit Güneşi» yalnız yurt içinde değil, yurt dışında da geniş yankılar uyandırmış ve yapımcısına «En İyi Dokümanter Film Armağanını» kazandırmıştır.

Yine yapıp, yönettiği filmlerden; «Siyah Kalem» ve «Kargöz» adlı yapıtları da yurt dışında armağanlarla değerlendirilmiştir.

Neyin öncülüğünü yapmıştır Eyuboğlu; hangi estetik ve toplumsal düşüncelerin gerçekleşmesini dilemiş ve bu yolda çabalar harcamıştır?

Eyuboğlu'nun yazı ve denemelerini okuyan, filmlerini seyreden ve derslerini izleyenler için karanlık, bulanık ve anlaşılmaz değildir bu düşünceler. O ve «Mavi Yolcular» adlı altında toplanan bir dizi yazar ve sanatçı topluluğu, kendi öz kültürümüzü verimli bir düzeyde tartışmışlar ve «Anadolu Kültürü»nün sağlıklı bir yorumunu yapmışlardır. Bugün batı düşünce ve kültürüne temel olduğu artık tartışmasız bir gerçek olarak kabullenilen antik Yunan kültürünün; gerçekte tek başına, soyut bir biçimde varolmadığı; bu kültürün ta köklerinden başlayarak Anadolu kültürüyle devamlı beslendiği ve bugün artık tarih içinde (Marx'ın da belirttiği gibi: Göz kamaştırıcı... olan bu kültürün) büyük bir bölümünün gerçekte Anadolu topraklarında yeşerdiği ortaya konmuştur. Bir düşünelim; Thales, Anaksimandros, Anaksimenes, Homeros, Zenon... Hep Anadolu'lu ya da çevresindeki irili ufaklı adalarda doğmuş, çoğu orada yaşayıp, ölmüşler. Herakleitos, Pythagoras, Anaksagoras, Demokritos da öyle... Eski ve yeni Yunanca'da bir yığın Anadolu kökenli sözcük var. Bütün bu kanıtlara, aynı havzada yaşayan ulus ve boyların kültürlerinin doğal bir biçimde karışımı gözüyle bakmak, sanırım işin içinden en kolay yolu seçerek sıyrılmak olacaktır. Eyuboğlu bunu yapmamıştır işte... Aslında hiç de kendine dert edinmediği halde kendini beğenmiş batılı antropolog ve sanat tarihçilerine «Yunan mucizesi»nin gerçek kökenlerini işaretlemiştir. Bazı peşin yargılı kimseler tarafından küçümsemelerle karşılanan bu görüşle, ierde daha sağlıklı bir biçimde yorumlanacak, yeni kuşağın kültür, sanat tarihçileri ve arkeologları tarafından işlenecektir.

Eyuboğlu'na ilerici çevrelerden karşı olanların en çok şaşıkları şey, her halde bütün bunlara rağmen son derece sağlam bir ulusal yorum ya-

pabilmeyi başarması olsa gerektir. Gerçekten de aynı zamanda Köy Enstitüleri'nin kurucu, kuramcı ve öğretmenlerinden biri olan Eyuboğlu, evrensel kültür hazinesinden yararlanırken ulusal olanı korumayı da bilmiş, yersel olanı ise şimdiye değin pek az sanatçı ve düşünürümüzün yapabildiği ölçüde ustalıklı kullanmıştır. Köy Enstitüleri hareketine inanmayanların çoğunun, dikkat edilirse Eyuboğlu'nun bu yorumunu «alamamış» oldukları görülür. Oysa «Tanzimat kafası»nın en etkin eleştiricilerinden biri olmuştur Eyuboğlu. İlk çıkışında ulusal bir kurtuluş hareketi olmaktan ileri gidememiş ve daha sonra gözü kapalı batı hayranları tarafından gardrop Atatürkçülüğü haline getirilmiş olan Kemalist düşünce, o ve arkadaşlarının çalışmalarıyla Anadolu toprağına dayalı bir gerçekçiliğe ve ulusçuluğa dönüşmüştür. Eyuboğlu'nun bu yoldaki başarılı çalışmaları yadsınamaz. Özellikle marksistlerin Atatürkçülüğü yorumlarken bu noktaya dikkat etmeleri gerekir kanısındayız.

Türk Dil Kurumu üyesi de olan Eyuboğlu, Türkçenin yenileşme hareketleri içinde yeni dili en iyi kullanan yazar ve denemeci olarak tanımlandı. Çeviriyi yeni, kendine özgü bir anlayış getirerek, uygulamalarıyla bunu belgelemeye çalıştı. 1964'de Shakespeare'den yaptığı «Macbeth» çevirisi dolayısıyla Nüvit Özdoğru'yla yaptığı tartışmalarda düşüncelerini savundu. Çeviride metne sıkı sıkıya bağlı kalmanın mahzurlarını göstererek, çevirmenin geniş bir yorum payı olduğunu belirtti. Bu yazıları ilk önce Oyun dergisinde (1964) daha sonra da Yelken dergisinde (1971) yayımlandı. Eyuboğlu çeviri konusundaki düşüncelerini zaman zaman çeşitli edebiyat dergilerinde yayımladığı yazılarla yaymaya çalıştı. Eyuboğlu'nun çeviri konusundaki görüşleri şöyle özetlenebilir: Çevirmen, çevireceği metne egemen olmalıdır. Yapıtın özüne doğrudan doğruya inmeli ve onu sindirmelidir. Çeviri yaparken metne sıkı sıkıya bağlı kalmasına gerek yoktur. Adaptasyona kaymadan yorum yapabilmelidir. Eyuboğlu'nun bu düşüncelerinden çıkan sonuç şu olmuştur: Çevirmen mümkünse iki dilden karşılaştırmalı çalışmalı ve çalışmasının «çeviri kokmaması» için gerekli yorumlarda bulunmalıdır. Böyle bir çalışma biçiminin geniş bir bilgi ve kültür gerektirdiği ortadadır.

Kendine özgü kişisel ve etkili bir üslubu vardır Eyuboğlu'nun... Ama bu niteliklerin, genellikle her yazar ve denemecide bulunması gerektiği, bunun doğal olduğu söylenebilir. Yalnız fazladan birşey vardı onun yazılarında. Yeni Türkçenin sözdizimini (sektaksını) çok iyi kavrayan Eyuboğlu, bu sözdizimini yine kendine özgü bir yolda geliştirerek yeni dilde bir «üslûp ustası» olmasını bilmiştir. Yeni Türkçeyi öbür yazarların onun gibi kullanamamalarının gerekçesi burda yatmaktadır. Bu yüzden denemeleri, eleştirileri özel bir güç ve tad kazanmıştır temiz Türkçeyle... Kendini tatlı tatlı okutmasını bilmiştir. Batı ve doğu edebiyat ve sanatlarını çok iyi bilməsi, özellikle İslâm felsefe ve sanatıyla batınlıklar arasındaki belli başlı ayrımları bilimsel bir düzeyde, açık ve seçik olarak saptayabilmesi, denemelerini tam anlamıyla kültürel bir çalışma niteliğine yükseltmiştir. Hayyam'ı yorumlamıştır Eyuboğlu, Mevlânâ'yı yorumlamıştır... Çağdaş ve ilerici kültürün verileriyle... Eyuboğlu'nun yorumundan Hayyam ve Mevlânâ «bambaşka» anlamlar kazanmadı. Çağımızda ifade etmesi gereken gerçek anlamlarını kazandı sadece.

Ondan geriye kalan kültür hazinesi o denli zengin, o denli göğüs kabartıcı ki, yeni kuşaklar bu hazinenin üstüne büyük bir sevgiyle eğileceklerdir.

binboğalar efsanesi ve y. kemal'de efsane motifi

Yaşar Kemal'in romanlarında, hemen hemen tümünü kapsayan ortak bir niceliksel özelliklerle karşı karşıyayız.

Efsanelerle içiçe bir halk miti A) doğa-ötesi kavramlardan yararlanarak doğanın kesin üstünlüğünü, kaçma, sığınma, gibi olgularla geçiştirebileceklerine inanan halk topluluklarının yarattığı insan-üstü bir varlık; Ince Med, Taşbaşoğlu, Köroğlu, Karacaoğlan, Demirci Hüso, Halil... B) doğa-ötesi olaylar zinciri ya da tek bir olay, gelenek ve törelerin bıraktığı izler olarak varolan olağanüstü fakat doğa ile sıkı sıkıya ilişkili durumlar: Ağrı Dağı Efsanesi'ndeki at olayı. Üç Anadolu Efsanesi'ndeki gene at üzerine hikâyeler, Bindoğalar Efsanesi'ndeki hıdırellez geleneği gibi Yaşar Kemal'i kabataslak çiziveren ve öyle kolay kolay başka bir yazarda raslanmayacak çoğunlukta, somut halk duyarlılığını yansıtan verilere dayanma eğilimidir bu niceliksel özellik.

Bence yapıtlarının en olgunundan sonra yazılmasıyla fazla ilgi uyandırmadı Bindoğalar Efsanesi. Yazarının «en gerçekçi romanıdır» diye üstünde durduğu bu romanın karşılaştığı ilgisizlik kuşkusuz nesnel ortamın dengesizliği ya da kendinden önceki roman (Ağrı Dağı Efsanesi) gibi gazete manşetlerinde «en güzel aşk romanı» diye duyurulmadığı nedenlerine bağlanabilir.

Binboğalar Efsanesi üç boyutlu olması yönünden incelenebilir. Birinci boyut Osmanlı Düzeninde geçer ve geriye dönüşlerle (flash-back) lerle anlatılır. Kısadır. Çukurova iskânından sözeder. İkinci boyut bir Yörük obasının yaşantısıdır. Kökeni İslâmlık öncesi dinlerden - doğacı dinlerden - oluşan töreler ve efsaneler gelişmiştir bu boyutta. Üçüncü uzantı ise Cumhuriyet sonrası kent ilişkileridir ve teknolojik gelişmeyle birtakım gelenek ve göreneklerin yıkılmasını içerir. Belli bir ekonomik sürecin başlamasıyla ondan önceki yaşama biçimlerinin, gelenek ve göreneklerin, efsane-mit olgularını geçerliliğini yitirmesini yansıtır ve romanın gerçekçi olmasında en büyük etkidir. Bu bölümde yeterliliği artık geçmiş olan eski davranışları kendi dinamikleri içinde yokeder Binboğalar Efsanesi. Bu yolla; naçar kalmış halk çoğunluğunun sandıksal azınlığa yenildiği zaman ne yapabilirliği sorunun getirir. **Fethi Nacinin** değerlendirmesiyle: yazdığı halkı bir araç olarak kullanmadığından bu soruna öznel bir çıkış yolu önermez. Çünkü çözüm hiç bir entellektüel katkı olmaksızın yine halkın içinden çıkacaktır. Getirdiği salt sorundur. Açıklamasını romanın teknik ve estetik kalıpları içinde eriterek gerek şiirsel ve dramatik anlatım öğeleriyle gerekse romandaki bölümlerin başlarına koyduğu geriye dönüşlerle yapar. Bu açıklamasında Anadolu toplumunun güncel sorunları ve bu sorunlara bakış açısının dayandığı belirli bir dünya görüşü vardır. Yaşar Kemal ne bu dünya görüşü uğruna romandan (romanın artistik biçimlenmesinden) ne de romanın bu biçimlenmesi uğruna dünya görüşünden ödün vermektedir. Kaynaşmış belirli bir bütünsellik içinde her iki gereklilik iyiden iyeye ortaya konmuştur.

Gelelim konumuza:

Bir zamanlar ormanlık koyaklarda yaylağı olan, «Dört yanları nanell,

pürenli, içleri çakıltışlı, soğuk aydınlık pınarlarında» serinleyen ve Çukurova'da yaşayan bir yörük obasının, ekonomik biçimlenmenin yarattığı tarihsel süreç sonunda ortadan yitmesi çizilir romanda. Haydar Usta obanın demircisidir. Bu yokolmanın ekonomik nedenlerini bilmediğinden, çözüme varsa varsa sığınmayla varabilmektedir. Eskilerden öğrendiği doğa-ötesi güçlere yalvaracak hıdırellez günü dünyada buluşan Hızır'la İlyas'dan «Çukurova toprak, Aladağda yaylak» dileyecektir. Çünkü iskân olmuştur.

«1876'da Türkmenle Osmanlı arasında Çukurova'da bir savaş oldu. Osmanlı Türkmeni yerleştirmek, toprağa çakmak, ondan vergi almak, onu asker etmek istiyordu. (...) İskan edildi. O gün bugündür bu yenilginin acısı, iskanın ke-pazeliği hiçbir Türkmenin yürüğünden çıkmaz. (...) Türkmenin hepsi buna boyun eğmedi. İskandan, sürgünden kaçanlar gene eski yaşamlarını, konup göçmeyi sürdürdüler. Ama gittikçe yörüklük zorlaşarak bugüne kadar geldi.»

Haydar Usta torunu Kerem'i de vanına alarak dilemeğe gider. Tüm obanın aynı dileği dilemesi gereklidir:

Tüm obanın dilemesi gereken isteği tek Haydar usta diler. Obanın güzel kızı Ceren Halil'ini, Haydar ustanın torunu Kerem bir şahin dilerler. Ötekiler de daha başka şeyler. Bu bölüm kişilerin birlikteliğinin bozulmasından sonraki bencilliklerini, ama insancıl, naçar bencilliklerini çok güzel verir. (s: 18, 42) Fakat bu bozukluğun özü obada değildir. Dışlarında süregitmekte olan ekonomik biçimlenmenin obaya saldırdığı bir aksaklıktır bu.

Bir yandan İslâmlıktan gelen bir inançla Hızır-İlyas'a güvenen Haydar usta, öte yandan Şamanlıktan gelen doğacı gerçekçiliği ile yaptığı kılıca (emeğine) güvenir. Bu da eskilerden gördüğü bir gelenektir. Çelikten dök-tüğü kılıcı İsmet Paşa'ya götürecektir, o da ona toprak verecektir. İsmet Paşa (Devlet, hükümet) daha gerçek bir mittir.

Jandarma baskınları, ağa saldırıları bezgin kılmıştır obayı. Ceren kızı götürüp Oktay beye vermek... «Yörükler bu kişi Çukurova'da insanca geçirebilmek, köpekler gibi kovalanmamak için türlü yollara başvururlar. (...) En akıllıca çare Ceren çaresidir.» Ceren'i Oktay beye vermek, karşılığında toprak almak... Ceren kız razı olmaz. Halil'e yakmıştır abayı, başkasını görmez gözü.

Halil'in romanda silik çizilmesi herhalde Yaşar Kemal'in kendini yinele-mesinden çekildiği içindir. İnce Memed'i anımsatır Halil. Buna karşın roma-nda çözücü bir niteliğe sahiptir. Başlatır romanı ve bitirir. Halil'in silikliği Kerem'in daha belirgin olmasını sağlamıştır. Umuttur Kerem. Romanın bel-kemiğini oluşturur bu umut. Haydar Ustayla Kerem ilişkisi hem Türklerdeki dede-torun ilişkisi içindedir hemde bu ilişkiyi aşar. Bir yandaşlık, dostluk, arkadaşlık olgularını içerir.

Romanın gelişmesiyle Haydar Usta'nın güçlülüğü, bilgeliği söner, yiter. Daha önce dış dünyayla (kentle) bir bileşime varamadığından doğru çö-zümlemelere varması olanaksızdır. Doğru çözüm sandığı (efsane) gelenek-görenek-töre ise kentin kendi çapında teknolojik gelişmesiyle artık yeter-liliğini yocketmiştir. Ne denli çırpınsa da kendi dışında sürüp gitmekte olan tarihsel akış O'nu da dalgalarına katacak ve sonlular kumsalına bırakacaktır. Efsaneye, mite sığınan Anadolu halkının yıkılışıdır bu. Halk efsane-den, mitten başka yöntemler kullanacaktır ve bu kullanma işlemi de yıkım-la başlar. Bir üst varlığa sığınmak, doğa ötesi güçlerden yararlar ummak; ekonomik ilişkilerin ortadan kaldırdığı eski ve işe yaramaz saplantılardır

artık. Adana'ya indiğinde yüzüne çarpılan bu yalın gerçeği görmek istemez Haydar Usta. Göremez? Her yıkılışla, obayla birlikte Haydar Ustanın da umudu tazelenir.

Bütün bu insansal yaklaşımların birliğinde Yaşar Kemal'in insansız doğayı anlatması, bu doğasal gerçekliği şiirleştirmesi vardır Binboğalar Efsanesi'nde. Doğa yine görkemli anlatılır. Yine Yaşar Kemal'in kalemi doğaya geldimi şiirleşir.

«İnce kum, sel yatağı değil, akarsu yatağı değil su kurumuş, yerin altına çekilmiş. Gözün kaydığı yerde kupa kuru. Çakıltaşları yarı yosunlu, kurumuş, çakıltaşlarının üstünde ince gümüş rengi bir çamur tabakası kurumuş. Sarı yapraklar kurumuş gözün çukurunda, çakıltaşlarının üstünü doldurmuşlar. Buruşmuş, kızıl çizgili, mora çalan... Kumun üstüne dümdüz yapışmış. Kırmızı damarlar el gibi. İri bir eli kumun üstüne basmışlar, kırmızı, mor damarlar» (s. 62, 63)

Bir de değinmek istediğim Yaşar Kemal'in, efsanelerden yararlanan bir başka yabancı yezara, Asturias'a göre durumu.

Asturias'ın efsanelerle ilgisi ilk yapıtıyla başlıyor. «Guatemala Efsaneleri 1225-1930 yılları arasında, daha çocukluğunda dinlediği sonrada derlemelerden araştırdığı lejandlardan seçilmiş, bilim çalışmaları sırasında vakit buldukça kaleme alınmıştı.»

Bu bilgileri veren Tahir Alangu, şöyle betimliyor Asturias'ta efsaneyi: «anlatımındaki mitolojik nitelikler ve sembol dilinin ifade özelliklerine alışınca, işlemlerindeki anlam zenginliği kolaylıkla ortaya koyuyor» Aynı ayrı konuları kapsar bu efsaneler. Öz olarak Maya kültüründe yaşama biçimlerini - anlatır. Örneğin «Şeytanın Kûlahı Efsanesinde (...) yeni dünyanın Hıristiyan keşişleri için nasıl tuzaklarla dolu olduğunu, ilk sömürme aşamalarında kilisenin dine değil, işe yarar kârlı yollara nasıl döktüğünü» buluruz. Bu işlemle Asturias'ta efsane halkın tutuculuğa karşı eylemsel davranışını belirler. Daha sonra Latin Amerika'da ihtilaller geleneğini yaratmakta büyük bir gizil-gücü oluşturacak bu davranış, doğal olarak, Latin Amerika halklarının özünde yatar. Salt derlemelerden ortaya çıkan ve bilimsel bir tutumla yazılan bu efsanelere tam karşıt bir durumu içerir Binboğalar Efsanesi. Anadolu halkı da tam karşıt bir durumdur Latin Amerika halklarıyla. Biri dural bir geleneği sürdürür diğeri eylemsel direnmeye varmıştır. Burada sözkonusu olan toplumların dinsel biçimlenmeleri ve ayrı olan üretim ilişkileridir.

Yazılış bakımından Üç Anadolu Efsanesi'ne benzeyen Guatemala Efsaneleri öz ve biçim yönünden de Binboğalar efsanesiyle ayrı düşmektedir. Bu ayrılık Asturias'ın bilimsel tutumuna karşılık Yaşar Kemal'in yaşantısal tutumunun sonuçlandığı bir ayrılıktır.

Görülüyor ki dünya görüşleri kabataslak aynı olan iki yazarın, buldukları konum bakımından efsane motifini ayrı ayrı değerlendirdikleri, genel olarak buldukları konumun nesnel şartları içinde oluşuyor. Özel olarak kişiliklerinde varolan bilimsel ya da yaşantısal tutumlarında beliriyor.

Asturias'ta direnmeyi göstergeleyen efsane motifi, Yaşar Kemal'de umut'u, bu umut içindeki gizemsi duyarlılığı, doğacı gerçekçiliği betimliyor ve deneysel gözlemlerin, sağlıklı bir dünya görüşü açısından süzülmesini vurguluyor. Binboğalar Efsanesi'de, bu niteliklerin en son yapıtı olması bakımından, efsaneyi günümüz yaşantısına indirgiyerek, eleştirel bir tutumla Anadolu halkının yitirile yitirile büyüyen umudunu yansıtıyor.

olaylar - yayınlar - yorumlar

SERGİLER

ANKARA'DAN ARADA BİR

Rahat bir kenttir Ankara. Küçüktür, derli topludur. İçinizin bugulu bir dünyada dağılmasını önler. Gerçekliğe hep yapışık tutar sizi. Belki de Ankara'nın doğal konumundan geliyor bu. İnsanı hep bir şeylere karşı koyan havasından, bu havaya uygun kent düzeninden.

Aralık sonuna doğru bastıran kar, şaşkınlığa uğrattı hepimizi. Kara iklimi bölgesinde yer alan bir başkent, karlı kışa bunca hazırlıksız olduğunu nasıl bilebilirdik. Anımsıyorum, yıllarca önce Roma'ya, kırk yılda bir kar yağmıştı da, olanlar ağaçlara olmuştu, trolleybüs tellerine olmuştu. Ağaçların da direnci yettikleri iklime göre demek ki! Karın ağırlığına dayanamayan ağaç dalları kopmuş, trolleybüs telleri yer yer yollara serilmişti. Şehir halkı ise, genci yaşlısı, çoluğu çocuğu sokaklara dökülmüş, sevinç çığlıkları içinde, bu alışılmadık yeniliğin tadını çıkarıyordu.

Ankara'da ağaçlar kuvvetli mäsallah! Hiç yıkılmıyorlar. Şimdilik yollar da dayanıyor gittikçe kalınlaşan cam gibi buz tabakasına. Ne ki taşıtlar karaborsaya düştü. Bir aydır bir damla su yüzü görmemiş evler var. Hava gazı ocakları pıt deyip sönyör yakar yakmaz. Gaz yerine hava basıyorlarmış. Öyle diyor halk. Hem hava da gaz demek zaten. Ayrıca, bu koşullar altında Ankara'da yaşamaya devam edenle-

rin çoğunun kanser olacağını söylüyor uzmanlar. Kirli hava bunca açık oturumu da eskitti. Üstüne düştükçe daha bir kirleniyor şu hava. İnanın, kurum yiyoruz. Beyaz tükürüğe hasret kaldık. Kendimizi boş verdik, çocuklarımızı kurtarabilirsek bari ölümden.

Herşeye rağmen insanı koparmak olanaksız kimi etkinliklerinden. Sergiler açılıyor, filmler gösteriliyor, konserler düzenleniyor. Hem aralık, hem ocak, bu bakımdan dolu geçti. İğinc bir fotoğraf sergisi gördük. Ankara Gazeteciler Cemiyetiyle Alman Kültür Merkezinin ortaklaşa örgütledikleri bu sergide, dünyanın dört bir bucağından fotoğrafçılar, kadın konusunu işlemişlerdi. Bildiğimiz gelenekse sanat kollarının, gerçeğin bir kopyası olmadıklarını açıklamak için, fotoğrafla karşılaştırılmasının ne kadar yersiz olduğunu çıkıyor ortaya. Bu sergide gördüğümüz fotoğrafların hemen hepsinde, özne olarak fotoğrafçının, yani sanatçının gerçekliğe müdahalesinin, mekanik bir alete egemen oluşunun kesin damgası vardı. Önümüze serilen, görme duyumuza sunulan gerçeklik, kurulu bir makının tek başına algıladığı bir unsur değildi. Sanatçının kendisi vardı, 'oradaydı'. İnsanlar, nesnelere ve ışık, sanatçı - fotoğrafçının iradesine göre yer alıyordu, onun yönetimi altında düzene girip yapılaşıyordu.

Şu dikkati çekiyordu: İnsanların vücut yapılarını, ifadesel içeriklerini bile, yaşadıkları toplumun ekonomik koşullarından ayırmak imkânsız. O ne kadınlardı ki, kadın değillerdi artık! İnsanlıktan çıkmış, ama hayvan bile olamamış korkunç yaratıklardı.

Hemen yanında, insanı sonsuz çılgınlıklara keşturan, sabun kokusunda, süt yoğunluğunda ve ılık bir kayganlıkta akan kadınlar! Her yünüyle yaşanıyordu bu sergide kadın. O bir demet sağ gibi yumuşak gülümsemesiyle! Zamanı bir mutluluk anaforunda eriten o kıvrak savruluşuyla! Ezilmişlik, bitirilmişlik öfkesini tükürücesine haykıran o durgun ve dimdik gözleriyle! O en tapılası, o en bitmeyen göğüsleriyle! O çizgiler çizgisi, o soluklar soluğu eleriyle! Heryeriyle, herşeyiyle kutsadık kadını.

Yine aralıkta, *Fahir Aksoy*'la *Metin Altıok*, ortak bir sergi açtılar. Anıların tozlarında kaybolmakta olan birşeyleri yakalayıp, kurtarmaya çalışıyor *Fahir Aksoy*. Kutsal bir sükunet içinde beklenen iftari; takkesi ve pijamasıyla büyükbabayı; belki de sarı ılıştılarını zamanın aşındırđı bir dikiş makinasını; konsolun üstünde duran ve hava kararınca çocukların hayaline korkuyla işleyen duvar aynasını ve zamanı, su damlaları halinde eve dökten duvar saatını, daha bellekтейken, daha sınımsız a-tarken yürek, vaktinde nasıl yaşanmışlarsa öylece yaşatmak istiyor. Bütün bunları, cıvıl cıvıl ve çocuksu bir dünyada ve hayretlerin en büyüğüyle tespit etmek istiyor. Ölmiyen çocukluğumuzu çizmek, birşeyleri biryerlerde durdurup, bakın işte, size bunları kurtardım masallarımızdan demek istiyor. Geçmişe duyulan bu özlem, yalnızca çevreden koparak özel bir konum alan kimi nesnelere (bir dikiş makinası, bir tavla, bir fayton vs. (biçiminde göstermiyor kendini. Kırkların tatlı rengine karışmış kendi halinde bir kasaba oluyor örneğin ve boşlukta sallanan renkli bir uçurtma, alıp hayalimizi, katıksız, bozulmamış birşeylere götürüyor. Ya da neşeli bir sessizlik içinde, küçük bir istasyon oluyor. Herkes hergünkü işini her zamanki alışkanlığıyla yapıyor. Ama belli ki çok a-

celesi var *Fahir Aksoy*'un. Bellek çözülmeyen, daha durmadan, dolaşım, ne durdurursam kârdır diyor. Belki de ancak böyle yaşıyor.

Metin Altıok, yalnız çizgiyle, çizginin kıvrımlarıyla yetiniyor. Ezilen, itilip kakılan, ilk ve son ödevleri çalışmak, çalışmak, çalışmak olan insanların sınımsız yüzlerini, çizginin olanaklarını kullanarak tespit etmek istiyor. Altıok'un hemen bütün çalışmaları, bu toplum kahramanının yaşantısından gelen yüz ve vücut ifadesini, değişik anlarda belirlemeye yönelik. Ne ki, kimi zaman hep aynı yüzü görmüş izlenimini bırakıyor seyircide. Yalnız çizginin sınırları içinde kalmak ve çizginin olanaklarını tek boyutta denemek, böyle bir içerik kalıplaşmasına götürüyor belki de.

Ocak ayı da hareketli geçti Ankara'da. Birleşmiş Ressamlar ve Heykeltıraşlar Derneği karma bir resim sergisi açtı. Sergide, birçok sanatçının alın teriyle, yürek teriyle gerçekte leştirdiği ve herbiri ayrı bir bildiri-nin sesini duyuran eserleri tadabildik. Beğenilerin, yöntemlerin ve sanatsal güçlerin nasıl birbirinden değişik olduğunu kolayca gözlemledik. *Alaattin Koçak*'ın «Bayırlara doğru» adlı tablosu, bir çizgi gibi ön düzleme yığılan salt bir beyazlıktı. Beyazın bu genişliğini, bu kalın kalın a-kışını birdenbire durduran ve durdurduğu anda sıcak bir insan çevresine dönüştüren sarı bir dam. Bu yoğunlaşmayı, ön düzlemin yanlarına aktaran, yaygınlaştırarak hafifleten koyu gri. Ve tabloya egemen olan başlıca unsur: Kesintisiz bir dalga gibi pürüzsüz bir derinlik. Artık ne bir kağniya, ne bir köpeğe, ne de bir insana ihtiyaç kalmıştır. Artık, birbirlerini en uygun boyutlarla sınırlayan beyaz-gri ve sarı yüzeyleri, yalnızca birkaç telkin unsurunun yardımıyla, uçsuz bucaksız bir doğa olmuştur. Koçak'ın bu «Bayırlara doğrusu»nu, aynı sergide yer alan

*Turan Erol'un «Manzara»*ıyla yakın laştırmak mümkün. Ne ki Erol, mekân ayrıntılara bölüp, işliyor. Koçak'ta mekân, birkaç renk kütlisini indirgeniyor ve eserin çağrışım gücü daha bir artıyor.

Kayhan Keskinok'un, beyaz - mavi - pembe saydamlığındaki «Gelin II» si mutlu ediyor insanı. İnsanı en doğal görünüm ve boyutlarıyla vermekten çekinmeyen sanatçının bu girişimi sevindiriyor. Hasret kaldık insan yüzüne. Elllerine, vücuduna hasret kaldık insanın. Belki de bunun için, bizi saran, kavrayan her doğa parçasına tutuluyoruz. «Gelin» duygulandırdı beni. Ne var ki, onu tül gibi bir imgeye sokan saydamlığın yarıda kaldığı izlenimi uyandırıyor. Tamı tamına yaşatamadım onu içimde. Onu oraya, oturduğu yere bağlı kılan, onu orada, oturduğu yer de bağlı tutan birşeyler, onu alıp benim yaptırmadı bana. Belli ki o beyaz daha bir inceleyecekti, o mavi daha bir sesizce katılacaktı beyaza, o pembe daha bir gizli, daha bir kaçamak olacaktı.

İşte yine Keskinok'un, bu kez de lácivert - mavi - yeşil karışımından çıkardığı hüzünlü bir «Çocuk bahçesi». Evet, çocuklar oynuyor, ama niye bunca koyuluk çökmüş üstlerine? Onları, alabildiğine bir oyuna koyvermeyen birşeyler sarıyor. Işık, sanki kalın bir duvarın çatlaklarından güç belâ sızıyor. Sanki daha oynamadan, daha çocuk olmadan bitirmişler herşeyi. Bu tablo bana, bir şairimizin atom bombası ve çocuklar hakkındaki şiirini anımsattı.

Bir edebiyatçının Ankara gezinmeleridir bu satırlar. İzlenimlerini dayanamayıp kâğıda geçirmesidir. Eleştiri olarak alınmaya ve bu gezinmeler yazarın iyi niyetine bağışlanma!

BEDRETTİN CÖMERT

YAYINLAR

«GÜNEY»İN İNSANLARI

Boynu Bükük Öldüler, Yılmaz Güney'in romanı. Dost Y. 1971.

Adana'da toprak ağalarının hüküm sürdüğü köylerden biri Yenici. Tüm köy topraklarını kendi aralarında bölüştürmüş bir kaç ağa, ve bu topraklarda çalışan yüzlerce köylü. Çok az bir gelir karşılığı, ağaların topraklarını kazan, pamuklarını toplayan, ekinlerini biçen köylüler. Ve ağaların köleleri: Tutmalar.

Yılmaz Güney'in, Boynu Bükük Öldüler adlı romanının insanları işte bunlar. Ağalarının işlerini yapmakla geçinen, ağalarının verdikleri yetinen insanlar bunlar. Yaşamlarında, dostluk ve umuttan başka dayanakları olmayan, boğaz tokluğuna çalışın tutmalar bunlar.

Roman, Halil'in askerden dönüşüyle başlar. Halil, küçük yaştan beri Kadir Ağanın yanında bir tutmadır. Ağasına taparcasına sevgi ve saygıyla bağlıdır. Üç yıl süren askerliği, onda bu sevgi ve saygıdan bir şey eksiltmemiştir. O, ağasının ve arkadaşlarının yanına dönmekten büyük bir mutluluk duymaktadır. Oysaki, Halil'in büyük bir özlem içinde döndüğü yuvası bir ahırdır. Halil, bu ahırda kendisi gibi tutma olan arkadaşları ile birlikte kalacak ve geceleri işeyen hayvanların altına teneke tutacaktır.

Yılmaz Güney'in, romanın baş kişisi olarak bize tanıttığı Halil'in, başlangıçta bilinçli bir tutumu yoktur. Ne olağanüstü bir kişiliği, ne de sivriyen bir yönü. Sıradan bir tutmadır Halil. Gençtir, uysaldır, yetingendir. Büyük tutkuları ve amaçları yoktur. Ağasının yanından başka bir yerde yaşamayı düşünmemektedir henüz. Geleceğine tek yönlü olarak bakar: Salt iyi bir tutma olmaktadır amacı.

YANSIMA

Bunun yanında, iyi yürekli seven-
cen bir insandır Halil. Kendisi gibi
bir tutma olan Hıdır'a, büyük bir
dostluk ve arkadaşlıkla bağlıdır. A-
ma Hıdır, içinde bulunduğu umutsuz
durumun ezikliği altındadır. Bu u-
mutsuzluk, sevdiği bir kıza yedi yıl-
dır kavuşamamasının acısıdır. Hı-
dır'ın, kızı ne kaçırarak yeri, ne de
gücü vardır. Bu umarsızlık zaten
hasta olan Hıdır'ı ölüme götürür.
Halil bu ölüme çok üzülür, ama Hı-
dır'ı ölüme götüren nedenleri kavra-
yamaz. İçinde bulunduğu çıkmazın
bilincinde değildir. «Bıçağın kemiğe
dayanması»nı ve «gitmeyi» anlaya-
maz.

Diğer yandan, Halil'in çevresinde
yoksul, mutsuz, umutsuz köylüler.
Birbirlerini seven, birbirlerine yar-
dım eden bu insanları Halil sever,
onlar da Halil'i severler. Köyün bu
yoksul kişileri, -feodal kalıntılar i-
çinde- toprağa ve inançlarına bağlı
insanlardır. Kadere sımsıkı bağlıdır-
lar. Ağalarına saygılıdır. Başkal-
dırmayı düşünemezler. Eylemleri
yoktur. Ancak bazılarını gidip kurtul-
mayı düşünür. Mutsuz ve kararsız-
dırlar.

Olaylar, Halil'in Emine'ye aşık ol-
masıyla olağan akışını sürdürür. A-
ma bu kez, Halil de bir umutsuzluk
çıkmasına düşmüştür. Onun da Hı-
dır gibi sevdiğini ne alıp getirecek
evi, ne de uzaklara kaçırarak gücü
vardır. Halil'in bu mutsuzluğuna, E-
mine'nin ağanın oğlu tarafından kir-
letilmesi de eklenecektir. Gerçi bu,
Eminenin isteği dışında olmuştur a-
ma, Halil çevre baskısı (törelere) yü-
zünden bunu kabullenemeyecektir. İ-
çinde bulunduğu çıkmaz, (bir yan-
dan Emineyi sevmesi, diğer yandan
Emine'nin başına geleni kabullen-
memesi) onu içine kapandıracak,
tüm gücünü işine verdirecektir. Çal-
ışmakla Emine'yi unutmaya deneye-
cek ama başaramayacaktır. Bunun
sonucu olarak hırçınlaşacak, kavga-
cı bir adam olacaktır. Emine de da-

hil bu yüzden bir çok kişiye kaba
davranacaktır.

Tüm bu olaylar, (Hıdır'ın ölmesi,
köylülerin yoksulluk içinde çırpın-
ması, Emine'nin kirletilmesi, içinde
bulduğu umutsuz durum) Halil'de
bir birikimin doğmasına sebep ola-
caktır. Halil'in gözündeki perde ya-
vaş yavaş kalkacaktır. Hele ağanın,
çok sevdiği horozunu bir döğüşü
kaybetmesi üzerine taşla ezerek öl-
dürmesi artık Halil'e herşeyi açıkla-
yacaktır. Ve Halil, ağasının yanında
işe yaradığı sürece değer kazanaca-
ğını anlayacaktır. Halil sonunda E-
mine'yi alıp sessizce köyden gidecek;
tüm bu birikimlerin ona sağladığı
başkaldırma duygusu da ancak bu
olacaktır.

Yılmaz Güney'in insanları, daha
önce bu alanda yazılan bazı köy ro-
manlarının insanlarından farklı. Ezil-
len, sömürülen köylülerin kolayca
bilinçlenip, içinde buldukları dü-
zene başkaldırmaları, bu sözüm ona
köy romanlarının mutlu sonu oluyor
çoğu kez. Bu tür yapıtlar, köylünün
psikolojik yapısını bilmeyen, işin ko-
layına kaçan yazarlarımız tarafın-
dan yapılıyor. Gerçek köy insanını
çok aşan kişileri bazen olağanüstü
kalıplara büründürüyorlar. (Bir çırpıda
yiğitleşiveren kişiler, kolayca
öç almalar, başkaldırmalar...) Bu
yöntemle köylünün bilinçlenmesi-
ne katkıda bulunmayı düşünüyor ol-
malılar. Ama bilinmesi gereken bir
nokta var: Türkiye'de, köy romanla-
rını bile köylünün okumadığı, oku-
yamadığı. Bizde edebiyatla, aydın,
yarı aydın gibi belirli kesimler ilgi-
lenir. Bu bakımdan, sömürü ve yi-
ğitlik edebiyatı yapılacağına, köyü
ve köylüyü tanıtan -onların psikolo-
jik derinliklerine inen- gerçek yapıtlar
verilmelidir. Bir yazarın, çağın-
ın tanığı olmasından da bunun an-
laşılması gerekir.

İşte bu bakımlardan, Yılmaz Gü-
ney'in «boynu bükük» insanları, ger-
çek Anadolu insanının en güzel ör-

neğidir. Çile çeken, yoksul, mutsuz bir yığın insanın dramıdır bu roman. Güney, bu insanları bize tanıtırken iyi bir gözlemci, duygularına kapılmayan sakin bir yazar olarak gözüküyor. Olayları ve insanları ne abartıyor, ne de efsaneleştiriyor. Anlattıkları etkili ve inandırıcı. Kolayca başkaldıran, çekip giden, yiğitleşveren insanlar değil bunlar. Tüm mutsuzluklarına ve yoksulluklarına rağmen, Anadolu insanına özgü, top-rağa bağlılık, kadere boyun eğiş ve yetingenlik (kanaatkârlık) en büyük özellikleri. Birbirlerine dostluk, sevgi ve yardım duygularıyla bağlı bu insanlar; ne denli çile çekseler de, sanıldığı gibi kolayca başkaldıramazlar. Bu çile, onların yüzyıllardır sürüp giden yaşamlarıdır. Yılmaz Güney'in en güzel saptadığı nokta da budur.

Boynu Bükük Öldüler; gerek anlatımındaki içtenlik, gerek özündeki psikolojik derinlik bakımından bu alandaki doruk romanlar arasında yer alacaktır.

Ş. YÜCELGİL

KÜÇÜK ADAMIN HAYAT FELSEFESİ

«Beyaz Yakalılar» Şükran Kurdakul, hikâyeler, Ataç, Y. 1972

Yazar, içinde yaşadığı toplumunun kişilerle aynı boyda değildir. Beraber yaşadığı kişilerin omuzlarına çıkmış adamdır o. Çoğunluğun göremediklerini görür, duymadıklarını duyar. Kişi bilincinin dışında akıp giden yaşamı, yüce tepelerden seyrederek. Basit olaylar çöşkülandırılmaz onu; adamoğlunun nereden gelip nereye gittiğini düşündüğünden... Büyük adamdır işte bunlar, büyük yazar!... Sözelimi; Cehov, Gorki, Kazancakis, London, Camus, Kafka gibileri.

Amaç, bir kişinin başından geçen rastgele bir olayı oturup yazıya aktarmak değil; adamoğlunun çağlar boyu değişik biçimlerini yaşadığı

dramın kaynak gözüntü egelemek, sergilemek, değiştirmektir. (Bu sonuncu eylem hepsinden önemli.) Yoksa, güncel olguların yorumunda direnmek, gazete fıkraçılarının işini çalmaktan öteye varmaz. Kalıcı olmaktan uzaktır.

Şükran Kurdakul'un ikinci hikâye kitabı «Beyaz Yakalılar»ı okurken büyük bir yazarın soluklarını duydum hep. Anlattığı insana tepeden bakabiliyor Kurdakul. (Anlattığı insanı küçümsüyor, anlamında söylemiyorum bunu, yanlış anlaşılmasın.) Vermek istediği şeye eksiksizce egemen. Fazladan söylenmiş bir söze, gereksiz bir kıpırdanışa rastlamak olanaksız. Titiz bir kuyumcu işçiliğiyle işlenmiş hikâyeler. Kişilerin davranışlarının çıkış noktası ve varmak istediği amaç, yazar tarafından kılı kırk yararcasına hesaplanmış önceden. Böylece kısa hikâyenin en güzel örnekleri. Bütün hikâyelerin kahramanı, tek bir işin görevlisidir: BÜRO.

Tıpkı işçi gibi, kendi varlığından (emeğinden) başka bir şeyi olmadığı için piyasaya çıkan, kapitalistin ödediğiyle varlığını sürdürebilen insandır memur. Biçimsel bir ayırımı vardır işçiyle memurun: *Beyaz gömlek!* Kapitalistin, sınıfsal bütünlüğü bozmak için, bilinçle yaptığı bu ayırım, memurun komedisidir aslında. Şükran Kurdakul, bu acı güldürüyü sergiliyor. Görevine yeni başlayanından emekli olmasına kadar çeşitli yaşlardaki memurun duygularını, dünyaya bakış açılarını anlatırken, bir tek kişinin memuriyet hayatını çizer gibi görünmektedir.

Ömrü boyunca, her gün aynı eylemleri yaşayan, yaşamak zorunda olan sıradan insanların bunalmışlığı duyulur hep. Belki de, hikâyelerin durgun bir atmosfere bürünük görünmesi, bu içten içe verilmiş bunalımın etkisini yaşatmak içindir. Gerilim sağlayıcı bir öğeye rastlanmıyor. Zaten yıl üçyüztümüşbeş gün

değişmeyen olguları yaşamak, gerilimsiz ve çöçkusuz yaşamak değil midir? Bu gerçeği; «Bu yolları kaç yıl geçtim sabah akşam.» «Otuzaltı yıl bu dile kolay. Atikalî'den bin, Bahçekapı'da in... Bahçekapı'dan bin, Atikalî'de in...» yakınmalarıyla dile getiriyor Kurdakul. Sanayide otomasyonu gerçekleştirerek sekiz saat olan günlük çalışma süresini altı saata indirip, artan iki saati dinlenme süresine ekleyen çağdaş üretim biçimleri yanında kapitalizmin insan ömrünü nasıl bir insafsızlıkla tekdüze işleyen bir makina haline getirdiğini ayrıntılarıyla buluyoruz Kurdakul'un hikâyelerinde. «Öteki organlarımın da girdiği ölçüler vardı yıllardan beri. Sandelyeme oturduğum, masanın altında bacıklarımın duruş biçimini belirlemiştir. İki yıl üç ay önce bizim odaya giren bir kimse karşından bakılınca aynı durumda görmüştür makina ile beni. Onunla ben, belli belli bir uyumun sağlanması yolunda birbirimize bağlanmak zorunda olan iki aracı nihayet.» Bunu yaparken bıçak sırtı bir yerde sürdürüyor yazarlığını Kurdakul; en küçük bir göz yumması, dikkatsizliği onu söylev bataklığına düşürebilecektir; fakat düşmüyor, başlarıyla bitiriyor bıçak sırtı yolu.

Memurun yaşamını bütün boyutlarıyla verebilmek için, onu çeşitli yerlerde, çeşitli olaylar karşısında yakalıyor yazar. Örneğin, «BİR KÖROĞLU BİR AYYAZ» hikâyesine, on dakika önce dünyayı toz pembe gören genç bir memur, pahalı satan bir mağaza önüne gelince, mutluluğu tuzlabuz olur. Pahalı satan mağaza vitrini, memur hayatının gerçek değerini ortaya çıkaran mihenktaşdır sanki. Varlığı maddi bir somutluk kazanıyor dar gelirlinin pahalı tüke tim eşyası önünde: HİÇ!.. Zaman zaman bu hiçliğin acısını duyar kahramanlar: «Aldığım para boğazımı götürüyor ama yalnız bu parayı kazanmak için yaşıyormuşum gibi bir

köşeye sıkıştırılmış sayıyorum kendimi.» «EMEKLİ» de daha belirgin bu hiçlik: Emekli olduğu yerden dönüp de geriye baktığı vakit, dipsiz bir kuyuya düştüğünü ancak o zaman; ama ne yazık ki, geç kalmış olarak anlıyor, Mübaşir Süleyman. Ve «Yazık oldu Süleyman Efendiye» diyoruz... Toplumun üretim ve tüketim çarkı içinde, toplumsal farklılaşmanın dördüncü sıradaki maddesi olan dinlenme-eylenme gereksinimi ölçütüyle de değerlendirmeyi unutmuyor Şükran Kurdakul memur tabakayı. Bu ölçüt önünde de yine kişiler, gereksinimlerini giderememenin olanca bunalmışlığını duyururlar bize: «Yarın ne yapacağım? Yarın ben ne yapacağım?» / «İstasyona giden cadde gibi başı sonu belli olan yaşamı...» / «Eve döndüğüm zaman yorgunluktan şakalarımın nabızlar meydana gelmiş, gözkapaklarımın uykunun dayanılmaz ağırlığı çökmüş... Ama kalktığım zaman işe gitmeye bir saat kalmış oluyor.»

Toplumsal devinim karşısında; futbol maçlarıyla, resimli romanlarla, ucuz aşk filimleriyle yıkanmış beyinlerin küçük burjuvaca tavırlarını da gözler önüne serilmiş buluyoruz «BEYAZ YAKALILAR»da. Kapitalistle bürokratin bütünleştiği yerleri görüyoruz: «Biz kendi işimize bakalım.»

Şükran Kurdakul'un hikâyeleri, yarına kalacak ürünlerin başta gelenlerindenidir.

NECATİ GÜNGÖR

«ÖTE YAKADAKİ CENNET»

1972'yi yeni bir hikâye kitabı yayımlayarak kapıyor Talip Apaydın: «Öte Yakadaki Cennet»

Toplumsal gerçekçi çizgide ilerleyen; Talip Apaydın'ın daha önce yayımladığı bir hikâye kitabı daha var: «Ateş Düşünce»

Gerek romanları, gerekse bu iki hikâye kitabıyla, belli bir düzeye ulaşmış usta bir yazar olarak tanıyoruz sanatçısı. Bu son yapıtında da konularını köy ve köylü oluşturuyor.

Kitabın kapsamına giren 26 hikâyeyi, içeriği ve dikkati çeken bazı özellikleri yönünden 5 grupta topladım ben:

1 — Klâsik boyutlar içinde köyün ve köylü'nün sosyal ve ekonomik gerçekliğini fotoğraflayan hikâyeler: (Öte Yakadaki Cennet, Köstebek, Bir Bahar Günü, Ak Dut Ağacı, Türkücü Ahmet, Atmaca, Çıracı Kasm, Bir Gün, Türkü Berber Dükkânı, Memleket, Fayton, Bal). Kuvvetli gözlem, şiirsel bir dil, yalın ve akıcı bir anlatımla, bu hikâyeler Apaydın'ın bilinen değerini sürdürüyor.

2 — Köyden çıkarak, değişik ortamlarda (Almanya ya da yurt içi bir kentte) değişik yaşam biçimleri içinde kişilerin, köyde kalanların gözünde eleştirilmesini içeren bir öykü: (Duralı) «— O iyice gâvur olmuş gayrı. Karışmış aralarına. Domuz eti bile yiyormuş.» / «— Yesin düzül! Çoluk çocuğu da burada sürünsün.» / «—... Baksana bizim kötü Duralı bile iki sennede değişip gitmiş. Sanırsın oraların adamı.» / «— Ule bunun sonu ne olacak peki? Her Alamanya'ya giden, ekip biçmeyi bırakırsa, milletin karnını kim doyuracak?»

3 — Köylünün gerek kendi kabuğu içindeki yaşamında, gerekse köy dışındaki sosyal ve ekonomik ilişkilerinde zayıf, dirençsiz, yenik düşürüldüğü hikâyeler: (Anasıyla Kızı, Fesleğen, Borç Para)

4 — Türüldü aldatmacalar, dolandırıcılıklar, hileler ve yasak işler yoluyla para sahibi olan ya da kendince 'güçlenen' kişilerin yansımaları kapsayan hikâyeler: (Pekmezçiler, Kuduz) Gene kuvvetli bir gözlem, güçlü bir teknik kurgu, yalın ve akıcı anlatımla Talip Apay-

dın'ı saygınlığa ulaştıran iki hikâyeye daha karşılıyoruz.

5 — Bugünkü anlamda sanatın işlevini özlenen boyutlar içinde uygulamaya yönelik savaşı, sorunları gözücü, dirençli kişilerin varlaştırıldığı hikâyeler: (Zelha Ağlıyor, Öğrenci, Amasya Elması, Saat, Kavga, Köprü) Üzerimizde yarattığı etkiler ve sanat anlayışım yönünden kitabın en güçlü hikâyeleri bunlar.

Er'ine sadık, dirençli ve bilinçli köylü kadını 'Zelha Gelin', «Kavga» da kentli heddini bilmez şoföre sıralarını kaptırmamak konusunda gereken dersi veren pancar taşıyıcı çilekeş köylü tipleri, «Tarihçi Haydar» gibi, çağrışımın yardımıyla kendi yaşam biçiminden esinlenerek mantıklı ve yapıcı bir öğretmen tipine dönüşen kişiliği, unutamıyacağımız tablolar çiziyor belleğimize.

Talip Apaydın, köy ve köylü'nün sosyal ve ekonomik gerçekliği içindeki yaşamını sergilerken 'sorunları saptama'yı, giderek bu sorunlardan hareketle mutlu bir geleceğin hazırlanmasına katkıda bulunmayı amaçlayan bir çaba içinde görünüyor son yapıtında. Burda da yine güçlü bir gözlemcidir yazar: Hemen hemen her hikâyesinde bağıyla bahçesiyle, tarlasıyla, kırları, yolları, evleriyle, hayvanlarıyla, ve de insanıyla olasıya sevimli, şiirsel bir anlatımın yardımıyla sıklıktan izleyeceğimiz tablolar çiziyor. Ayrıca gerçekçi tutumuna karşın, onu, yerel dili yoğun bir dozda kullanır görmüyoruz. Ancak, yer yer kullandığı 'motifler', 'dialogları'nı köylü-ce anlatımın sevimli havasıyla süslüyor.

CELAL ÖZCAN

HİZMET GÖREN KÖY

Yansımamızın onbirinci sayısındaki bir yazıda sayın Ö. F. Toprak çok partili dönemde köy yapısındaki modernize gelişmenin kapsamını vurguluyordu. Yazarın buradaki düşünceleri bizi, konunun bir başka

yönü olarak, köye götürülen hizmetlerin köylünün sosyo-ekonomik ve kültürel gelişimindeki etkinliği sorunu üstünde düşünmeye götürdü. Siyasal ve sanatsal anlamlı toplumsal düşünce hayatımızda köy ve köylü sorununa getirilen önerilerin köy kalkınmasındaki tutarlılığı, gerçekçi bir gözlemden yoksun olarak, sayım rakamlarıyla düşünülmektedir çoğu kez. Övünçle, «şu kadar köye yol, bu kadar köye elektrik, Sağlık hizmeti vb. götürdük - götürüldü» denilirken; bir yanda bu hizmetlerden yoksun kalan köylerimiz azımsanır ve bunların da aynı hizmetlerden bir an önce yararlandırılmaları düşünür.

Günümüzde köye götürülen hizmetlerin hizmet olarak kalkınmadaki salt etkinliği yerine, belli altyapı koşullarında Türk köyündeki işlevliliği gözlemlenecek olursa; köy kalkınması kavramının düşsel kavramlardan olduğu açık-seçik anlaşılır. Gerçekten yol, elektrik ve hatta günümüzdeki uygulama yöntemiyle, bir ölçüde okul, sağlık hizmeti gibi hizmetler; bunları gereksenecek düzeyden yoksun altyapı ve nüfus yoğunluğu koşullarındaki köy topluluklarında etkin olamamaktadır. Çünkü günümüzde Türk köylü bir üretim ve verim kısırlığı içindedir. Yoğun bir işgücü ziyarı, köylünün harcanan emek potansiyelini azaltmaktadır. Dışa açılmaya yetecek altyapı canlılığı sağlanmasını gereksinme aşamasındadır köylerimizin çoğunluğu.

Köylüyü uyutucu uygulama, bu ortamda etkinlikle yürütülmektedir. Yüz haneli, tipik bir Orta Anadolu köylü olan köyümden örnekler verebilirim size. Aydınlığında yazı yazdığım şu elektrik, elli bin liralık ortak ve en azından bir o kadarlık da bireysel harcamayla yüz bin liraya mal olmuştur bize. Harcanan emek ve uğraşlar da cabası. Buna karşın, daha bu gidişle uzun bir süre, sadece gaz lambalarının yerini almış o-

lacaktır. Bırakınız küçük sanayii davet edip köylüye ilave iş olanağı yaratmasını bir yana; bir refah ögesi olarak, elektrikle çalışan en basit mutfak ve ev eşyaları bile girmemiştir köye. Çünkü köylünün maddi olanağı yoktur buna. O yine, yıllar yılı yenileme olanağı bulamadığı, dededen kalma teknik ve yöntemle akşama kadar tarlasında çalışmakta; iş dönüşü yorgunluğuna yakmaktadır elektrik lambasını. Çokluk hayvanlarıyla paylaştığı toprak damlı kerpiç evinin, yamalı birkaç kilim ve yastıkla döşeli, içinde saman yakarak ısındığı bir sobanın bulunduğu yoksul odasını ve tezekle kaydattığı bir çorbanın bulunduğu yoksul sofrasını aydınlatmaktadır elektrik ışığı.

İlkokul, okuma-yazma belletmek-
tedir köy çocuğuna sadece, 1960 yılında, parasız yatılı İlköğretmen Okulu giriş sınavlarına girerken, sınavları yöneten yaşlı bir yetkili merakla bekleyen velilerimize aynen şöyle demişti : «Bundan 15-20 yıl önceleri biz sizin ayağınıza gidiyorduk; çocuğunuzu verin okutalım diye. Şimdi siz bize yağmur gibi yağıyorsunuz; fakat geçti artık...»

Gerçekten «geçmişti artık» köylü çocuğunun öğrenim göreberek aydınlanma ve iş edinme olanağı bulması. Parasız yatılıya başvuran köylü çocuklarının sadece yüzde 3-5 ine olanak sağlanıyordu. Geri kalanlar köye yollanıyordu. O'nun bu gereksinimine, «icazet veren» kuran kursları açılarak karşılık veriliyordu. Köylünün istemlerine manevi kalkınma öneriliyor, ilkokuldaki kara tahtanın önünden dönen köylü çocuğu, ayağının tozuyla imamın rahlesi önünde diz çöktürülüyordu. Okulda verilen bilgilerin yaşamında gereksizliği ve okul sonrasının hiçliği, köylüce bilinen bir şeydi. Varlığı bilinen binlerce kuran kursunun yanında varlığı bilinmeyen binler-

cesi de böylece doğuyor ve köylünün yaşamında çağdaş kültürden daha etkin bir işlev görüyordu.

Hiç olmazsa yaz aylarında köyü kente, kasabaya bağlayan «seçim yolları» da çıkarmıyorduk bir aydınlığa köylüyü. Omuzunda heybesi, üstünde yamalı giysileri ve ayaklarında lastik pabuçlarıyla arada bir giderken bile kasabaya, kente; dönüşü güllük güneşlik, dikenli yolları tepiyordu sanki. Alacağı satacağı çok şey yoktu ki oralarda... Hele hallaşacağı hemen hiç kimse... Veresiyeyle beyle tefeci beyefendiyi belirdi kasabalı kentli olarak.

Köylü yine doktor yerine yatıra, ilaç yerine onun sahtesi kadar etkili olan muskaya, üfürüğe bağlar umudunu. Bir acılı türkü kadar kendisine özgeci beller bunları.

Dinsel ideolojinin kanalize ettiği, toplumsal değerlere ve geleneklere özge; bireyci, imajcı ve tutucu bir yabancılaşma süreci içindedir köylü.

Köy ve köylüdeki tüm değişimin odak noktasıdır ağa. Köye hizmet sağlamada ve hizmetin türünü saptamada ağıdır mutlak söz sahibi. Onun yaşam gereksinimine özgün kurulan ağa-devlet diyalogu, ağa-halk ikilemiyle özgeleşmektedir. Tüm tutarsızlıklar ve olumsuzluklar, bu diyalog ve ikilemden kaynaklanmaktadır.

Ali GÜNGÖR

YANSIMA OKURLARINA

Leylâ Erbil saygı duyduğum bir hikâyecidir. İki yıldır sürdürdüğü çalıp çırpma icatlarından fenalık geldi ama artık. Nesnelere bağı kopan -yani edebiyatla burada- insan, kişilerle uğraşır. Olağan bir durum; toplumumuzda sayısız örneği var.

Pastırma Yazı kitabım 1967-1971 yılları arasında yazdığım hikâyeleri kapsar. «Mustafa Suphi» 1971'de yazılmıştır. Hem de açık açık; gizli gizli değil. L. Erbil'in ileri sürdüğü

1969 tarihi «Kılıç Artıkları» hikâyesine ilişkin bir tarih düşmez. «1967 — 1969» biçimindedir. Hikâyenin bütünlüğünden ayrı düşünülemez. Dolayısıyla kitabı asla bağlamaz. L. Erbil için tanıtılması kolay: İlk yayımlandığı *Yeni Dergi*'de de, Memet Fuat'ın yıllığında da öyle çıkmıştı... L. Erbil'e bunu herhangi bir dergide açıklayacağımı ve Mustafa Suphi için hikâye yazmayı da onun çalışmasından sonra düşündüğümü belirteceğimi söylemişim. Eşyle birlikte birtakım sözlerimi yanlış hatırlıyor olmalısın. Bugüne kadar durumu yazmadımsa, L. Erbil'in her fırsatta konuyla ilgili polemik yolları aramasındandır. (Apayrı iki hikâyenin okur önüne çıkması ise, bu tür verimsiz tartışmaları önleyecek nitelikte zaten.)

L. Erbil de diyor: «Tarihi bir kişinin sanata konu seçilmesi ne benim ne de başkalarının tekelinde değildir.» Kaldı ki H. İ. Dinamo *Kutsal İsyân*'ında Mustafa Suphi olayını bizden çok önce işlemişti. L. Erbil unutmamalı.

Bu tür polemiklere bulaşmamak niyetindeyim. L. Erbil tek başına bayrak açtığı kampanyasını, bundan böyle hangi dergide yürütürse yürütsün karşılık almayaçaktığını bilmelidir.

Kişisel bir olay uğruna -cevap vermek zorunluğunu duyduğumdan- şu satırların okurlarını tedirgin ettiğim için bağışlanmayı dilerim.

SELİM İLERİ

BİZE GELEN YAYINLAR

- ★ Sevinç Çokum : Faik Ağacları (hikâyeler) kendi y. 96 s. 10 lira.
- ★ Mehmet Aydın : Özgürlüğe Açılan Eller (şirler) kendi y. 5 lira.
- ★ Suat Taşer : Evrende Ellerimiz (şirler) yeditepe y. 68 s. 5 lira.
- ★ Halim Uğurlu : Gök Ağrı (şirler) yücel y. 68 s. 6 lira.
- ★ Lütfi Kaleli : İstanbullu Gardaşım (mektuplar) kendi y. 90 s. 6 lira.